

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ
ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ:

ΛΟΥΡΑΚΗΣ Λ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α.Μ. :8699

ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α.Μ. :8542

ΖΑΦΕΙΡΗΣ Θ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Α.Μ. :8715

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας περιεχομένων.....	2
Πίνακας Διαγραμμάτων.....	5
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1 ^ο	10
Τα πλαίσια του τρέχοντος επιχειρηματικού περιβάλλοντος.....	10
1.1. Διεθνής και Ευρωπαϊκός Χώρος.....	10
1.2. Οι προοπτικές για την Ελληνική οικονομία.....	16
1.3. Η ελληνική οικονομία και το επιχειρηματικό περιβάλλον.....	23
1.3.1. Επισκόπηση της παρούσας κατάστασης της Ελληνικής οικονομίας.....	23
1.3.2. Επιχειρηματικό περιβάλλον.....	25
1.3.3. Δημοσιονομικές εξελίξεις.....	32
1.4. Οι διαστάσεις της παρούσας κρίσης και οι επιδράσεις στο επιχειρηματικό δυναμικό.....	35
1.4.1. Το περιεχόμενο της παρούσας κρίσης.....	35
1.4.2. Η κρίση στο επιχειρηματικό περιβάλλον.....	37
Κεφάλαιο 2 ^ο	40
Η ευρωπαϊκή βιομηχανία τροφίμων-ποτών.....	40
2.1. Γενική επισκόπηση της βιομηχανίας τροφίμων - ποτών στην Ε.Ε.....	40
2.2. Διάρθρωση επιχειρήσεων των κλάδων τροφίμων και ποτών.....	46
2.3. Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά βασικών υποκλάδων τροφίμων – ποτών.....	49
2.3.1. Ο κλάδος του κρέατος.....	49
2.3.2. Ο κλάδος των ιχθύων και των προϊόντων αυτών.....	50
2.3.3. Ο κλάδος των φρούτων και λαχανικών.....	51

2.3.4. Ο κλάδος των φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών.....	52
2.3.5. Ο κλάδος των γαλακτοκομικών προϊόντων.....	52
2.3.6. Ο κλάδος των δημητριακών.....	53
2.3.7. Ο κλάδος των ποτών.....	54
2.3.8. Ο κλάδος της ζάχαρης και των προϊόντων αυτής.....	55
2.4 Εξωτερικό και ενδοκοινοτικό εμπόριο σε τρόφιμα και ποτά.....	56
2.5 Η εξέλιξη της καταναλωτικής δαπάνης σε τρόφιμα - ποτά.....	65
2.6. Η εξέλιξη στις τιμές τροφίμων και ποτών.....	67
Κεφάλαιο 3 ^ο	69
Η Ελληνική βιομηχανία τροφίμων-ποτών.....	69
3.1. Χαρακτηριστικά του κλάδου.....	69
3.2. Βασικά διαρθρωτικά μεγέθη.....	71
3.3. Όγκος εμπορίου και εμπορικό ισοζύγιο.....	72
3.4. Εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου των τροφίμων και ποτών.....	73
3.5. Εξαγωγική δραστηριότητα ως συνιστώσα της Ελληνικής οικονομίας.....	80
3.6. Οι νέες τάσεις στη βιομηχανία τροφίμων και ποτών.....	86
Κεφάλαιο 4 ^ο	90
Η πορεία της επιχειρηματικότητας στην Κρήτη πριν και μετά την κρίση.....	90
4.1. Οικονομική κρίση και επιχειρηματικότητα.....	90
4.2. Συνθήκες πριν και μετά την κρίση.....	101
4.3. Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση στην Κρήτη - περιγραφή.....	103
4.4. Κλάδοι δραστηριοποίησης επιχειρήσεων.....	108
4.5. Διαχρονική πορεία των επιχειρήσεων.....	115
4.6. Οι επιχειρήσεις πριν την κρίση.....	117
4.7. Χαρακτηριστικά επιχειρήσεων.....	119

4.8. Προβλήματα των επιχειρήσεων	120
Κεφάλαιο 5 ^ο	122
Ανασκόπηση του κλάδου τροφίμων και ποτών στην Κρήτη.....	122
5.1. Βασικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών στην Κρήτη..	122
5.2. Εξέλιξη των μεγεθών κατά τα τελευταία χρόνια	124
5.3. Εξωτερικό εμπόριο στους κλάδους τροφίμων και ποτών.....	125
5.4. Επιρροή της κρίσης στους κλάδους.....	134
5.5. Προοπτικές.....	135
Επίλογος – Συμπεράσματα	137
Αναφορές – Πηγές	139

Πίνακας Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1. Δείκτης Οικονομικού Κλίματος.....	27
Διάγραμμα 1.2.: Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης	28
Διάγραμμα 1.3.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία.....	29
Διάγραμμα 1.4.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα του λιανικού εμπορίου	31
Διάγραμμα 1.5.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών	32
Διάγραμμα 1.6.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα των υπηρεσιών	33
Διάγραμμα 1.7.: Στοιχεία έρευνας καταναλωτών.....	34
Διάγραμμα 2.1.: Κατανομή κύκλου εργασιών κλάδου μεταποίησης	47
Διάγραμμα 2.2.: Κατανομή εργατικού δυναμικού κλάδων μεταποίησης.....	48
Διάγραμμα 2.3.: Κατανομή αριθμού επιχειρήσεων κλάδου μεταποίησης	49
Διάγραμμα 2.4.: Εξέλιξη στο εμπορικό πλεόνασμα τροφίμων και ποτών	60
Διάγραμμα 2.5.: Μερίδιο επί του συνόλου των εξαγωγών σε προϊόντα τροφίμων – ποτών	61
Διάγραμμα 2.6.: Συμμετοχή των χωρών της Ε.Ε. στις ενδοκοινοτικές εξαγωγές τροφίμων και ποτών, 2013.....	66
Διάγραμμα 2.7.: Καταμερισμός καταναλωτικών δαπανών του μέσου νοικοκυριού, 2014.....	68

Διάγραμμα 2.8.: Εξέλιξη δείκτη τιμών στην αλυσίδα παραγωγής τροφίμων στην Ε.Ε.	70
Διάγραμμα 2.9.: Εξέλιξη δείκτη τιμών στην ΕΕ-27 σε προϊόντα τροφίμων και Διαφορά δεικτών σε ψωμί - δημητριακά και σύνολο τροφίμων	71
Διάγραμμα 3.1.: Ροές εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στο σύνολο των τροφίμων	76
Διάγραμμα 3.2.: Μερίδιο εισαγωγών και εξαγωγών τροφίμων, ποτών, καπνού και συνόλου εντός και εκτός ΕΕ- 28.....	78
Διάγραμμα 3.3.: Ποσοστό εγχώριων εισαγωγών και εξαγωγών τροφίμων, ποτών, καπνού στο σύνολο των εισαγωγών και εξαγωγών εντός και εκτός ΕΕ – 28	80
Διάγραμμα 3.4.: Εισαγωγές - Εξαγωγές Ελλάδας ανά χώρα στο σύνολο των τροφίμων.....	81
Διάγραμμα 3.5.: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας ανά εμπορεύσιμη κατηγορία τροφίμων	83
Διάγραμμα 3.7.: Σύνολο μικτών αποτελεσμάτων στους υποκλάδους των τροφίμων 2012-2013	86
Διάγραμμα 3.8.: Σύνολο καθαρών αποτελεσμάτων προ φόρων στους υποκλάδους των τροφίμων.....	87
Διάγραμμα 4.1.: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά πληθυσμιακό φύλο	105
Διάγραμμα 4.2.: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Περιφέρειας Κρήτης	109
Διάγραμμα 5.1.:Εξαγωγικοί προορισμοί της περιφέρειας Κρήτης.....	140

Εισαγωγή

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών της Ελλάδας κατέχει σήμερα κυρίαρχη θέση όσον αφορά στον τομέα της Ελληνικής μεταποίησης, συμβάλλοντας με τα υψηλότερα ποσοστά σε όλα τα κύρια μεγέθη της όπως είναι οι πωλήσεις, τα κέρδη, το απασχολούμενο προσωπικό, η προστιθέμενη αξία, αποτελώντας συνάμα μια από τις ατμομηχανές της Ελληνικής Οικονομίας. Παρ' όλη όμως τη σημασία τους για την οικονομία και τα σημαντικά βήματα προόδου στα οποία έχουν προχωρήσει οι ελληνικές επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα που συνιστούν εμπόδια στην περαιτέρω αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους

Οι επιχειρήσεις που απασχολούνται στον κλάδο τροφίμων και ποτών έχουν κυρίαρχη θέση στην Ελληνική μεταποίηση παρουσιάζοντας την υψηλότερη συμβολή σε όλα τα βασικά της μεγέθη. Συνάμα οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν σημαντικό παράγοντα της Ελληνικής Οικονομίας καθότι αφενός μεν τροφοδοτούνται με πρώτες ύλες από τον αγροτικό τομέα αφετέρου προσφέρουν στους καταναλωτές είδη πρώτης ανάγκης.

Η βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών της Ελλάδας εξακολουθεί να διατηρεί, κατά τη διάρκεια της παρούσας, δύσκολης οικονομικά περιόδου, το θεμελιώδη ρόλο της στην ελληνική οικονομία και την ελληνική μεταποιητική βιομηχανία εν γένει, διαθέτοντας όλες τις προϋποθέσεις ούτως ώστε να παραμείνει βασικός μοχλός ανάπτυξης της χώρας.

Τα σημαντικότερα ζητήματα αναφορικά με το ρόλο που έχει η εγχώρια βιομηχανία τροφίμων και ποτών ως εφελθρίου αναπτυξιακής τροχιάς, συνεχίζουν να κινούνται γύρω από την κατεύθυνση της εξωστρέφειας και των εξαγωγών, της ελληνικής ποιότητας του προϊόντος, της ταυτότητας προϊόντος, καθώς και την οργανωμένη προώθηση των ελληνικών τροφίμων. Ο πιο αποτελεσματικός συντονισμός αλλά και η πιο στενή συνεργασία των εκπροσώπων του κλάδου, έχουν τη δυνατότητα να

συμβάλουν καθοριστικά στη βελτίωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας της προσπάθειας προβολής των ελληνικών προϊόντων, στη διασφάλιση επιλογής της σωστής στρατηγικής και στη σταθερότητα υλοποίησης του μακροχρόνιου σχεδιασμού της.

Οι δραστηριότητες για τη δημιουργία της προστιθέμενης αξίας και η παράλληλες προσπάθειες για την ενίσχυση της εξωστρέφειας του κλάδου εναπόκεινται σε μεγάλο βαθμό και στην προώθηση και προβολή του ελληνικού προϊόντος, μέσα και από τα δίκτυα διανομής των προϊόντων τα οποία είναι κατάλληλα σχεδιασμένα και στηρίζονται στην ποιότητα και τη διαφοροποίηση και στην προώθηση του προτύπου της ελληνικής και μεσογειακής κουζίνας και προτύπου διατροφής, εγχωρίως και στο εξωτερικό. Η σύνδεση με τον τριτογενή τομέα υπηρεσιών στα εστιατόρια, τα ξενοδοχεία και εν γένει τον τουρισμό, η συνέργια δηλαδή του πρώτου και του τρίτου πυλώνα της ελληνικής οικονομίας, αποτελεί ένα επιπλέον μέσο για την ανάδειξη των ελληνικών προϊόντων, προσθέτοντας αξία και εξαγωγική δυναμική στον κλάδο.

Η Κρήτη έχει γευτεί μέχρι στιγμής τις αρνητικές συνέπειες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και δεν έχει αδράξει τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται και αυτό αποτελεί όχι μια απλή διαπίστωση αλλά μια ώθηση στη συζήτηση για τη διαμόρφωση μιας μακροπρόθεσμης ατζέντας με στόχο την ανάδειξη των δυνητικά ισχυρών πλεονεκτημάτων της οικονομίας της.

Ο κλάδος τροφίμων και ποτών, είναι ο μεγαλύτερος κλάδος στην περιφέρεια Κρήτης με σημαντική εξαγωγική δραστηριότητα. Μέσα στις 10 μεγαλύτερες βιομηχανίες της Κρήτης, οι 5 είναι του κλάδου τροφίμων. Παρόλα αυτά πολλά αγροτικά προϊόντα εξακολουθούν να διακινούνται χωρίς τυποποίηση (π.χ λάδι, κρασί) και έτσι να χάνουν σημαντικό κομμάτι από την αρχικά άριστη εικόνα τους ως Κρητικού προϊόντος.

Αντικείμενο διερεύνησης της παρούσας εργασίας αποτελεί η συμπεριφορά των επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια της Κρήτης και έχουν

ως κύριο αντικείμενο τους της παραγωγή, εμπορία και διάθεση των αγαθών του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας, συνδυαστικά με τον δευτερογενή τομέα, του τομέα των τροφίμων και ποτών και η επίδραση που είχε η κρίση πάνω τους. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση που πραγματοποιείται εξελίσσεται στα πλαίσια της δευτερογενούς έρευνας και καταλήγει στην διεξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 1^ο

Τα πλαίσια του τρέχοντος επιχειρηματικού περιβάλλοντος

1.1. Διεθνής και Ευρωπαϊκός Χώρος

Η μέχρι σήμερα ασκηθείσα μακροοικονομική πολιτική δεν ακολούθησε κάποια συγκεκριμένη μακροοικονομική θεωρία αλλά συνδυασμό πολλών θεωριών.

Η μορφή και οι στόχοι αυτής της πολιτικής είχαν άμεση εξάρτηση από τις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες και τη φιλοσοφία των κομμάτων τα οποία είχαν την ευθύνη της διακυβέρνησης της χώρας. Η ασκηθείσα πολιτική και τα αποτελέσματά της επηρεάζουν τη διαμόρφωση των μακροοικονομικών στατιστικών μεγεθών (Αγαπητός, 2006).

Η παράθεση της εξέλιξης αυτών των στατιστικών στοιχείων δεν έχει ιδιαίτερες δυσκολίες, αλλά η αξιολόγησή της και η ανάλυση της πολιτικής που αντικατοπτρίζουν δεν είναι εύκολη δουλειά. Αυτό συμβαίνει γιατί ο κάθε αναλυτής έχει υποκειμενικά κριτήρια τα οποία εξαρτιόνται από τη φιλοσοφία του σχετικά με το επιθυμητό μοντέλο λειτουργίας του κράτους και του οικονομικού συστήματος (π.χ. φιλελεύθερο, σοσιαλιστικό, κομμουνιστικό). Η παρούσα ανάλυση βασίζεται στην αποδοχή του επικρατούντος προτύπου της μικτής οικονομίας (Blanchard, 2012).

Αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα ήταν εξασθενημένη κοινωνικά - οικονομικά και κύριο μέλημα των κυβερνήσεων αποτελούσε η ανασυγκρότηση της χώρας με τη δημιουργία βασικών έργων υποδομής και παραγωγικών μονάδων. Η πολιτική αυτή εξασφάλισε απασχόληση του ενεργού πληθυσμού και

πόρους για την επιβίωση του συνόλου των πολιτών. Επίσης, κατά γενική ομολογία απέδωσε τους αναμενόμενους καρπούς και συνοδεύτηκε με την προσπάθεια εξευρωπαϊσμού της Ελληνικής οικονομίας (Krugman, 2009).

Η προσπάθεια αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ το 1961, η οποία σήμαινε και σταδιακή κατάργηση των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών για τα εισαγόμενα κοινοτικά προϊόντα. Αυτό ήταν και το πρώτο βήμα της σταδιακής κατάργησης των προστατευτικών τειχών της Ελληνικής οικονομίας για να καταστεί ανταγωνιστική, η οποία ολοκληρώθηκε το 1986. Η προσαρμογή αυτή ήταν επώδυνη, ιδίως για το γεωργικό τομέα. Η διαδικασία αυτή πάγωσε το 1967 (δικτατορία) και επανεργοποιήθηκε το 1974. Έτσι χάθηκε μια 7ετία εναρμόνισης της Ελληνικής οικονομίας με τα κοινοτικά δρώμενα, ενώ παράλληλα έγινε ρήξη του κοινωνικού και παραγωγικού ιστού της χώρας με οδυνηρές μακροχρόνιες συνέπειες, δεδομένου ότι η Ελλάδα θα είχε γίνει πλήρης μέλος της ΕΟΚ από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Abel et al., 2011).¹

Το 1981 έγινε αλλαγή κυβέρνησης και η μακροοικονομική πολιτική επικεντρώθηκε στην ενίσχυση ορισμένων κοινωνικών ομάδων, χωρίς όμως προηγουμένως να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις αύξησης του εθνικού προϊόντος. Η πολιτική αυτή, ενώ ικανοποίησε ορισμένες ασθενείς οικονομικά ομάδες, αναπόφευκτα οδήγησε στη διόγκωση του δημόσιου τομέα και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων (δημόσιο χρέος), στη στασιμότητα του παραγομένου προϊόντος και της απασχόλησης, παρά την αυξανόμενη εισροή κοινοτικών πόρων.

Από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνουμε, επίσης, ότι η ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα και ειδικότερα εκείνου της μεταποίησης ηγείται της

¹ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο 1967 - 1974, ακόμη κι αν είχε επιτευχθεί κάποια οικονομική ανάπτυξη, αυτή ήταν μη ορθολογική και τα αποτελέσματά της υπολείπονται των αρνητικών κοινωνικών κι οικονομικών συνεπειών της κατάργησης των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών.

ανάπτυξης κατά την 20ετία 1960 - 1980. Μετά το 1980 όμως η πτώση της βιομηχανικής παραγωγής είναι δραματική, γεγονός που συμβαίνει και στο γεωργικό τομέα.

Η δημιουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και η αναγκαιότητα σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας, σύμφωνα με τα κριτήρια του Μάαστριχτ, προσδιόρισαν τη μακροοικονομική πολιτική της δεκαετίας του 1990, προκειμένου η Ελλάδα να εξασφαλίσει το εισιτήριο για την ΟΝΕ. Η πολιτική αυτή είχε ως κύριους άξονες την περιοριστική εισοδηματική πολιτική, τη δημοσιονομική πειθαρχία και τις ιδιωτικοποιήσεις δημοσίων επιχειρήσεων κι οργανισμών. (Krugman, 2009)

Η σύγκλιση αυτή, η οποία ξεκίνησε το 1985 με την εφαρμογή διαδοχικών προγραμμάτων σταθεροποίησης, θα ήταν πραγματική εάν είχε συνοδευθεί με την επίλυση των διαρθρωτικών προβλημάτων και τη διερεύνηση της παραγωγικής υποδομής ώστε να εξασφαλιστεί σταθερή ανάπτυξη και δημιουργία νέων μονίμων θέσεων εργασίας. Επιπλέον θα είχε εξασφαλιστεί η διατηρησιμότητα των οικονομικών δεικτών που έχουν επιτευχθεί και δίκαιη κατανομή του κόστους επίτευξης της σύγκλισης μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων. (Krugman, 2009).

Η υποχώρηση του διεθνούς εμπορίου το 2000 (από 12,4% σε 0,2% του Α.Ε.Π.) οδήγησε στη μείωση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου των προηγμένων οικονομιών, με συνέπεια την πτώση του ρυθμού (2,5% αντί 4,7%) αύξησης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας το 2001 (Αγαπητός, 2006). Η εξέλιξη αυτή ήταν συνέπεια της τρομοκρατικής επίθεσης στις Η.Π.Α και άρχισε κάποια ομαλοποίηση από το 2002 η οποία είχε οδηγήσει, πριν από την εισβολή στο Ιράκ, στην πρόβλεψη ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας θα κινηθεί γύρω στο 2,8%. Ο ρυθμός αυτός προέρχεται κυρίως από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες (Αφρική και Ασία), ενώ οι οικονομίες της Ιαπωνίας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπεται να παρουσιάσουν σημαντική κάμψη. (Blanchard, 2012).

Τα τελευταία χρόνια και πιο συγκεκριμένα ειδικότερα μετά από την αλλαγή του νομίσματος της χώρας μας σε ευρώ, ο τομέας της μεταποίησης και αναλυτικότερα όσον αφορά σε βιομηχανίες οι οποίες εμφανίζουν να έχουν υψηλή εξάρτηση από τον παραγωγικό συντελεστή εργασίας, παρουσίασε σημαντική ύφεση. Ακόμα και σε προϊόντα που έχουν αυξημένη διεθνή ζήτηση και συνεπώς η παραγωγή τους έχει ανάπτυξη, η Ελλάδα δεν είναι ανταγωνιστική και η εγχώρια ζήτηση καλύπτεται αποκλειστικά με εισαγωγές (Krugman, 2009).

Ουσιαστικά η Ελλάδα φαίνεται να εξειδικεύεται στην παραγωγή προϊόντων που δεν μπορούν εύκολα να παραχθούν στις χώρες του εξωτερικού και απόρροια αυτού είναι το γεγονός πως αντιμετωπίζουν περιορισμένο ανταγωνισμό από το εξωτερικό. Τέτοιες εγχώριες βιομηχανίες τροφίμων είναι για παράδειγμα οι βιομηχανίες γάλακτος που ενώ έχουν σημαντικό μερίδιο στην εγχώρια αγορά έχουν πολύ μικρό μερίδιο στην αγορά του διεθνώς εμπορεύσιμου διατηρημένου γάλακτος.

Σήμερα, η διεθνοποίηση και η εξαγωγική δραστηριότητα είναι ένα από τα σημαντικότερα τμήματα της μακροπρόθεσμης στρατηγικής των επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί γεγονός πως είναι ένας από τους κυριότερους παράγοντες ανάπτυξης και απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για τις επιχειρήσεις. Παρά το γεγονός αυτό μόνο το 8% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της ΕΕ εξάγει στις διεθνείς αγορές.

Η προβλεπόμενη ομαλοποίηση της αμερικανικής οικονομίας (περιορισμένη διάρκεια και ένταση της ύφεσης) βασίζεται κυρίως στην αντίστασή της στις διαταραχές, η οποία έχει επιτευχθεί με τις διαρθρωτικές αλλαγές των τελευταίων ετών. Η πρόβλεψη όμως αυτή ανατράπηκε με την αναγγελία και την πραγματοποίηση των πολεμικών επιχειρήσεων στο Ιράκ τον Απρίλιο του 2003. (Krugman, 2009).

Η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας των αναπτυγμένων χωρών σε συνδυασμό με την αυστηρή νομισματική πολιτική και την πτώση της τιμής του αργού πετρελαίου (2001) είχε ως αποτέλεσμα την πτώση των τιμών των βασικών εμπορευμάτων.

Η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών και η απελευθέρωση των αγορών (χρήματος - κεφαλαίου) ενίσχυσαν το βαθμό αλληλεξάρτησης των οικονομιών και μετάδοσης των οικονομικών διακυμάνσεων σε διεθνές επίπεδο. (Rodrik, 1998)

Η πτωτική τάση των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης είχε ως συνέπεια την πτώση της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας. Παράλληλα, για την ανακοπή αυτής της πτωτικής πορείας πολλές χώρες προχώρησαν στη μείωση των επιτοκίων (ΗΠΑ, Αγγλία, Ιαπωνία, Ε.Ε.), η οποία οδήγησε στα επίπεδα των επιτοκίων του 1960 (Blanchard, 2012).

Η εξέλιξη της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας αναπόφευκτα επηρεάζει και τη δημοσιονομική κατάσταση, με συνέπεια να ενισχύονται τα δημοσιονομικά ελλείμματα ή να περιορίζονται τα δημοσιονομικά πλεονάσματα. (Blanchard, 2012)

Αξιοσημείωτη είναι η πορεία της Ιαπωνικής οικονομίας, η οποία επιδεινώνεται με πτωτική τάση οικονομικής ανάπτυξης που πλησιάζει το μηδέν. Αυτό οφείλεται στην έντονη μείωση των εξαγωγών, ιδίως προϊόντων πληροφορικής. Για την αντιμετώπιση της ύφεσης η Ιαπωνική κυβέρνηση εφαρμόζει αναπτυξιακή νομισματική (μηδενισμό επιτοκίων και μείωση αναπροεξοφλητικού τόκου) και δημοσιονομική πολιτική (διαρθρωτικά μέτρα).

Οι υπογήφιες χώρες για ένταξη στην Ε.Ε. εμφανίζουν σταθερή προσπάθεια σύγκλισης των οικονομιών τους, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει η

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι Βαλκανικές, εξάλλου, χώρες παρουσιάζουν σταθερό και υψηλό ρυθμό ανάπτυξης, ο οποίος φθάνει ακόμη και στο 7%.

Οι διεθνείς εξελίξεις έχουν επηρεάσει αρνητικά τις Ασιατικές οικονομίες στις οποίες παρατηρείται πτωτική τάση στις εξαγωγές αγαθών (πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών) κι υπηρεσιών (τουρισμός).

Οι διεθνείς αυτές εξελίξεις έχουν επηρεάσει σημαντικά τις αγορές συναλλάγματος, δηλαδή τις συναλλαγματικές ισοτιμίες του ευρώ έναντι του δολαρίου, αλλά και γενικότερα τις διμερείς ισοτιμίες του ευρώ έναντι άλλων σημαντικών νομισμάτων (γεν, λίρα Αγγλίας). Το ευρώ ανατιμήθηκε έναντι του δολαρίου εξαιτίας της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 και του πολέμου στο Ιράκ και έναντι του γεν εξαιτίας της ύφεσης που παρουσιάζει η Ιαπωνική οικονομία. (Blanchard, 2012)

Το μερίδιο, εξάλλου, των νεοεκδιδόμενων χρεογράφων σε ευρώ αυξήθηκε το 2001 (από 58% σε 78%) εξαιτίας της αβεβαιότητας που χαρακτήρισε την Αμερικανική οικονομία και της σταθερότητας του ευρώ (Krugman, 2009). Η αβεβαιότητα αυτή συνέβαλε στη μετακίνηση κεφαλαίων προς ασφαλέστερες τοποθετήσεις (αγορά ομολόγων) και μείωση μακροπρόθεσμων επιτοκίων, ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε διεθνής χρηματιστηριακή κρίση, η οποία άρχισε να μετριάζεται το 2002. Η κρίση αυτή οφείλεται κυρίως στη σταδιακή εκτόνωση της κερδοσκοπικής υπερτίμησης των μετοχών των εταιρειών της νέας οικονομίας (τηλεπικοινωνίας, διαδίκτυο, ηλεκτρονικό εμπόριο), στην τρομοκρατική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ και στην παράταση της ύφεσης της Ιαπωνικής οικονομίας. (Blanchard, 2012)

Στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπήρξε σημαντική πρόοδος στις διαπραγματεύσεις με τις υποψήφιες νέες χώρες (συνθήκη Νίκαιας), στο νέο γύρο πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων, στη θέσπιση στρατηγικής αειφόρου

ανάπτυξης και στη δημιουργία ενός ενιαίου Ευρωπαϊκού νομισματικού χώρου και κοινού Ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας, δικαιοσύνης, ασφάλειας.

Το Ευρωπαϊκό συμβούλιο της Στοκχόλμης (Ιούνιος 2001) ασχολήθηκε με την ποσοτική - ποιοτική βελτίωση της απασχόλησης κι ορίστηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές για βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση, βιώσιμα συνταξιοδοτικά συστήματα και δημιουργία σταθερού μακροοικονομικού περιβάλλοντος, ώστε να εξασφαλιστεί η ικανοποίηση των αναγκών της σημερινής γενεάς χωρίς να διακυβεύεται εκείνη των μελλοντικών γενεών. Το Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Σεπτεμβρίου του 2001 (Βέλγιο) ασχολήθηκε με μέτρα αντιμετώπισης της διεθνούς τρομοκρατίας και την ασφάλεια των αεροπορικών μεταφορών, ενώ το 2003 (Μάρτιο και Απρίλιο) προσπάθησε να ισορροπήσει τις σχέσεις Ε.Ε.ΗΠΑ, οι οποίες διαταράχθηκαν από τον πόλεμο του Ιράκ.

1.2. Οι προοπτικές για την Ελληνική οικονομία

Η ουσιαστική συμμετοχή της χώρας στην ενιαία Ευρωπαϊκή αγορά (1992) και η εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής που καθόρισε η συνθήκη του Μάαστριχτ σε συνδυασμό με την ενεργό συμμετοχή της στην οικονομική και νομισματική ένωση (2001) αποτελούν τα βασικά κομβικά σημεία της πορείας της Ελληνικής οικονομίας κατά τη δεκαετία 2000 – 2010. (Blanchard, 2012)

Η επίτευξη των ονομαστικών στόχων σταδιακά θα οδηγήσει αναπόφευκτα στην πραγματική σύγκλιση και την ανάπτυξη της οικονομίας. Η εξέλιξη αυτή βασίστηκε στην υλοποίηση διαδοχικών προγραμμάτων σταθεροποίησης, τα οποία πολλές φορές εμπεριέχουν σκληρές πολιτικές, ιδίως για τη διαμόρφωση της αμοιβής από προσωπική εργασία. Το τελευταίο πρόγραμμα σύγκλισης καλύπτει την περίοδο 2002 - 2006 και η υλοποίησή του είναι κρίσιμη για το μέλλον της Ελληνικής οικονομίας. Το πρόγραμμα αυτό ακολουθεί τους γενικούς προσανατολισμούς της κοινοτικής οικονομικής πολιτικής και τους

μεσοπρόθεσμους στόχους της συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης της Ε.Ε. Βασικός στόχος αυτού του προγράμματος είναι η βελτίωση της λειτουργίας των αγορών (αγαθών και συντελεστών παραγωγής) προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. (Αγαπητός, 2006)

Ειδικότερα η μακροοικονομική πολιτική της περιόδου αυτής θα επιδιώξει:

- ολοκλήρωση της διαδικασίας της πραγματικής σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας,
 - ομαλή λειτουργία του κοινού νομίσματος με παράλληλη εξασφάλιση της διατηρησιμότητας των επιτευχθέντων στόχων,
 - βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των Ελληνικών προϊόντων,
 - νομισματική σταθερότητα και ενίσχυση της απασχόλησης.
- (Abel et al., 2011)

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το επικαιροποιημένο πρόγραμμα σύγκλισης για την περίοδο 2002 - 2006 προβλέπονταν ρυθμός ανάπτυξης 3,6% έως 4,1%. Αυτό θα επιτευχθεί με την αύξηση των επενδύσεων (άνω του 7%) και της απασχόλησης (1,2%) και τον περιορισμό του δημοσιονομικού ελλείμματος (Blanchard, 2012). Οι εξελίξεις αυτές είναι συμβατές με την προβλεπόμενη διεθνή συγκυρία για την ίδια περίοδο. Ο πληθωρισμός για την τριετία 2003 - 2006 αναμένονταν να κυμανθεί γύρω στο 3% με τη βοήθεια της κατάλληλης πολιτικής ζήτησης και προσφοράς και εφόσον το επιτρέψουν οι εξελίξεις των τιμών των καυσίμων. Σημαντικό ρόλο αναμένονταν να παίζει η συστηματική πλέον μείωση των επιτοκίων καταθέσεων (τόκοι καταθέσεων) και χορηγήσεων (μείωση κόστους κεφαλαίου), τόσο στην ενίσχυση των επενδύσεων όσο και στη μείωση των τόκων του δημοσίου χρέους. Το τελευταίο θα επηρεάσει ευνοϊκά τον κρατικό προϋπολογισμό και θα συμβάλει στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, *ceteris paribus*. (Αγαπητός, 2006)

Η εισοδηματική πολιτική κατά την περίοδο 2000 - 2006 είναι και πάλι αντιπληθωριστική και από την πλευρά της κοινωνικής δικαιοσύνης θα πρέπει να μην περιοριστεί μόνο στη συγκράτηση των μισθών αλλά και σ' εκείνη των υπολοίπων εισοδημάτων (ενοικίων, αμοιβών ελευθέρων επαγγελματιών, κερδών, χρηματοοικονομικών κερδών). Εάν αυτό δεν επιτευχθεί, το οποίο είναι και το πιθανότερο, η κατανομή του εισοδήματος θα χειροτερεύσει σε βάρος των μισθωτών και συνταξιούχων. (Αγαπητός, 2006)

Οι μισθολογικές αυξήσεις στο δημόσιο τομέα προβλέπονται στο 2% και, δεδομένου ότι οι συλλογικές συμβάσεις του ιδιωτικού τομέα επηρεάζονται από τις αυξήσεις των δημοσίων υπαλλήλων, οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα θα ακολουθήσουν τις ίδιες περίπου μισθολογικές αυξήσεις.

Η πολιτική προσφοράς θα επικεντρωθεί στην αύξηση της παραγωγικότητας, όπου οι πραγματικοί μισθοί θα ακολουθήσουν αυτή την αύξηση. Επίσης, έχει προγραμματιστεί απελευθέρωση των τομέων ενέργειας, τηλεπικοινωνιών και μεταφορών, η εκτέλεση σημαντικών έργων υποδομής και η προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών. Η πολιτική αυτή θα οδηγήσει στη μείωση της ανεργίας και στη δυνατότητα υλοποίησης προγραμμάτων κατάρτισης όσων παραμείνουν άνεργοι.

Οι διαρθρωτικές αλλαγές αποβλέπουν στην ομαλή λειτουργία των επιμέρους αγορών (αγαθών, υπηρεσιών, εργασίας), η οποία είναι βασικό στοιχείο για την επιτυχή άσκηση της προγραμματιζόμενης μακροοικονομικής πολιτικής. Για την αγορά αγαθών προβλέπεται ότι καμία επιχείρηση με αντικείμενο την παραγωγή αγαθών δεν θα βρίσκεται κάτω από κρατικό έλεγχο. Αναφορικά με την αγορά υπηρεσιών, για τις δημόσιες επιχειρήσεις (τηλεπικοινωνιών, ύδρευσης, ενέργειας, συγκοινωνίες και ταχυδρομικές υπηρεσίες, Ολυμπιακή Αεροπορία και τις τράπεζες) έχει δρομολογηθεί ιδιωτικοποίηση ή ριζική αναδιοργάνωση. Ιδιαίτερα για τις Τράπεζες έχει ολοκληρωθεί η πρώτη φάση των συγχωνεύσεων -

εξαγορών με τη μερική ή πλήρη ιδιωτικοποίησή τους (ΕΤΒΑ, Εμπορική, Αγροτική).

Τέλος, προβλέπονταν αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών που υπάρχουν στην αγορά εργασίας, με στόχο την ομαλή λειτουργία της και την αύξηση της απασχόλησης. Τα κυριότερα μέτρα αναφέρονται στη βελτίωση της προσαρμοστικότητας και τον εκσυγχρονισμό του τρόπου εργασίας (καθιέρωση μερικής απασχόλησης, αποκέντρωση μισθολογικών διαπραγματεύσεων), την ποιοτική βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος και της επαγγελματικής κατάρτισης (κέντρα προώθησης της απασχόλησης, νομιμοποίηση ιδιωτικών γραφείων συμβούλων εργασίας) και τη διευκόλυνση της εύρεσης εργασίας και αντίστοιχης προσφοράς και ζήτησης (κίνητρα στις επιχειρήσεις για αύξηση της απασχόλησης). Παράλληλα, προβλέπονταν αναμόρφωση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα και κοινωνικότητα του συστήματος.

Κεντρικός άξονας όλων αυτών των πολιτικών είναι η ενίσχυση της μακροχρόνιας ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας για να μπορέσει να επιβιώσει στον Ευρωπαϊκό χώρο και γενικότερα στα πλαίσια της νέας οικονομίας και της παγκοσμιοποίησης. Άποψή μας, είναι ότι η χώρα μας έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα και πρέπει να δώσει έμφαση στο ανθρώπινο κεφάλαιο γιατί δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι η νέα οικονομία βασίζεται στις πνευματικές υποδομές και τη γνώση, ενώ η προηγούμενη έδινε μεγάλη σημασία στις φυσικές και κεφαλαιουχικές υποδομές. Έχει γίνει πλέον γενικά αποδεκτό ότι ο πολιτισμός, οι τέχνες και η πολυπολιτισμικότητα της παιδείας έχουν υψηλή οικονομική απόδοση και αποτελούν τους νέους τομείς οικονομικής δραστηριότητας, αφού είναι απαραίτητες βάσεις για την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και το σχεδιάσμα νέων βιομηχανικών προϊόντων (Abel et al., 2011).

Πολύ σημαντικό στοιχείο, βάσει και των προαναφερθέντων, είναι η αναφορά των εμποδίων που οι μεταποιητικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν στη λειτουργία

τους. Παρακάτω γίνεται αναλυτική αναφορά στα εμπόδια και στα αντικίνητρα στην άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα της μεταποίησης γενικά, καθώς υπάρχουν οριζόντια ζητήματα, ανεξαρτήτως κλάδων, που αγγίζουν σχεδόν το σύνολο των μεταποιητικών δραστηριοτήτων (π.χ. ζητήματα αδειοδοτήσεων).

Επιπλέον, προχωρούμε στην καταγραφή των προβλημάτων των μεταποιητικών κλάδων που δεν ανήκουν στους πλέον ανταγωνιστικούς και αναπτυσσόμενους. Ωστόσο, παρακάτω η ανάλυση είναι στοχοθετημένη, εφόσον περιγράφονται συγκεκριμένες παρεμβάσεις ενίσχυσης κλάδων δραστηριοτήτων της μεταποίησης. Οι προτάσεις σχετίζονται με διάφορα επίπεδα, όπως ρυθμιστικές παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες από την πλευρά του κράτους, εξειδικευμένα χρηματοδοτικά εργαλεία για την παροχή ισχυρών κινήτρων και τη διαμόρφωση του πλέον κατάλληλου επενδυτικού περιβάλλοντος, ούτως ώστε να διευκολυνθεί περαιτέρω η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας στους συγκεκριμένους κλάδους και στον ευρύτερο τομέα η αλυσίδα αξίας που αυτοί υπάγονται. Αναλυτικότερα:

Η μεταποίηση, σε όρους απασχόλησης, ειδικά στην τελευταία τριετία, συγκαταλέγεται στους τομείς με τη μεγαλύτερη μείωση. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση της απασχόλησης ήταν 6,6% κατά μέσο όρο την περίοδο 2008 - 2010, έναντι 1,9% στο σύνολο της οικονομίας. Η εξέλιξη αυτή εντάσσεται στη μακροχρόνια διαδικασία αποβιομηχάνισης της Ελληνικής οικονομίας που έχει ξεκινήσει από τη δεκαετία του 80' και έχει οδηγήσει τη μεταποίηση σε μερίδιο της τάξης του 10,7% το 2010 (Βεντούρης και συν., 2012).

Την περίοδο 2000 - 2010, ο τομέας της μεταποίησης αναπτύχθηκε, σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας παραγωγής, με μέσο ετήσιο ρυθμό χαμηλότερο σε σχέση με τον αντίστοιχο ρυθμό μεταβολής της συνολικής εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας (μόλις +0,1%, έναντι +2,2%) Μάλιστα ιδιαίτερα μετά το 2008, ο τομέας κατέγραψε σημαντική συρρίκνωση, της τάξης του 1,7%, ως αποτέλεσμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Αποτέλεσμα ήταν η μείωση του μεριδίου του στο εγχώριο προϊόν κατά 3 εκατοστιαίες μονάδες στη διάρκεια της περιόδου 2000 - 2010 και η διαμόρφωσή του στο 8,7% στο τέλος αυτής (Βεντούρης και συν., 2012).

Ο μεταποιητικός τομέας στο σύνολό του, αναφορικά με το πραγματικό μοναδιαίο κόστος εργασίας, παρουσίασε μια από τις μεγαλύτερες αυξήσεις την περίοδο 2000 - 2008 στην Ελλάδα (αύξηση κατά 13% την περίοδο 2000 - 2007 έναντι μείωσης 1% στην ΕΕ). Μετά το 2008, οι περισσότερες χώρες της ΕΕ ξεκίνησαν μια διαδικασία αναπροσαρμογής του κόστους εργασίας, όμως τα στοιχεία δείχνουν ότι παρά την ύφεση, η Ελλάδα εξακολουθεί να καταγραφεί αύξηση στο ανά μονάδα κόστος εργασίας (έστω οριακά, κατά 1%) όταν στις περισσότερες χώρες της ΕΕ σημειώνεται μείωση.

Αναφορικά με τις τιμές παραγωγού εξωτερικής και εγχώριας αγοράς, για την αξιόπιστη σύγκριση των επιδόσεων πρέπει να συνεξετάζεται στην εσωτερική αγορά για κάθε κλάδο και η πορεία του Δείκτη Τιμών Εισαγωγών, καθώς ειδικά στις περιπτώσεις όπου τα εισαγόμενα προϊόντα κατέχουν υψηλό μερίδιο επί των πωλήσεων, είναι πιθανό οι τιμές των παραγόμενων στην Ελλάδα ομογενών προϊόντων να επηρεάζονται ή/και να ακολουθούν την τάση των διεθνών τιμών. Αντιστοίχως, στις εκτός Ελλάδας αγορές, πρέπει να συνεκτιμάται η δυναμική των τιμών για τα ίδια προϊόντα που έχει διαμορφωθεί στις χώρες της ΕΕ, αφού τα προϊόντα τους αποτελούν βασικούς ανταγωνιστές των Ελληνικών προϊόντων και είναι πιθανό να επηρεάζουν αντίστοιχα και τις τιμές των εγχώριων εξαγωγών.

Βάσει των προαναφερθέντων, οι κλάδοι των καλωδιώσεων, σωλήνων αγωγών με καθορισμένη μορφή, τα προϊόντα μύλων - δημητριακών, οι παρασκευασμένες ζωοτροφές, η διύλιση πετρελαίου και τα βασικά πολύτιμα μέταλλα εμφανίζουν διαχρονικά ισχυρή ζήτηση από το εξωτερικό κατά την περίοδο 2005 - 2010. Οι περισσότεροι από αυτούς μάλιστα διατηρούν τη δυναμική τους και κατά την τριετία 2008 - 2010 (Βεντούρης και συν., 2012).

Αναφορικά με το τεχνολογικό περιεχόμενο των εξαγωγικών μεταποιητικών προϊόντων, η Ελλάδα παρουσιάζει τεχνολογικό έλλειμμα σε σχέση με την ΕΕ, παρά το γεγονός ότι έχει σημειωθεί μικρή βελτίωση στο εξαγωγικό μίγμα. Η αιτία για αυτή την υστέρηση δεν μπορεί παρά να αποδοθεί στις φτωχές επενδύσεις σε Ε&Α, καθώς τόσο η ένταση σε Ε&Α όσο και αντίστοιχα το ποσοστό των εργαζομένων σε Ε&Α κυμαίνονται σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Τις υψηλότερες επιδόσεις στους δείκτες αυτούς παρουσιάζουν: η κατασκευή ραδιοτηλεοπτικού εξοπλισμού και επικοινωνιών και η κατασκευή χημικών προϊόντων. Από την άλλη πλευρά, σε όρους αιτήσεων για πατέντες, αναδεικνύονται και άλλοι κλάδοι όπως η κατασκευή μηχανολογικού εξοπλισμού, Η/Υ, ιατρικών οργάνων και ακριβείας, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών και η κατασκευή προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά. Ωστόσο, οι αιτήσεις και σε αυτούς τους κλάδους είναι ελάχιστες στον αριθμό και απέχουν πολύ από κάθε σύγκριση με το Ευρωπαϊκό περιβάλλον.

Την περίοδο 2005 - 2009, στα χρηματοοικονομικά χαρακτηριστικά της μεταποίησης, το επίπεδο ρευστότητας κρίνεται ικανοποιητικό κατά μέσο όρο, ενώ παράλληλα διατηρείται η κερδοφόρα εικόνα του τομέα. Συγχρόνως, διαπιστώνεται σταδιακή αύξηση του δανεισμού ως πηγή άντλησης πόρων. Ωστόσο, στην διετία 2008 - 2009, παρατηρείται επιδείνωση όλων των αριθμοδεικτών στο σύνολο της μεταποίησης. Το καθαρό περιθώριο κέρδους υποχωρεί αρκετά, ενώ πλέον αξιοποιούνται λιγότερο αποδοτικά τα περιουσιακά στοιχεία και τα ίδια κεφάλαια για την πραγματοποίηση κερδών, γεγονός που επηρεάζεται αρκετά και από την υποχώρηση των συνολικών καθαρών κερδών της μεταποίησης.

1.3. Η ελληνική οικονομία και το επιχειρηματικό περιβάλλον

1.3.1. Επισκόπηση της παρούσας κατάστασης της Ελληνικής οικονομίας

Η κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών μπορεί να θεωρηθεί πως σημειώνεται η σταδιακή εξασθένηση της ύφεσης, η οποία φαίνεται στα επίσημα μακροοικονομικά στοιχεία. Η αρχή της εξασθένησης της ύφεσης αντανακλά την άμβλυνση της μεγάλης απαισιοδοξίας η οποία προϋπήρχε στο καταναλωτικό κοινό αλλά και στον επιχειρηματικό κόσμο (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014). Ωστόσο, δεν φαίνεται πως έχουν διαμορφωθεί μέχρι και σήμερα οι κατάλληλες προϋποθέσεις αναφορικά με τη σταθερή βελτίωση των προσδοκιών των καταναλωτών και των επιχειρήσεων, αν και έχει παγιωθεί η τάση σταθεροποίησής τους.

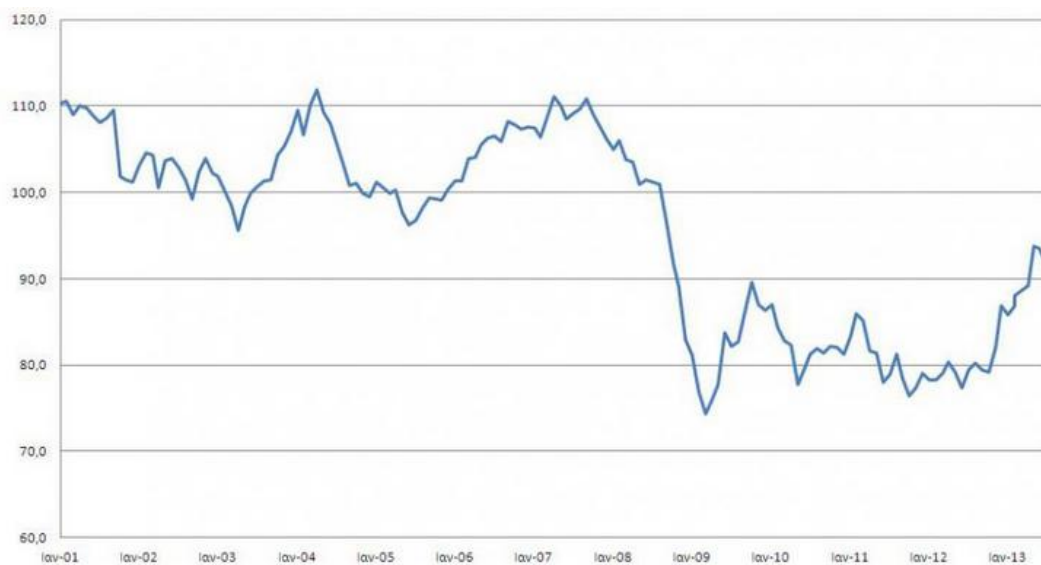
Οι συνολικές προσδοκίες, συμπερασματικά, φαίνεται να επηρεάζονται από την ύπαρξη δύο αντίρροπων δυνάμεων. Πιο συγκεκριμένα, από τη μία πλευρά καταγράφεται μια μικρή εξασθένηση της ύφεσης, η οποία καταδεικνύεται με τους πτωτικούς ρυθμούς της δραστηριότητας σε διάφορους κλάδους της οικονομίας να σημειώνουν άμβλυνση ενώ από την άλλη, η διευθέτηση μια πληθώρας φορολογικών υποχρεώσεων συνδυασμένες με τη διατήρηση του ποσοστού της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα και την πτώση του ποσοστού της κατανάλωσης, ασκούν πολλαπλές πιέσεις στους καταναλωτές και στις επιχειρήσεις.

Αναφορικά με το Δείκτη Οικονομικού Κλίματος² στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια του 2013, αυτός, κατά μέσο όρο, διαμορφώνεται στις 91,1 μονάδες ενώ συγκριτικά με το περσινό διάστημα έχει βελτιωθεί σημαντικά. Η ανάλυση του

² Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος που δημοσιεύει ανά μήνα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (DG ECFIN) αποτελεί ένα μέτρο της πορείας της οικονομικής δραστηριότητας. Αποτυπώνει τις εκτιμήσεις και τις προσδοκίες που απορρέουν από έρευνες για τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές. Οι έρευνες αυτές λαμβάνουν υπόψη τους διάφορες συνιστώσες της οικονομίας, όπως τη βιομηχανία, τις υπηρεσίες, τους καταναλωτές, τον κατασκευαστικό κλάδο καθώς και τον κλάδο λιανικού εμπορίου.

Δείκτη Οικονομικού Κλίματος που αφορά άμεσα στο επιχειρηματικό περιβάλλον αναλύεται αμέσως παρακάτω (IOBE, 2013).

Διάγραμμα 1.1. Δείκτης Οικονομικού Κλίματος

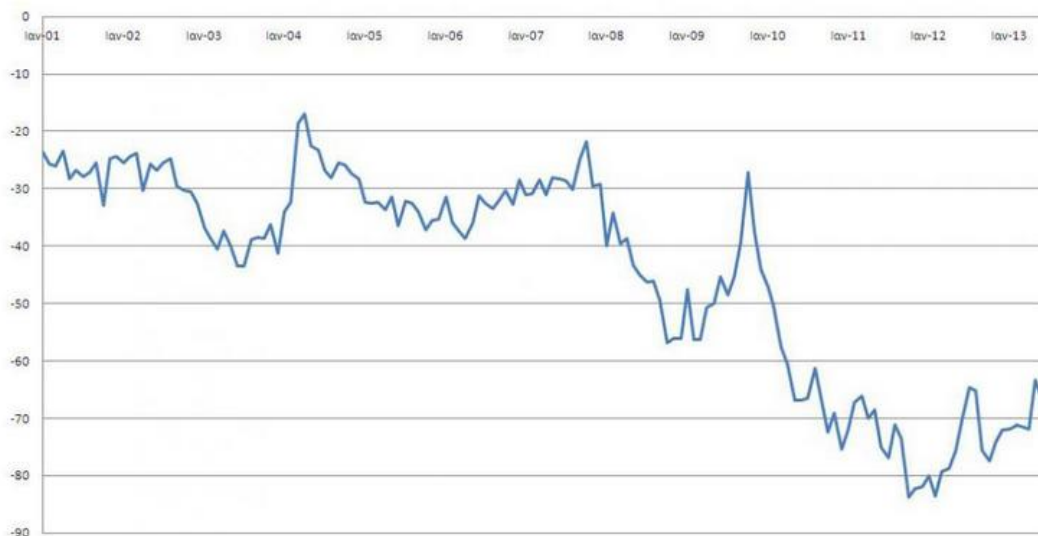

Πηγή: European Commission, 2014

1.3.2. Επιχειρηματικό περιβάλλον

Το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου εκφράζεται από κάποιους συγκεκριμένους δείκτες. Ο δείκτης που εκφράζει τις επιχειρηματικές προσδοκίες στην Ελλάδα βελτιώνεται σε επίπεδο τομέων μόνο στο Λιανικό Εμπόριο, ενώ, από την άλλη πλευρά, σημειώνεται πτώση του σχετικού δείκτη όσον αφορά στον τομέα της, οριακά στις Υπηρεσίες και περισσότερο στις Κατασκευές. Εν τέλει, όσον αφορά στο Δείκτη της Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης, ο αρνητικός δείκτης κερδίζει σημαντικό έδαφος συγκριτικά με προηγούμενα έτη.

Διάγραμμα 1.2.: Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης

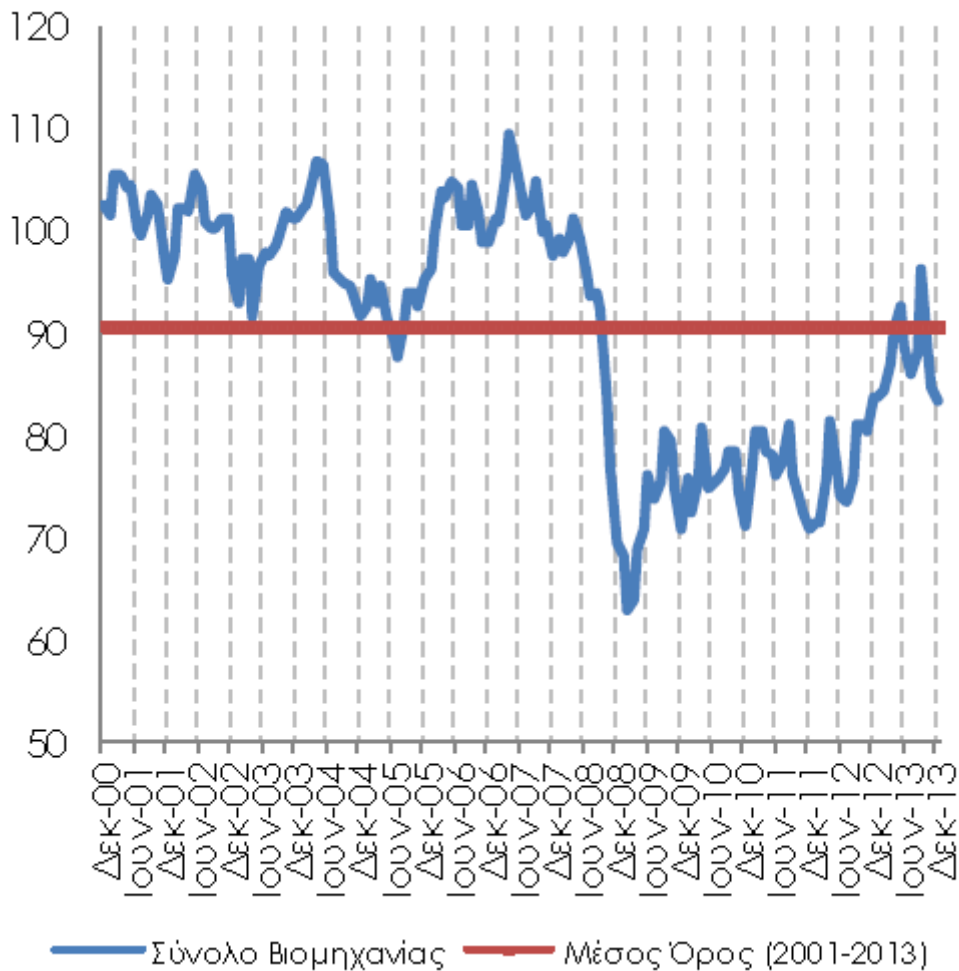

Πηγή: European Commission, 2014

Πιο συγκεκριμένα, ο Δείκτης της εκτίμησης των Επιχειρηματικών Προσδοκιών στη Βιομηχανία, κατά τη διάρκεια του 2013 φαίνεται πως εμφανίζει μειωτική

τάξη, ωστόσο το αντίθετο ισχύει συγκριτικά με την εκτίμηση του περσινού έτους. Από τα βασικά στοιχεία δραστηριότητας, οι προβλέψεις για τη βραχυπρόθεσμη εξέλιξη της παραγωγής το εξεταζόμενο τρίμηνο επιδεινώνονται, με το σχετικό δείκτη να υποχωρεί στο μηδέν.

Διάγραμμα 1.3.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στη βιομηχανία

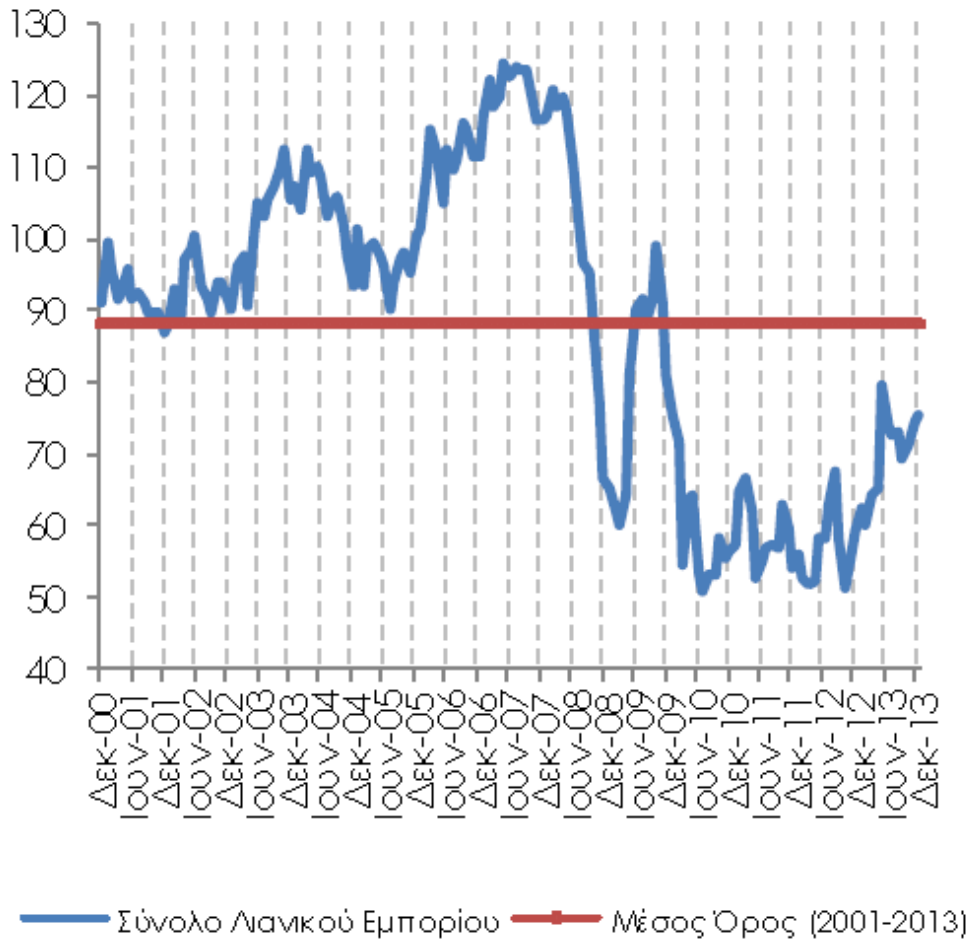
Πηγή: IOBE, 2013

Αναφορικά με την εξαγωγική δραστηριότητα, οι τάσεις στους δείκτες εξαγωγικών μεταβλητών είναι μικτές. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στην τρέχουσα εξαγωγική δραστηριότητα του τομέα, οι σχετικοί μέσοι δείκτες του επιδεινώνονται.

Όσον αφορά στον τομέα του λιανικού εμπορίου, ο Δείκτης που εκφράζει τις Επιχειρηματικές Προσδοκίες, το υπό εξέταση διάστημα αυξάνεται ελαφρά στις 73,8 μονάδες συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Η συγκεκριμένη εξέλιξη θεωρείται ως αποτέλεσμα της αποκλιμάκωσης των εκτιμημένων αποθεμάτων, με το σχετικό δείκτη να κινείται στις 9 μονάδες κατά μέσο όρο, χαμηλότερα συγκριτικά με την αντίστοιχη περσινή τιμή του.

Συνεχίζοντας στον κλάδο του λιανικού εμπορίου, από τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν, το ποσοστό του 44% των επιχειρήσεων κρίνει ότι το σύνολο των πωλήσεών του θα μειωθούν το προσεχές διάστημα, ενώ ένα ποσοστό που ισούται με το 17% προβλέπει άνοδο (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014). Αναφορικά με τους όρους τιμών, στο πεδίο αυτό κυριαρχούν οι αποπληθωριστικές προσδοκίες, οι οποίες εξομαλύνονται συγκριτικά με τα επίπεδα του προηγούμενου τριμήνου και υιοθετούνται από το 22% των επιχειρήσεων, έναντι των προσδοκιών ανόδου, τις οποίες και εκφράζει ένα 5% (από 3%) σύμφωνα με έρευνα του IOBE (IOBE, 2013).

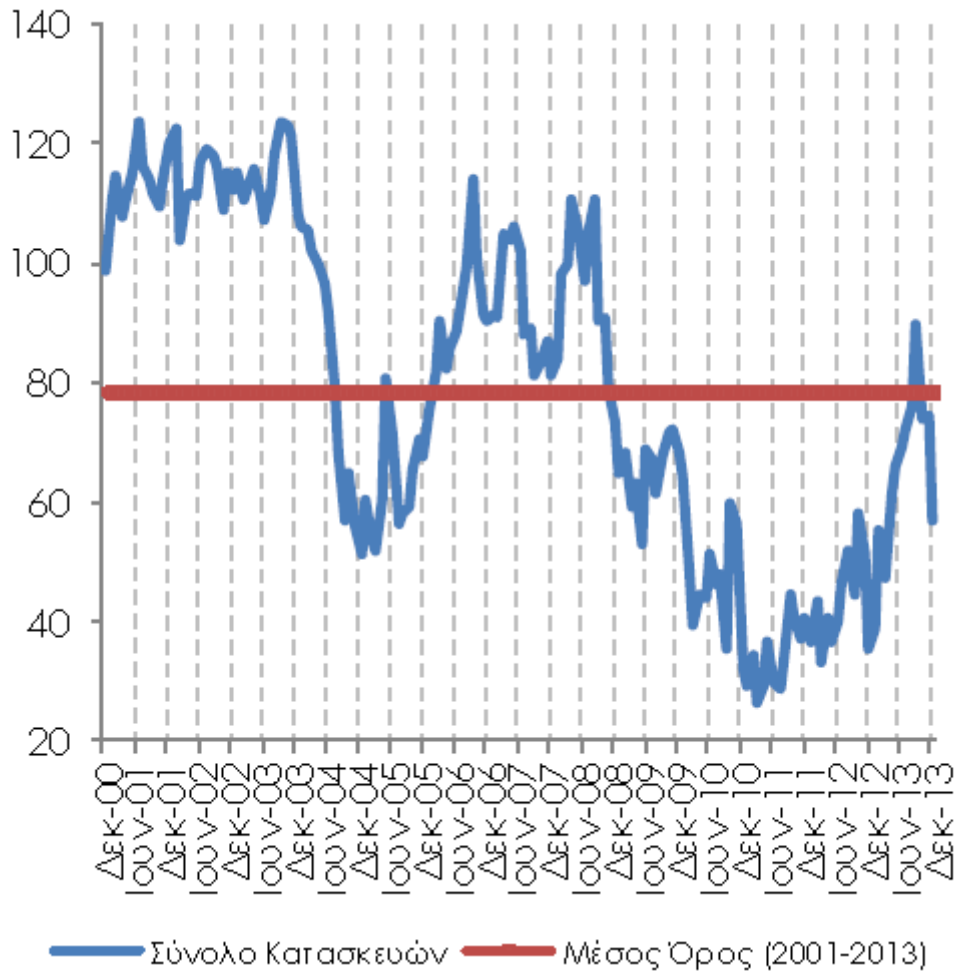
Διάγραμμα 1.4.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα του λιανικού εμπορίου

Πηγή: IOBE, 2013

Αναφορικά με τον κλάδο των Κατασκευών, ο δείκτης των επιχειρηματικών προσδοκιών χάνει σημαντικό έδαφος συγκριτικά με το προηγούμενο έτος, με το σχετικό ισοζύγιο να αυξάνεται στις 68,3, επίδοση υψηλότερη κατά 20 μονάδες έναντι της περσινής περιόδου (IOBE, 2013). Από τις βασικές μεταβλητές του δείκτη οι έντονα αρνητικές προβλέψεις των επιχειρήσεων για το επίπεδο προγράμματος των εργασιών τους επιδεινώνεται συγκριτικά με το προηγούμενο έτος.

Διάγραμμα 1.5.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών

Πηγή: IOBE, 2013

Αναφορικά με το πεδίο των υπηρεσιών, ο Δείκτης που αναφέρεται άμεσα στις Επιχειρηματικές Προσδοκίες κινείται ελαφρώς πτωτικά, στις 74,8 μονάδες (ενώ έχει ανέλθει συγκριτικά με την αντίστοιχη περσινή περίοδο. Εκτός των άλλων, στο ποσοστό του 14% διατηρείται το επίπεδο εκείνων που αναφέρουν ανεμπόδιστη επιχειρηματική λειτουργία, με το 27% του ποσοστού να δηλώνει ως βασικότερο εμπόδιο στη λειτουργία τους την ανεπάρκεια κεφαλαίων κίνησης, και το ποσοστό του 14% τους εγχώριους παράγοντες οι οποίοι θεωρείται πως

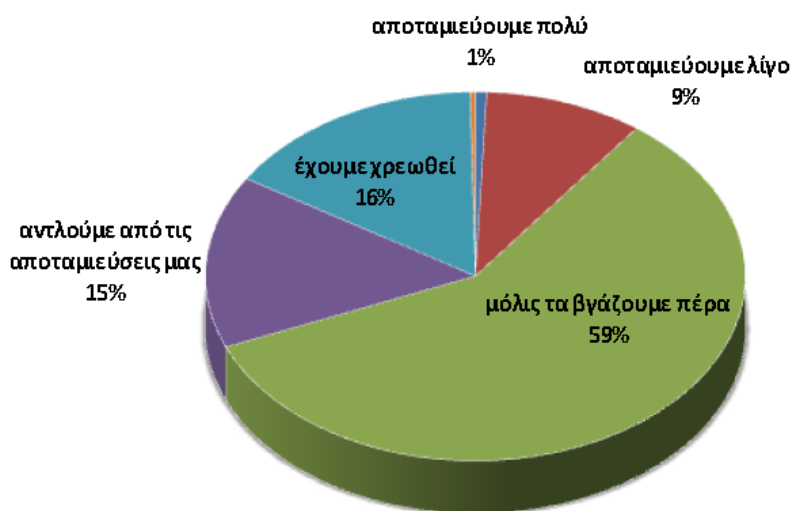
εμφανίζουν άμεση σύνδεση με τη γενική οικονομική κατάσταση και την επιρροή της κρίσης, το αυστηρό φορολογικό καθεστώς, τη διεθνή συγκυρία καθώς και την καθυστέρηση των πληρωμών (IOBE, 2013).

Διάγραμμα 1.6.: Επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα των υπηρεσιών

Πηγή: IOBE, 2013

Διάγραμμα 1.7.: Στοιχεία έρευνας καταναλωτών

Πηγή: IOBE, 2013

Πίνακας 1.1.: Βραχυχρόνιοι δείκτες οικονομικής συγκυρίας

Μήνας/ Έτος	Δείκτες Οικονομικού Κλίματος ¹		Δείκτες Επιχειρηματικών Προσδοκιών ² (Ελλάδα)				Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης ¹ (Ελλάδα)
	Ε.Ε-27	Ελλάδα	Βιομηχανία	Κατασκευές	Λιανικό Εμπόριο	Υπηρεσίες	
2002	97,3	102,0	101,2	114,0	93,3	82,8	-27,5
2003	95,4	100,1	97,9	115,0	102,0	85,5	-39,4
2004	103,3	104,8	99,1	81,5	104,8	94,6	-25,8
2005	100,8	98,1	92,6	63,0	96,8	93,6	-33,8
2006	108,3	104,9	101,5	91,1	110,8	103,7	-33,3
2007	111,0	108,4	102,8	92,5	120,8	106,6	-28,5
2008	93,3	97,4	91,9	95,2	102,5	97,8	-46,0
2009	79,3	79,7	72,1	65,5	80,4	70,1	-45,7
2010	101,2	79,3	76,2	45,2	59,5	62,9	-63,4
2011	100,3	77,6	76,9	34,2	58,9	61,7	-74,1
2012	90,9	80,0	77,2	43,2	57,1	54,8	-74,8
2013	95,7	90,4	87,8	65,0	70,2	70,4	-69,3

Πηγή: IOBE, 2013

1.3.3. Δημοσιονομικές εξελίξεις

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 1.2. παρακάτω, το Καθαρό Ισοζύγιο της Γενικής Κυβέρνησης μειώθηκε το 2013 συγκριτικά με το προηγούμενο έτος. Το Καθαρό Ισοζύγιο διαμορφώνεται στο ποσοστό του 2,2% του ΑΕΠ, ποσοστό που αποτελεί το χαμηλότερο που έχει σημειωθεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών και βρίσκεται κάτω από το όριο του επιπέδου του 3% (IOBE, 2013). Το έλλειμμα που εμφανίζει το καθαρό ισοζύγιο οφείλεται στο έλλειμμα του Κράτους, το οποίο εκτελεί και τις πληρωμές για του τόκους του Δημόσιου Χρέους, ενώ οι άλλοι υποτομείς της Γενικής Κυβέρνησης εμφανίζουν σημαντικά πλεονάσματα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα δεδομένα, το Δημόσιο Χρέος αναμένεται να διαμορφωθεί σε 175,5% και 174,8% του ΑΕΠ τις επόμενες χρονιές, γεγονός το οποίο δεν επιτρέπει σκέψεις για δημοσιονομική χαλάρωση, τουλάχιστον μέχρι να ολοκληρωθεί η αποκατάσταση των ρυθμών μεγέθυνσης της οικονομίας σε ύψος ικανοποιητικό (IOBE, 2013).

Πίνακας 1.2.: Ισοζύγια Γενικής Κυβέρνησης (κατά ESA95)

	2012	2013		2014
		ΜΠΔΣ	Εκτιμήσεις	
Πρωτογενές ισοζύγιο	-2.160	3.594	3.918	5.399
Τόκοι	9.643	8.389	7.878	9.665
Καθαρό ισοζύγιο	-11.803	-4.795	-3.960	-4.266

Πηγή: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2014, ΥΠ.ΟΙΚ.

Πίνακας 1.3.: Καθαρό Ισοζύγιο Υποτομέων Γενικής Κυβέρνησης (κατά ESA95)

	2012	2013		2014
		ΜΠΔΣ	Εκτιμήσεις	
Κράτος	-13.228	-9.292	-12.799	-6.672
Νομικά Πρόσωπα	1.850	685	1.000	1.013
ΔΕΚΟ	1.113	493	590	463
ΟΤΑ	693	589	1.319	654
ΟΚΑ	-2.231	2.730	5.930	277

Πηγή: Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2014, ΥΠ.ΟΙΚ.

1.4. Οι διαστάσεις της παρούσας κρίσης και οι επιδράσεις στο επιχειρηματικό δυναμικό

1.4.1. Το περιεχόμενο της παρούσας κρίσης

Αναφορικά με το εννοιολογικό περιεχόμενο των κρίσεων, αποτελεί γεγονός πως οι προσωπικές κρίσεις ή οι κρίσεις μιας μικρής ομάδας, έχουν πολύ μικρές επιπτώσεις σε μια κοινότητα. Καθώς το μέγεθος της κρίσης αυξάνεται, οι πόροι που είναι διαθέσιμοι για να ανταποκριθούν και να συμβάλλουν στην ανάκαμψη, μπορεί να είναι λιγότεροι από τη ζήτηση γι' αυτούς τους πόρους. Αυτή η υπερβολική ζήτηση σχετικά με τις προμήθειες δημιουργεί πολύπλοκες επιπτώσεις σχετικά με τη διαχείριση της ανάκαμψης (James & James, 2008). Καθώς το μέγεθος ή η κλίμακα της κρίσιμης κατάστασης αυξάνεται, η διαχείριση της αντιμετώπισης και της ανάκαμψης είναι πιθανόν να γίνει πολυπλοκότερη, εξ αιτίας της ανάγκης να θέσουν προτεραιότητες και να αντισταθμίσουν τα κέρδη με τις απώλειες (Allinson, 1993).

Πριν από το 2008, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ έπαιζε τον παραδοσιακό ρόλο των κεντρικών τραπεζών, την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και (σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις, όπως την ημέρα μετά την 9/11) λειτούργησε ως δανειστής έσχατης ανάγκης (Tully, 2006). Ήταν όμως η νομισματική πολιτική των χαμηλών επιτοκίων της FED αυτή που από μόνη της προκάλεσε την κρίση;

Η χαλαρή νομισματική πολιτική που ακολουθήθηκε από τις αρχές του 2000, επιδείνωσε τόσο τις εγχώριες μακροοικονομικές ανισορροπίες των ΗΠΑ, όσο και τις παγκόσμιες ανισορροπίες. Η φούσκα των ακινήτων οδήγησε πολλά νοικοκυριά της εργατικής τάξης να επωμιστούν μεγάλες υποχρεώσεις. Την ίδια στιγμή μια ολέθρια μείωση των αποταμιεύσεων στις ΗΠΑ, έλαβε χώρα (Keller et

al., 2014). Ταυτόχρονα, κατά την περίοδο πριν την κρίση η υπερβολική αύξηση των αποταμιεύσεων προερχόμενη κυρίως από την Κίνα, την Ιαπωνία, τη Γερμανία και τις χώρες εξαγωγής πετρελαίου, διατηρούσε τα μακροπρόθεσμα επιτόκια χαμηλά.

Από τη στιγμή που η παγκόσμια κρίση έφερε στην επιφάνεια τις χρόνιες αδυναμίες της οικονομίας της, η Ελλάδα τιτλοφορείται συχνά ως ο «αδύναμος κρίκος» της ευρωζώνης (Georgoutsos, 2010; Tsoukalis, 2012). Το δημοσιονομικό έλλειμμα και το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (δίδυμα ελλείμματα), το δημόσιο χρέος και το εξωτερικό χρέος, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και το έλλειμμα αξιοπιστίας συνθέτουν την εικόνα της ελληνικής οικονομίας. Η εικόνα αυτή ήταν που επηρέασε τις αγορές και έτσι, ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας, όπου μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ φάνταζε δεδομένος και απρόσκοπτος, κατέστη, μέσα σε λίγο διάστημα, απαγορευτικός.

Η ένταξη σε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης δεν ήταν πρωτόγνωρη εμπειρία, μα ούτε η Ελλάδα βρίσκεται για πρώτη φορά τόσο κοντά στο χείλος της χρεοκοπίας. Περίπου το ήμισυ της περιόδου από το 1829 μέχρι το 2006 η Ελλάδα βρίσκεται σε κατάσταση αθέτησης πληρωμών ή αναδιάρθρωσης του χρέους της (Reinhart & Rogoff, 2008). Στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, η χώρα τέθηκε πολλές φορές υπό δημοσιονομική επιτήρηση. Υπενθυμίζονται, τα δύο προγράμματα λιτότητας το 1985 - 1987 και το 1990 - 1993 και η δημοσιονομική και νομισματική πειθαρχία για την επίτευξη της Σύγκλισης, προκειμένου να εξασφαλίσει την ένταξή της στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), τη ζώνη του ευρώ.

Επίσης, για την παράβαση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης εισήλθε σε καθεστώς δημοσιονομικής εποπτείας το 2004 από το οποίο βγήκε το 2007, ενώ από τον Απρίλιο του 2009 η ελληνική οικονομία υπήχθη στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος, επειδή τα δημοσιονομικά ελλείμματα των δύο τελευταίων ετών είχαν υπερβεί αδικαιολόγητα το όριο που έθετε το Σύμφωνο

Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ), ήτοι το 3% του ΑΕΠ (Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).

1.4.2. Η κρίση στο επιχειρηματικό περιβάλλον

Η οικονομική κρίση παγκόσμιας εμβέλειας θεωρείται υπεύθυνη για την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης παγκοσμίως. Αυτή η επιβράδυνση έχει ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του ποσοστού της ζήτησης των αγαθών, των υπηρεσιών αλλά και του συνόλου των βιομηχανικών προϊόντων. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται πως οι επιχειρήσεις δέχονται μεγάλες πιέσεις αναφορικά με την προσαρμογή τους στις παρούσες συνθήκες. Στις πλείστες των περιπτώσεων αναγκάζονται να προχωρήσουν στη μείωση του κόστους, στην επανεξέταση της εταιρικής τους στρατηγική, στη διενέργεια επενδύσεων αλλά και στην αναδιάρθρωση του καταστατικού τους (Ulrich et al., 2009).

Αποτελεσματικά, μια μεγάλη πληθώρα επιχειρήσεων έχει παγώσει τον τομέα που αφορά την πρόσληψη και απασχόληση νέου εργατικού δυναμικού. Συνεπώς, γίνεται κατανοητό το γεγονός πως η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει μεταβάλλει δραματικά τις συνθήκες της αγοράς στα πλαίσια της οποίας λειτουργούν οι επιχειρήσεις.

Η κρίση είναι ιδιαίτερα απειλητική κατάσταση αναφορικά με την επιβίωση της επιχείρησης αλλά και τη συνέχιση των δραστηριοτήτων της και είναι υπεύθυνη για την καταστροφή της παραγωγικής της δυναμικότητας (Vergiliel, 2004). Πιο συγκεκριμένα, η επιρροή της οικονομικής κρίσης ήταν εκτεταμένη ανεξαρτήτων του κλάδου, του μεγέθους ή της τοποθεσίας της επιχείρησης. Αναλυτικότερα, η κρίση την οποία έχουν να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις ορίζεται ως η «απροσδόκητη και απρόβλεπτη ένταση που απαιτεί γρήγορη αντίδραση και απειλεί τις υπάρχουσες αξίες, τους στόχους και τις υποθέσεις του οργανισμού,

καθιστώντας τις μεθόδους πρόληψης και προσαρμογής, ανεπαρκείς» (Ozdevecioglu, 2002: 63).

Συνεπώς, στα πλαίσια του συγκεκριμένου ταραχώδους οικονομικού περιβάλλοντος, το επιχειρηματικό δυναμικό έρχεται αντιμέτωπο με την επιτακτική ανάγκη λήψης μέτρων με στόχο την επιβίωσή του. Γενικότερα, τα προβλήματα τα οποία έχουν να αντιμετωπίσουν οι επιχειρήσεις, την περίοδο της κρίσης, εμφανίζουν άμεση σύνδεση με τη μείωση του επιπέδου των πωλήσεων, με την αγορά των πρώτων υλών για την παραγωγή, με την είσπραξη των απαιτήσεων, με την περιορισμένη δυνατότητα δανεισμού κλπ. Οι επιχειρήσεις οι οποίες εμφανίζουν αποφασιστική δράση και στρατηγική μέθοδο και ανταποκρίνονται στην κρίση νωρίς, στις πλείστες των περιπτώσεων, τα πηγαίνουν καλύτερα συγκριτικά με κάποιες οι οποίες πάσχουν από παράλυση ή (Branstad et al, 2009). Πιο συγκεκριμένα, η χρονική διάρκεια της αποτελεσματικής ανταπόκρισης μιας επιχείρησης στην κρίση, επηρεάζει τη φήμη της, την αξιοπιστία της, την ακεραιότητα που έχουν οι δραστηριότητές της αλλά και το επίπεδο της επίδοσής της στην αγορά (Calloway & Keen, 1996).

Αναφορικά με την ελληνική οικονομία, αυτή φαίνεται πως διέρχεται μια συνεχόμενη περίοδο βαθιάς οικονομικής κρίσης η οποία ως βασικά χαρακτηριστικά της έχει την παρατεταμένη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας αλλά και την ύφεση η οποία εξακολουθεί να υφίσταται, γεγονός το οποίο εμφανίζει άμεσο αντίκτυπο όσον αφορά στο πεδίο της λειτουργίας και των επιδόσεων του επιχειρηματικού δυναμικού της χώρας. Η επιδείνωση αυτή μπορεί πλέον να χαρακτηριστεί ως διάχυτη και σε όλο το εύρος των εμπορικών δραστηριοτήτων. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της είναι η πτωτική τάση του κύκλου εργασιών της επιχείρησης, η ανατροπή της κερδοφορίας αλλά και η μείωση της κεφαλαιουχικής βάσης του εμπορίου (Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου, 2011) .

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στο επιχειρηματικό δυναμικό της ελληνικής οικονομίας, η κρίση σαφώς και έχει επηρεάσει τις επιχειρήσεις και έχει δημιουργήσει αρκετά προβλήματα. Πιο συγκεκριμένα, οι επιπτώσεις της κρίσης αφορούν άμεσα, όχι μόνο τις πωλήσεις, τα κέρδη, τα αποθέματα και τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αλλά και το επίπεδο της απασχόλησης των εργαζομένων των επιχειρήσεων. Το ερώτημα που τίθεται ωστόσο σχετίζεται άμεσα με την αντίδραση των ελληνικών επιχειρήσεων στην παρούσα οικονομική συγκυρία.

Το επιχειρηματικό δυναμικό της χώρας, είναι απαραίτητο, αν θέλει να συνεχίσει τη λειτουργία του, να διασφαλίσει ρευστότητα που απαιτεί το περιβάλλον, να μειώσει τις περιττές δαπάνες, να προβεί σε μια πιο ορθή τιμολόγηση, να αξιοποιήσει σωστά το ανθρώπινο δυναμικό του αλλά και να υιοθετήσει καινοτόμες ιδέες αναφορικά με την εξασφάλιση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Από την πλευρά των επιχειρηματιών, αυτοί θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να προβλέψουν οικονομικές δυσκολίες οι οποίες μπορεί να σχετίζονται με τη μείωση των πωλήσεων, με προβλήματα που ενδέχεται να εμφανισθούν με διάφορους προμηθευτές της επιχείρησης, με τη μείωση του αριθμού σταθερών πελατών αλλά και με τη μη αποδοτική αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού.

Κεφάλαιο 2^ο

Η ευρωπαϊκή βιομηχανία τροφίμων-ποτών

2.1. Γενική επισκόπηση της βιομηχανίας τροφίμων - ποτών στην Ε.Ε.

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία της βιομηχανικής δραστηριότητας και στην ευρύτερη ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελεί το μεγαλύτερο κλάδο της μεταποίησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς πραγματοποιεί το 12.9% του συνολικού εργασιών της μεταποίησης (περισσότερο από 800 δις. Ευρώ), συνιστά το μεγαλύτερο εργοδότη του μεταποιητικού τομέα με 4,6 εκατομμύρια εργαζομένους σε περίπου 308.270 επιχειρήσεις στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ συνεισφέρει περίπου στο 1,8% του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Wijnands et al, 2007).

Επιπλέον σε τουλάχιστον 10 χώρες, ο κλάδος τροφίμων και ποτών κυριαρχεί σε όρους παραγωγής, απασχόλησης και αριθμού επιχειρήσεων. Το μεγαλύτερο μέρος της προστιθέμενης αξίας παραγωγής προέρχεται από τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία, οι οποίες και αντιπροσωπεύουν σχεδόν τη μισή παραγωγή, παρόλο που υπάρχουν περιφέρειες και χώρες με υψηλή εξειδίκευση στην παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων τροφίμου και ποτών (IOBE, 2008).

Πίνακας 2.1.: Η Βιομηχανία Τροφίμων-Ποτών στο Σύνολο της Μεταποίησης στην Ε.Ε

Κύκλος Εργασιών	
Τρόφιμα-Ποτά (15)	12,9
Αυτοκινητοβιομηχανία (34)	11,4
Χημικά (24)	10,3
Προστιθέμενη Αξία	
Μηχανήματα και Είδη Εξοπλισμού (29)	11,3
Χημικά (24)	
Τρόφιμα-Ποτά (15)	11,0
Αριθμός Εργαζομένων	
Τρόφιμα-Ποτά (15)	13,5

Τελικά Προϊόντα Μετάλλου (28)	11,6
Μηχανήματα και Είδη Εξοπλισμού (29)	10,6

Πηγή: CIAA, Data and trends of the EU drink and food industry, 2007

Όσον αφορά την ανάπτυξη του κλάδου, για την περίοδο 1996-2006 ο ρυθμός μεγέθυνσης της παραγωγής εμφανίζεται σταθερά θετικός (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 1,5%) και μάλιστα με μικρότερες διακυμάνσεις συγκριτικά με την εξέλιξη της λοιπής βιομηχανικής παραγωγής (2.1% μέση ετήσια αύξηση κατά την ίδια περίοδο) Από την άλλη πλευρά η απασχόληση εμφανίζεται να παρουσιάζει σταθερή μείωση κατά την ίδια περίοδο παρόλο που η μέση ετήσια πτώση του 0,6% ήταν σχεδόν η μισή για το σύνολο της βιομηχανίας (1.3% ετησίως) (IOBE, 2008).

Σε ότι αφορά την παραγωγικότητα της εργασίας όπως φαίνεται και από τον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 2.2.), τα τρόφιμα και τα ποτά υπολείπονται σημαντικά σε επίδοση έναντι άλλων βιομηχανιών ενώ και οι ακαθάριστες επενδύσεις των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών παρουσίασαν μικρή κάμψη σε ορισμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως οι Ολλανδία, Γαλλία, Γερμανία και Ιταλία.

Σχετικά με τις επενδύσεις ο κλάδος δεν απορροφά σημαντικά μερίδια αυτών καθότι σύμφωνα με τη Eurostat, το 1997 βρισκόταν ανάμεσα στις 10 πρώτες βιομηχανίες απορρόφησης ξένων επενδύσεων, ενώ πλέον απουσιάζει από τη σχετική κατάταξη έχοντας υποχωρήσει στην επόμενη δεκάδα.

Πίνακας 2.2.: Παραγωγικότητα της εργασίας στους κλάδους μεταποίησης της ΕΕ

Σε χιλ. ευρώ	2011	2012	2013
Υφαντουργία	28.7	29,2	28,8
Τρόφιμα-Ποτά	36.8	40.2	40,2
Μεταποίηση (Μ Ο)	44.6	45,1	45,3
Αυτοκινητοβιομηχανία	52.4	56,2	54,5
Χημικά	83,7	84,1	83,9

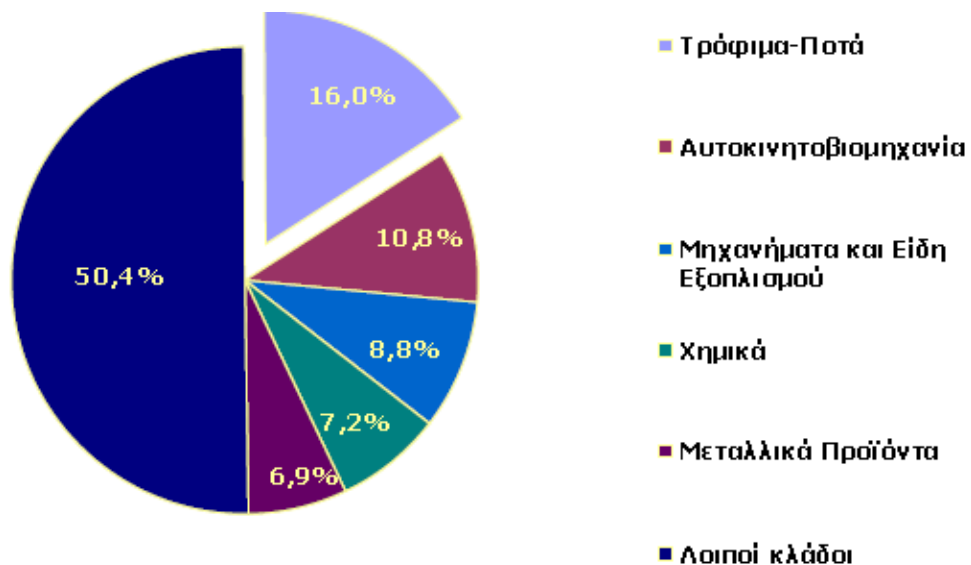
Πηγή: C1AA, Benchmarking report, 2013

Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Βιομηχανίας Τροφίμων και Ποτών τόσο σε εθνικό όσο και ευρωπαϊκό επίπεδο θεμελιώνει το δικαίωμα των καταναλωτών να απολαμβάνουν ασφαλή και ποιοτικά τρόφιμα και ποτά αλλά και να δέχονται ακριβή και επαρκή πληροφόρηση για τα είδη τα οποία καταναλώνουν. Επίσης αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει την ασφαλή μετακίνηση των προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η νομοθεσία αποδέχεται την υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να λαμβάνει υπόψη της και να υιοθετεί ακόμη τους κανονισμούς και τις οδηγίες που υπάρχουν σε κάθε χώρα και να αποσκοπούν στην καλύτερη εξυπηρέτηση του καταναλωτικού κοινού. Η εν λόγω νομοθεσία χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: την νομοθεσία που αφορά τα ζώα και τη νομοθεσία που αφορά τα τρόφιμα (Chatzopoulou, 2011).

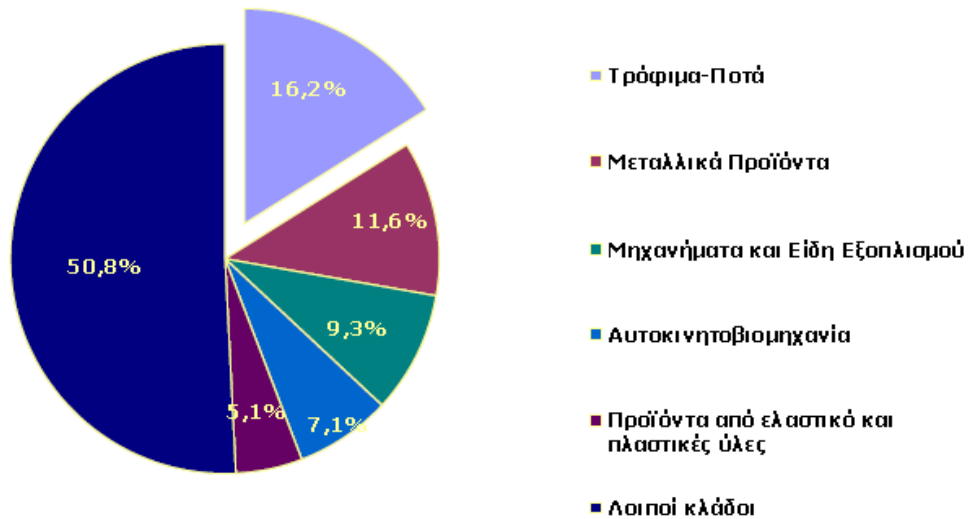
Παρακάτω, απεικονίζεται διαγραμματικά η πορεία των μεγεθών του κύκλου εργασιών και της απασχόλησης του κλάδου της μεταποίησης όσον αφορά στην κατηγορία των τροφίμων και ποτών κατά τη διάρκεια του έτους 2012.

Διάγραμμα 2.1.: Κατανομή κύκλου εργασιών κλάδου μεταποίησης

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics

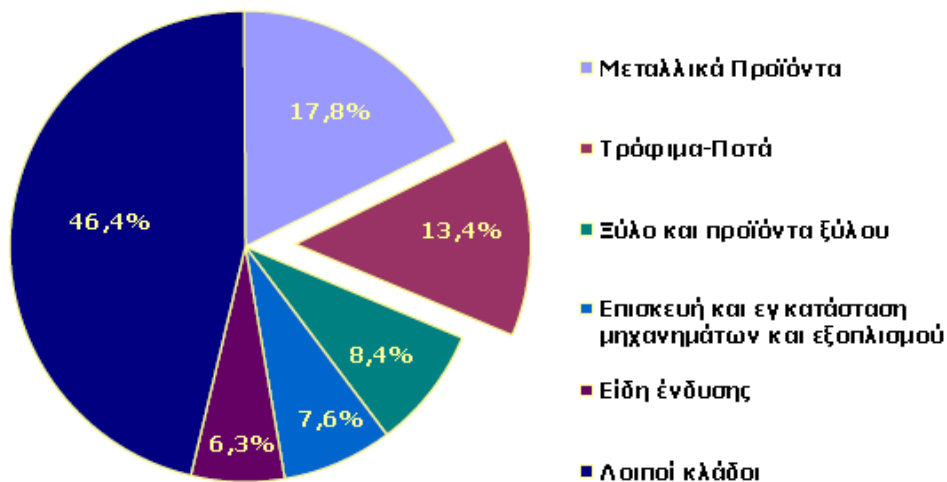
Διάγραμμα 2.2.: Κατανομή εργατικού δυναμικού κλάδων μεταποίησης

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics

Καθώς και το μέγεθος των επιχειρήσεων των κλάδων μεταποίησης που απεικονίζεται συγκριτικά με αυτόν των τροφίμων και ποτών, το διάγραμμα (2.3.) απεικονίζεται παρακάτω.

Διάγραμμα 2.3.: Κατανομή αριθμού επιχειρήσεων κλάδου μεταποίησης

Πηγή: Eurostat, Structural business statistics

2.2. Διάρθρωση επιχειρήσεων των κλάδων τροφίμων και ποτών

Η Ευρωπαϊκή Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών ταξινομείται σύμφωνα με το Διεθνές Σύστημα Ταξινόμησης NACE και διαιρείται στους εξής κλάδους (Wijnands et al, 2007):

- Ο κλάδος του κρέατος.
- Ο κλάδος των ιχθύων και των προϊόντων αυτών.
- Ο κλάδος των φρούτων και λαχανικών
- Ο κλάδος των φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών.
- Ο κλάδος των γαλακτοκομικών προϊόντων.

- Ο κλάδος των δημητριακών
- Ο κλάδος των ποτών.
- Ο κλάδος της ζάχαρης και των προϊόντων αυτής.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου αυτού και αφού πρώτα στην παρούσα ενότητα παρουσιαστούν τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κλάδου σε επίπεδο επιχειρήσεων θα παρουσιαστούν και τα κύρια χαρακτηριστικά του καθενός από του κλάδους ταξινόμησης.

Ξεκινώντας λοιπόν από τις επιχειρήσεις, ένα από τα κύρια διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής Βιομηχανίας Τροφίμων και Ποτών αποτελεί το γεγονός ότι σε αυτήν δραστηριοποιούνται από πολύ μικρές επιχειρήσεις (<10 ατόμων) μέχρι και πολυεθνικοί κολοσσοί. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν όμως τη συντριπτική πλειονότητα, το 99,1% των εταιρειών του κλάδου. Αυτές οι περίπου 282.600 επιχειρήσεις παράγουν το 47,8% του κύκλου εργασιών και απασχολούν το 61,3% του εργατικού δυναμικού του κλάδου. Οι μεγάλες επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν μόλις το 0,9%, παράγουν όμως το 52,2% του κύκλου εργασιών, το 53,8% της προστιθέμενης αξίας και συνεισφέρουν το 38,7% της απασχόλησης (IOBE, 2011)

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις του κλάδου παρήγαγαν το 2011, σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό προστιθέμενης αξίας (44,1%) από ότι παρήγαγαν συνολικά σε ολόκληρη τη μη χρηματοπιστωτική οικονομία (57%). Η διαφορά αυτή δύναται να ερμηνευτεί από τη συμβολή των πολύ μικρών επιχειρήσεων (<10 άτομα), οι οποίες συνέβαλαν κατά 20,2% στην προστιθέμενη αξία της μη χρηματοπιστωτικής οικονομίας αλλά μόλις 7,7% στο σύνολο του κλάδου των τροφίμων και ποτών. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στον εξεταζόμενο κλάδο από ότι σε άλλες βιομηχανίες όπου ο ρόλος των μικρότερων επιχειρήσεων είναι αυξημένος (IOBE, 2011)

Αναφορικά με την απασχόληση, χαμηλότερο ποσοστό εργαζομένων απασχολήθηκε από μικρομεσαίες επιχειρήσεις στον κλάδο τροφίμων και ποτών σε σύγκριση με το ποσοστό των απασχολούμενων από μικρομεσαίες επιχειρήσεις στο σύνολο τη μη χρηματοπιστωτικής οικονομίας. Ως αποτέλεσμα τούτου, η παραγωγικότητα της εργασίας των επιχειρήσεων του κλάδου αυτού ήταν σημαντικά χαμηλότερη σε σχέση με το μέσο όρο της οικονομίας.

Από τα παραπάνω γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο ο κλάδος των τροφίμων και των ποτών παρουσιάζει υψηλό βαθμό συγκέντρωσης. Οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις διαθέτουν καθετοποιημένη οργάνωση της παραγωγής και παράγουν ταυτόχρονα μια ευρεία γκάμα προϊόντων επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό την επίδοση του κλάδου παγκοσμίως παρά το μικρό αριθμό τους. Από την άλλη πλευρά η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων οι οποίες χαρακτηρίζονται ως μικρομεσαίες λόγω κυρίως των περιορισμών που επιβάλλει το μέγεθος τους έχουν τη δυνατότητα να ειδικεύονται στην παραγωγή μιας ή δύο κατηγοριών προϊόντων δρώντας σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Πολλές δε μάλιστα εξ αυτών παράγουν προϊόντα για λογαριασμό των μεγάλων επιχειρήσεων, δρώντας ως δορυφόροι αυτών.

Το υψηλό ποσοστό συγκέντρωσης που παρουσιάζεται στον εν λόγω κλάδο επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό και το βαθμό υιοθέτησης των καινοτόμων δράσεων από τη μεριά των επιχειρήσεων καθότι οι μεγάλοι μεγέθους επιχειρήσεις είναι αυτές οι οποίες δύνανται να διαθέσουν σημαντικά ποσά για την επίτευξη των εν λόγω δράσεων. Πάρα ταύτα σύμφωνα με τη Eurostat, αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις του κλάδου, συμπεριλαμβανομένων και των μικρομεσαίων προσπαθούν να προάγουν την ανάληψη και υλοποίηση καινοτόμων δράσεων ακόμα και αν αυτή είναι οργανωσιακού τύπου και δεν σχετίζεται απαραίτητα με την παραγωγή και εισαγωγή νέων προϊόντων.

Χαρακτηριστικό σημείο της εικόνας αυτής συνιστά και το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών διακρίνονται ανάλογα με το βαθμό υιοθέτησης καινοτομιών σε δύο κατηγορίες τις «big innovators», οι οποίες είναι κυρίως οι μεγάλοι μεγέθους επιχειρήσεις οι οποίες επενδύουν σε έρευνα και τεχνολογία εισάγοντας στην αγορά νέα προϊόντα, και τις «small innovators», οι οποίες είναι κυρίως μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες καινοτομούν μεν, χωρίς να εισάγουν όμως σημαντικές αλλαγές.

2.3. Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά βασικών υποκλάδων τροφίμων – ποτών

2.3.1. Ο κλάδος του κρέατος

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μια καθαρά εξαγωγική δύναμη κρέατος ειδικά για το χοιρινό κρέας και το κρέας των πουλερικών ενώ αντίθετα πραγματοποιεί μεγάλες εισαγωγές σε μοσχαρίσιο κρέας.

Η κύρια εμπορική ροή λαμβάνει χώρα μεταξύ των χωρών μελών ενώ το ισοζύγιο εμπορίου της εμφανίζεται αρνητικό. Το διεθνές εμπόριο πραγματοποιείται κυρίως σε κατεψυγμένα, μαγειρεμένα ή περαιτέρω επεξεργασμένα προϊόντα κρέατος, ενώ συνεχώς γίνονται προσπάθειες για τη βελτίωση της παραγωγής και εμπορίας φρέσκων κρεάτων τα οποία θα ικανοποιήσουν τη ζήτηση των απαιτητικών ευρωπαίων καταναλωτών (Wijnands et al, 2007).

Η ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον κλάδο του κρέατος εμφανίζεται χαμηλότερη, συγκριτικά με ανταγωνίστριες χώρες της, όπως η Βραζιλία και η Αργεντινή οι οποίες έχουν χαμηλότερες τιμές πρώτων υλών παρασκευής προϊόντων αλλά και χαμηλότερο κόστος εργασίας. Επίσης η βιομηχανία του κρέατος στην Ευρωπαϊκή Ένωση προστατεύεται από την ύπαρξη εμποδίων όπως οι υψηλοί δασμοί των εισαγόμενων προϊόντων, οι ποσοτώσεις κτλ.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου έρευνας η αξία της παραγωγής του εν λόγω κλάδου έφτασε κατά μέσο όρο τα 150 δισεκατομμύρια ευρώ ξεπερνώντας κατά 10% την αντίστοιχη αξία ανταγωνιστριών χωρών όπως οι ΗΠΑ και περισσότερο από 10 φορές την αντίστοιχη αξία χωρών όπως η Βραζιλία και ο Καναδάς. Αναφορικά με τις δαπάνες παραγωγής η αγορά των αγαθών φτάνει στο 90% του τζίρου στην Ευρώπη, στο 70% στις ΗΠΑ και τη Βραζιλία και στο 80% στον Καναδά. Οι δαπάνες για το απασχολούμενο προσωπικό κυμαίνονται στο 68% της προστιθέμενης αξίας στην Ευρώπη, στο 30% στις ΗΠΑ και τη Βραζιλία και στο 45% στον Καναδά.

Στον εν λόγω κλάδο ως ισχυρές και ανταγωνίσιμες χώρες εμφανίζονται η Ισπανία, η Ιταλία και η Ολλανδία, ενώ λιγότερο ανταγωνιστικές η Δανία, η Γερμανία και η Γαλλία (Wijnands et al, 2007).

2.3.2. Ο κλάδος των ιχθύων και των προϊόντων αυτών

Ο κλάδος των ιχθύων και των προϊόντων αυτών παρουσιάζεται κατακερματισμένος ιδιαίτερα στις αγορές φρέσκων ψαριών παρ' όλες τις προσπάθειες για αύξηση της συγκέντρωσης του οι οποίες λαμβάνουν χώρα. Έχοντας τέσσερις μέσα στις δέκα κορυφαίες επιχειρήσεις παραγωγής και εμπορίας ιχθύων η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέχει εξέχουσα θέση στο διεθνές προσκήνιο.

Ο εν λόγω κλάδος εμφανίζεται ως ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους στη βιομηχανία τροφίμων με την αγοραστική και διαπραγματευτική του δύναμη να αυξάνεται συνεχώς και να αντιμετωπίζει ανταγωνισμό από χώρες όπως η Ιαπωνία και οι ΗΠΑ σε όρους προστιθέμενης αξίας και αξίας της εργασίας (Wijnands et al, 2007). Οι χώρες με το υψηλότερο μερίδιο αγοράς στο διεθνές προσκήνιο είναι η Κίνα, η Ταϊλάνδη, η Νορβηγία, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί το μεγαλύτερο εξαγωγέα για την περίοδο έρευνας,

με κυρίαρχες χώρες στον τομέα των εξαγωγών την Ισπανία και το Βέλγιο (Wijnands et al, 2007).

Η αξία της παραγωγής στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την περίοδο έρευνας ξεπέρασε τα 17 δισεκατομμύρια ευρώ κάθε χρόνο με πρωταγωνίστριες χώρες την Ισπανία, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Γερμανία, την Ιταλία και τη Δανία, η οποία Δανία παρά το γεγονός ότι είναι μια χώρα μικρότερη σε πληθυσμό συγκριτικά με τις υπόλοιπες προαναφερθείσες κατορθώνει να επιτύχει υψηλή παραγωγή συγκριτικά με τον πληθυσμό της (Wijnands et al, 2007).

2.3.3. Ο κλάδος των φρούτων και λαχανικών

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του κλάδου των φρούτων και λαχανικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά το γεγονός ότι τα εν' λόγω προϊόντα καταναλώνονται φρέσκα, ως εκ τούτου ο κύριος όγκος της παραγωγής καταναλώνεται σε τοπικό επίπεδο ενώ ένα ελάχιστο μόνο μέρος αυτής εξάγεται.

Οι κυρίαρχες χώρες στο εμπόριο των εν λόγω προϊόντων είναι η Ολλανδία και το Βέλγιο από τη μεριά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως επίσης και η Κίνα, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Βραζιλία. Από την πλευρά των εισαγωγών κυρίαρχη θέση κατέχουν η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως επίσης και η Ιαπωνία και ο Καναδάς.

Την κυρίαρχη θέση στις εξαγωγές κατέχουν τα επεξεργασμένα και διατηρούμενα φρούτα και λαχανικά τα οποία καταλαμβάνουν το 36% αυτών, ακολουθούμενα από τους χυμούς με 29%. τα κατεψυγμένα λαχανικά με 14%, ενώ σημαντική είναι και η παρουσία των κατεψυγμένων φρούτων με 6%. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον εν λόγω κλάδο εμφανίζεται περισσότερο ανταγωνιστική συγκριτικά με ανταγωνίστριες χώρες της όπως οι ΗΠΑ και η Βραζιλία ενώ λιγότερο ανταγωνιστική από τον Καναδά (Wijnands et al, 2007).

2.3.4. Ο κλάδος των φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών

Ο κλάδος των φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει για την περίοδο έρευνας υψηλότερο κύκλο εργασιών συγκριτικά με τις ανταγωνίστριες χώρες όπως οι ΗΠΑ και η Βραζιλία, η ανταγωνιστικότητα του όμως εμφανίζεται χαμηλότερη. Η Ισπανία αποτελεί τη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την υψηλότερη παραγωγή.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υπερτερεί των ανταγωνιστριών χωρών της στην παραγωγή εξευγενισμένου ελαιόλαδου ενώ οι ΗΠΑ στην παραγωγή ακατέργαστου ελαιόλαδου και άλλων μη βρώσιμων ειδών παραγομένων από τα έλαια και τα λίπη. Επίσης η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται ως ο μεγαλύτερος παραγωγός παγκοσμίως μαργαρίνης παράγοντας το 54% της συνολικής παραγωγής αυτής (Wijnands et al. 2007).

Για την περίοδο έρευνας η αξία της παραγωγής φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών στην Ευρωπαϊκή Ένωση ξεπερνά τα 28 δισεκατομμύρια ευρώ για κάθε χρόνο, ποσό που ξεπερνά κατά 26% την ετήσια αξία της παραγωγής των ΗΠΑ. Οι δαπάνες για την απασχόληση προσωπικού ανέρχονται στο 49% της τελικής προστιθέμενης αξίας της παραγωγής για την Ευρωπαϊκή Ένωση ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις ΗΠΑ δεν ξεπερνά το 13%.

2.3.5. Ο κλάδος των γαλακτοκομικών προϊόντων

Ο κλάδος των γαλακτοκομικών προϊόντων κατέχει κυρίαρχη θέση στην Ευρωπαϊκή Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών σε όρους κύκλου εργασιών, προστιθέμενης αξίας και δαπανών προσωπικού. Η αξία της παραγωγής ανταγωνιστριών χωρών όπως οι ΗΠΑ, η Νέα Ζηλανδία και η Αυστραλία είναι πολύ χαμηλότερη συγκριτικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία όμως υστερεί

έναντι των ανταγωνιστριών χωρών της στην τελική προστιθέμενη αξία της παραγωγής (CIAA, 2007).

Επίσης παρά το γεγονός ότι εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης δραστηριοποιείται ένας μεγάλος αριθμός γαλακτοκομικών επιχειρήσεων οι οποίες σε επίπεδο επιχείρησης εμφανίζονται ιδιαίτερα ανταγωνιστικές κατέχοντας υψηλό μερίδιο αγοράς η ανταγωνιστικότητα στο σύνολο των χωρών της Ένωσης εμφανίζεται ιδιαίτερα αδύναμη. Το γεγονός αυτό αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη των ποσοτώσεων στην παραγωγή των γαλακτοκομικών προϊόντων, οι οποίες περιορίζουν σημαντικά την ανάπτυξη του εν λόγω κλάδου (CIAA, 2007)

Η αξία της παραγωγής για την περίοδο έρευνας ξεπερνά τα 100 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως ποσό το οποίο ξεπερνά κατά 70% την αντίστοιχη αξία της παραγωγής των ΗΠΑ, και δέκα περίπου φορές περισσότερο την αξία της παραγωγής στη Νέα Ζηλανδία και την Αυστραλία. Χαρακτηριστικό της υψηλής συγκέντρωσης του κλάδου αποτελεί το γεγονός ότι στη Νέα Ζηλανδία το 95% της παραγωγής επιτυγχάνεται από μια μόνο εταιρεία (Fonterra, 2005).

Οι δαπάνες παραγωγής φτάνουν στο 90% της αξίας του κύκλου εργασιών για την Ευρωπαϊκή Ένωση, περίπου στο 80% για χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία και η Αυστραλία και περίπου στο 60-70% για τις ΗΠΑ. Οι δαπάνες για το απασχολούμενο προσωπικό αντιστοιχούν στο 60% της τελικής προστιθέμενης αξίας της παραγωγής για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι κυρίαρχες χώρες της Ε.Ε στην παραγωγή των γαλακτοκομικών προϊόντων είναι η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία (Wijnands et al, 2007).

2.3.6. Ο κλάδος των δημητριακών

Η παγκόσμια παραγωγή δημητριακών για την περίοδο έρευνας 2011-2013 έφτασε στα 2.233 εκατομμύρια τόνους ετησίως ενώ το διεθνές εμπόριο στα 234 εκατομμύρια τόνους. Επιπλέον, σχεδόν το 90% της παραγωγής δημητριακών

καταναλώνεται εκεί όπου παράγεται είτε καλύπτοντας ανάγκες των ανθρώπων ή των ζώων. Το παγκόσμιο εμπόριο αλεσμένων σιτηρών ανήλθε σε αξία στα 2.98 δισεκατομμύρια ευρώ) ετησίως για την περίοδο έρευνας, μοιρασμένο κατά 68% σε άλευρα και 32% σε αμυλώδη προϊόντα.

Το παγκόσμιο εμπόριο άρτου, προϊόντων άρτου και ζυμαρικών ανήλθε σε 29,8 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως για την περίοδο έρευνας καλυπτόμενο κατά 86% από αρτοσκευάσματα και 14% από ζυμαρικά. Η Ευρωπαϊκή Ένωση καταλαμβάνει μερίδιο της τάξης του 47% στις διεθνείς εξαγωγές προϊόντων βασισμένων στην παραγωγή σιτηρών με σημαντικότερες χώρες προορισμού των εξαγωγών τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Αυστραλία.

Η συνολική αξία της παραγωγής για την περίοδο έρευνας ανήλθε στα 108 δισεκατομμύρια ευρώ) ετησίως ξεπερνώντας κατά 40% την αντίστοιχη αξία παραγωγής των ΗΠΑ. Οι δαπάνες για την απασχόληση προσωπικού αντιστοιχούν στο 65% της προστιθέμενης αξίας της παραγωγής για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στο 25% για τις ΗΠΑ και στο 40-45% στον Καναδά και την Αυστραλία.

Παρ' όλα αυτά η ανταγωνιστικότητα του εν λόγω κλάδου είναι χαμηλότερη συγκριτικά με την αντίστοιχη των ΗΠΑ αλλά υψηλότερη από του Καναδά και της Αυστραλίας. Οι χώρες οι οποίες εμφανίζονται ως οι περισσότερο ανταγωνιστικές εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Αυστρία, το Βέλγιο και η Γερμανία, ενώ στη Γαλλία μια χώρα με χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας σε εθνικό επίπεδο δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις με βαρύνουσα σημασία σε διεθνές επίπεδο.

2.3.7. Ο κλάδος των ποτών

Ο κλάδος των ποτών αποτελείται από επιμέρους κλάδους ανάλογα με το είδος του ποτού το οποίο παράγεται. Ο εν λόγω κλάδος παράγει μια ευρεία ποικιλία ποτών όπως το κρασί, η μύρα, τα οινοπνευματώδη ποτά, τα αναψυκτικά κτλ. Η

δομή του κλάδου ποικίλο επίσης και εξαρτάται από το είδος των παραγόμενων ποτών. Από τη μια πλευρά για παράδειγμα συναντιόνται μικρές οινοποιητικές επιχειρήσεις ενώ από την άλλη πλευρά μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις παραγωγής μπύρας, αναψυκτικών και οινοπνευματωδών ποτών.

Η ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον εν λόγω κλάδο εμφανίζεται χαμηλή εξαιτίας της χαμηλής ανάπτυξης της παραγωγικότητας εργασίας και της πραγματικής προστιθέμενης αξίας. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρά ταύτα δραστηριοποιούνται κάποιες εκ των σημαντικότερων επιχειρήσεων αναψυκτικών και οινοπνευματωδών ποτών ενώ ως περισσότερο ανταγωνιστικές εμφανίζονται χώρες όπως η Αυστρία, το Βέλγιο και η Γερμανία, εν αντιθέσει με το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και την Πορτογαλία των οποίων η ανταγωνιστικότητα εμφανίζεται χαμηλή.

Η αξία της παραγωγής του εν λόγω κλάδου για την περίοδο έρευνας ξεπερνά τα 115 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως και εμφανίζεται υψηλότερη από την αντίστοιχη ανταγωνιστριών χωρών όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία και ο Καναδάς, ενώ οι δαπάνες για το απασχολούμενο προσωπικό ανέρχονται στο 44% της αξίας της προστιθέμενης αξίας της παραγωγής του εν λόγω κλάδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2.3.8. Ο κλάδος της ζάχαρης και των προϊόντων αυτής

Η παγκόσμια παραγωγή ζάχαρης ανήλθε ετησίως κατά μέσο όρο στα 148,4 εκατομμύρια τόνους για την περίοδο έρευνας ενώ η διεθνούς εμπορεύσιμη ποσότητα στα 35,7 εκατομμύρια τόνους, στοιχείο το οποίο φανερώνει ότι ένα μεγάλο ποσοστό της παραγωγής καταναλώνεται σε τοπικό επίπεδο. Ο κύριος όγκος των εξαγωγών των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προορίζεται για άλλες χώρες εντός των ορίων της Ένωσης ενώ την κυριαρχία στο χώρο των εξαγωγών κατέχει η Βραζιλία. Η αξία της παραγωγής για την περίοδο έρευνας ανέρχεται

στα 12 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως ξεπερνώντας την αντίστοιχη των ΗΓΙΑ και της Βραζιλίας.

Οι δαπάνες για την απασχόληση προσωπικού στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανέρχονται για την περίοδο έρευνας στο 45-50% της προστιθέμενης αξίας ενώ στο 25-30% της αντίστοιχης αξίας για τις ΗΠΑ και τη Βραζιλία. Οι πρωταγωνίστριες σε επίπεδο παραγωγής χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Ολλανδία, η Γαλλία και η Γερμανία. Τέλος η αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής αναμένεται να επιφέρει δυσμενείς συνέπειες για τη ζάχαρη καθότι αναμένεται να οδηγηθούν σε κλείσιμο 60 εργοστάσια και να χάσουν τη δουλειά τους 8000 εργαζόμενοι εντός των ορίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2.4 Εξωτερικό και ενδοκοινοτικό εμπόριο σε τρόφιμα και ποτά

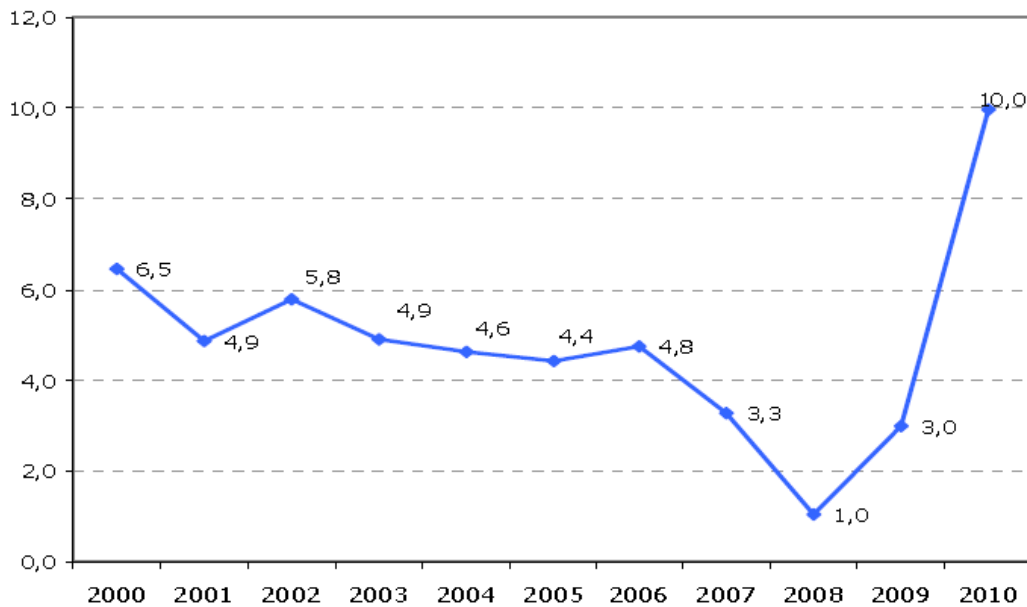
Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι καθαρός εξαγωγέας Τροφίμων και Ποτών, με θετικό εμπορικό ισοζύγιο το οποίο αυξήθηκε σημαντικά, κατά 7 δισ. ευρώ το 2014 σε σχέση με το 2013, με το εμπορικό πλεόνασμα να φθάνει τα 10 δισ. ευρώ (Πίνακας 2.3). Η εξέλιξη των σχετικών μεγεθών του εμπορίου μετά τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2009 ήταν ιδιαίτερα θετική για τον κλάδο, με αποτέλεσμα το 2010 το ευρωπαϊκό εμπορικό ισοζύγιο να των Τροφίμων και Ποτών να ανέλθει στην υψηλότερη επίδοση της τελευταίας δεκαετίας. Το εμπορικό πλεόνασμα Τροφίμων και Ποτών στην Ε.Ε.-27 είχε ανακόψει άλλωστε ήδη από το 2009 την πτωτική του πορεία μετά το 2006 (Διάγραμμα 2.4.).

Πίνακας 2.3.: Εξωτερικό Εμπόριο Τροφίμων και Ποτών, Ε.Ε

Εμπορικές ροές	2008	2009	2010	2009/2008 %	2010/2009 %
Εξαγωγές	58,56	54,26	65,96	-7,3%	21,6%
Εισαγωγές	57,52	51,26	55,98	-10,9%	9,2%
Εμπορικό Ισοζύγιο	1,04	3,00	9,98		

Πηγή: Eurostat Comext, Επεξεργασμένα στοιχεία IOBE, Συνδυασμένη ονοματολογία NACE Rev. 1.1- sector 15

Διάγραμμα 2.4.: Εξέλιξη στο εμπορικό πλεόνασμα τροφίμων και ποτών

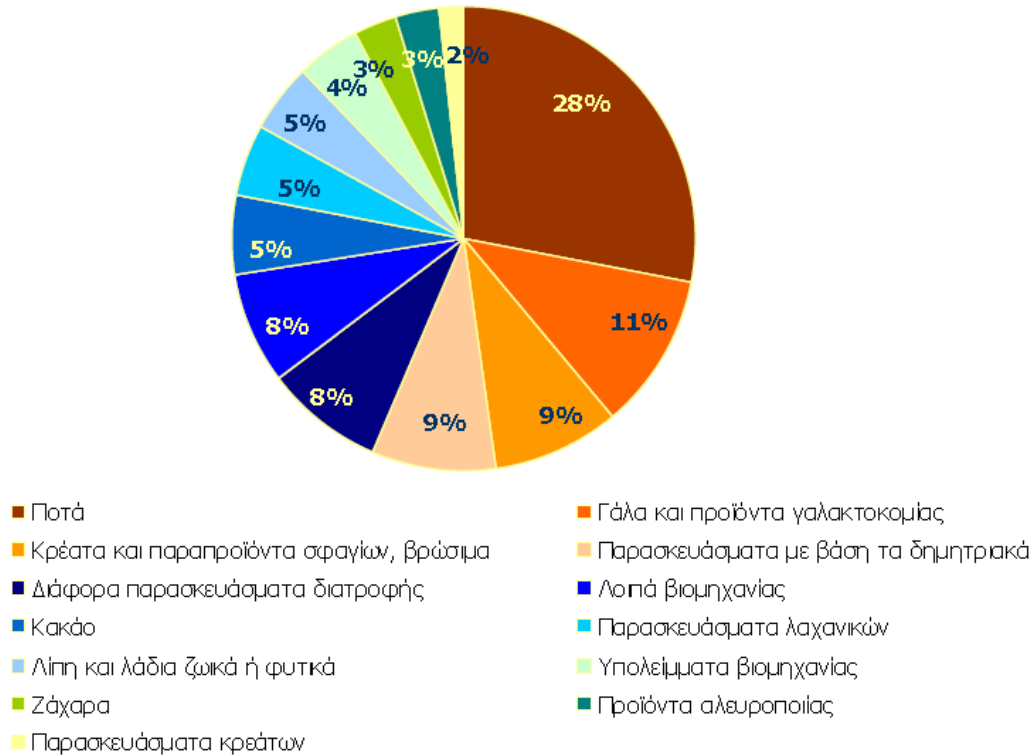
Πηγή: Eurostat, Comext, Επεξεργασία IOBE

Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την μελέτη του IOBE, (2012), κατά το 2010, το εμπορικό ισοζύγιο Τροφίμων και Ποτών της Ευρώπης ανακάμπτει αισθητά, σημειώνοντας άνοδο της τάξης του 21,6% στις εξαγωγές, οι οποίες φθάνουν στα 66 δισ. ευρώ, αύξηση πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των εισαγωγών (+9,2%), οι οποίες διαμορφώθηκαν κατά 10 δισ. χαμηλότερα σε σχέση με το ύψος των εξαγωγών.

Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν την ισχυρή ανάκαμψη σε όρους διεθνούς εμπορίου της ευρωπαϊκής βιομηχανίας Τροφίμων και Ποτών, αφού οι αντίστοιχες μεταβολές το 2009 ήταν αρνητικές, παρά την άνοδο του εμπορικού ισοζυγίου (πτώση κατά σχεδόν 11% στις εισαγωγές και κατά 7,3% στις εξαγωγές).

Σύμφωνα με μελέτη του IOBE, (2015), σε όρους αξίας εξαγωγικών προϊόντων του κλάδου για το 2014, τα Ποτά καλύπτουν το μεγαλύτερο μερίδιο των συνολικών εξαγωγών της Ε.Ε. προς τις άλλες χώρες, σε ποσοστό που φθάνει το 28%. Επιπλέον, κατά το ίδιο έτος καταγράφεται σημαντική άνοδος της τάξης του 20,7% στις εξαγωγές ποτών. Σημαντικό μερίδιο της τάξης του 11% στις συνολικές εξαγωγές καταλαμβάνει το Γάλα και τα προϊόντα γαλακτοκομίας, τα οποία σημειώνουν κατακόρυφη άνοδο των εξαγωγών τους, κατά 37,4% το 2014 σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Τα Παρασκευάσματα με βάση τα δημητριακά και τα Κρέατα συνιστούν αμφότερα το 9% των συνολικών εξαγωγών Τροφίμων και Ποτών της ΕΕ-27 το 2014, έχοντας αυξήσει τις εξαγωγές τους κατά 6% και 14,4% αντίστοιχα κατά το ίδιο έτος, ενώ παραπλήσιο (8%) είναι το μερίδιο που κατέχουν στις συνολικές εξαγωγές τα Διάφορα παρασκευάσματα διατροφής και τα Λοιπά προϊόντα της Βιομηχανίας, τα οποία καταγράφουν άνοδο εξαγωγών το εξεταζόμενο έτος κατά 14,8% και 20,9% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 2.5.: Μεριδίο επί του συνόλου των εξαγωγών σε προϊόντα τροφίμων - ποτών

Πηγή: IOBE, 2015

Τα επιμέρους προϊόντα του κλάδου μπορούν να καταταχθούν και με βάση τις καθαρές εξαγωγικές τους επιδόσεις τα τελευταία έτη. Έτσι, με βάση το πρόσημο στο εμπορικό τους ισοζύγιο, τα Ποτά συνιστούν το μεγαλύτερο καθαρό εξαγωγέα του κλάδου την τριετία 2011-2014, με το εμπορικό τους ισοζύγιο να διαμορφώνεται για την περίοδο αυτή κατά μέσο όρο περίπου στα 12 δισ. ευρώ, καταγράφοντας άνοδο της τάξης του 30,4% το 2014 σε σχέση με το 2013. Πολλοί όμως, σε επίπεδο κλάδων στα τρόφιμα είναι οι καθαροί εξαγωγείς για την ίδια περίοδο.

Συγκεκριμένα, το 2014 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο καταγράφουν, εκτός από τα Ποτά, και Γάλα και προϊόντα

γαλακτοκομίας, τα Παρασκευάσματα με βάση τα δημητριακά, τα Διάφορα παρασκευάσματα διατροφής, τα Κρέατα και παραπροϊόντα σφαγίων, βρώσιμα, τα Προϊόντα αλευροποιίας, το Κακάο και τα Ζάχαρα, με τα τελευταία να εμφανίζονται ως καθαρός εισαγωγέας το 2011 και το 2012.

Από την άλλη πλευρά, καθαροί εισαγωγείς στον τομέα των τροφίμων είναι σταθερά την τελευταία τριετία τα Παρασκευάσματα Λαχανικών και Κρεάτων, τα Λίπη και λάδια και τα Υπολείμματα και τα Λοιπά Βιομηχανίας, υποκλάδοι στους οποίους μάλιστα το 2014, με εξαίρεση τα Παρασκευάσματα Λαχανικών, το αρνητικό τους ισοζύγιο έχει διευρυνθεί.

Στην κατηγορία των ποτών ανήκουν το γάλα και τα διάφορα προϊόντα γαλακτοκομίας Παρασκευάσματα με βάση τα δημητριακά Διάφορα παρασκευάσματα διατροφής Κρέατα και παραπροϊόντα σφαγίων, βρώσιμα Προϊόντα αλευροποιίας Κακάο Ζάχαρα

Σε επίπεδο χωρών, οι ΗΠΑ αποτελούν σταθερά τη σημαντικότερη χώρα προορισμού των ευρωπαϊκών Τροφίμων και Ποτών, απορροφώντας το 16,5% των συνολικών εξαγωγών της Ε.Ε. μερίδιο το οποίο έχει ελαφρώς μειωθεί σε σχέση με αμέσως προηγούμενα έτη.

Ο δεύτερος μεγαλύτερος εισαγωγέας ευρωπαϊκών τροφίμων και ποτών είναι η Ρωσία, η οποία απορροφά το 10% των συνολικών εξαγωγών, με το μερίδιό της ωστόσο να έχει αυξηθεί οριακά σε σχέση με το 2009 (9%). Ακολουθούν η Ελβετία, η Ιαπωνία, η Κίνα, η Νορβηγία και ο Καναδάς, καταλαμβάνοντας συνολικά μερίδιο της τάξης του 22,4% σε όρους εξαγωγικών προορισμών, ενώ τελευταία στη σχετική κατάταξη των σημαντικότερων χωρών προορισμού των ευρωπαϊκών εξαγωγών Τροφίμων και Ποτών βρίσκεται η Βραζιλία, η Νότιος Αφρική και η Νιγηρία.

Από την άλλη πλευρά, η Βραζιλία και η Αργεντινή παραμένουν οι σημαντικότερες χώρες προέλευσης των εισαγωγών της ΕΕ, με το ποσοστό των εισαγωγών σε Τρόφιμα και Ποτά από τις χώρες αυτές να φθάνει το 10,8% και 9,3% αντίστοιχα κατά το 2010, μερίδια τα οποία έχουν μειωθεί ελαφρά σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Οι ΗΠΑ συνιστά τον τρίτο σημαντικότερο τόπο προέλευσης εισαγωγών του κλάδου το 2010, με ποσοστό που φθάνει το 6,6%, μαζί όμως με την Κίνα, η οποία όμως διατηρεί ισάξιο μερίδιο στις εισαγωγές του κλάδου. Σημαντικό ποσοστό των εισαγωγών τροφίμων και ποτών της Ευρώπης καλύπτουν και πολλές από τις αναδυόμενες οικονομίες, όπως η Ινδονησία, η Ταϊλάνδη, η Τουρκία και η Μαλαισία, οι οποίες βρίσκονται στην πρώτη δεκάδα των βασικότερων χωρών προέλευσης των εισαγωγών προς την Ευρώπη. Συνολικά, οι 16 αναδυόμενες οικονομίες καλύπτουν το 53,2% των συνολικών εισαγωγών της Ευρώπης και το 14,8% των συνολικών της εξαγωγών.

Πίνακας 2.5.: Αξία εξαγωγών βασικών προϊόντων του κλάδου τροφίμων και ποτών

Προϊόν*	Εισαγωγές		Εξαγωγές		% μεταβολή εισαγωγές 2010/2009	% μεταβολή εξαγωγές 2010/2009
	2009	2010	2009	2010		
Κρέατα και παραπροϊόντα σφαγίων, βρώσιμα	3,4	3,5	4,4	5,8	3,1%	31,8%
Προϊόντα αλευροποιίας	0,1	0,1	1,8	1,9	13,2%	5,8%
Παρασκευάσματα κρεάτων	4,5	4,7	1,1	1,2	3,8%	6,0%
Ζάχαρα	1,8	1,9	1,5	2,0	0,3%	32,6%
Παρασκευάσματα με βάση τα δημητριακά	1,0	1,1	4,9	5,7	8,5%	14,4%
Παρασκευάσματα λαχανικών	3,9	4,2	2,9	3,3	7,4%	14,9%
Διάφορα παρασκευάσματα διατροφής	2,1	2,1	4,8	5,5	3,4%	14,8%
Ποτά	4,8	4,8	15,3	18,5	-0,3%	20,7%
Υπολείμματα βιομηχανίας	8,0	8,6	2,5	2,9	7,2%	16,4%
Γάλα και προϊόντα γαλακτοκομίας	0,6	0,6	5,2	7,2	5,7%	37,4%
Κακάο	1,5	1,9	2,7	3,6	19,6%	33,8%
Λίπη και λάδια ζωικά ή φυτικά	5,7	6,8	2,7	3,1	21,2%	15,4%
Λοιπά βιομηχανίας	14,0	15,9	4,4	5,3	13,5%	20,9%
Σύνολο	51,3	56,0	54,3	66,0	9,2%	21,6%

Πηγή: Eurostat Comext, Επεξεργασμένα στοιχεία * Συνδυασμένη ονοματολογία NACE Rev. 1.1- sector 15

Σε ότι αφορά το εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε, δηλαδή τις ενδοκοινοτικές εξαγωγές Τροφίμων και Ποτών, αυτές συνολικά το 2014 έφτασαν τα 195,3 δισεκ. ευρώ, καταγράφοντας άνοδο της τάξης του 7,3% σε σχέση με το 2013. Οι ενδοκοινοτικές εισαγωγές από την άλλη πλευρά, διαμορφώθηκαν στα 190,6 δισ. ευρώ το 2014, καταγράφοντας ελαφρώς χαμηλότερη αύξηση σε σχέση με τις ενδοκοινοτικές εξαγωγές.

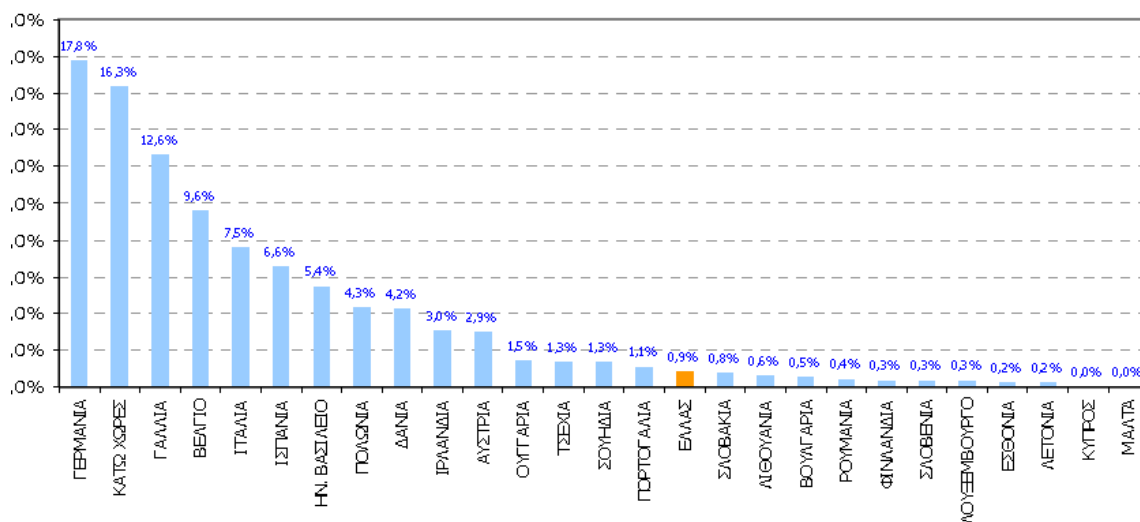
Πίνακας 2.6.: Βασικότεροι εμπορικοί εταίροι της Ε.Ε., τροφίμων ποτών, 2014

Χώρα	Εισαγωγές	Ποσοστό επί του συνόλου	Χώρα	Εξαγωγές	Ποσοστό επί του συνόλου
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	6,05	10,8%	ΗΠΑ	10,89	16,5%
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	5,23	9,3%	ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ (ΡΩΣΙΑ)	6,61	10,0%
ΗΠΑ	3,71	6,6%	ΕΛΒΕΤΙΑ	4,35	6,6%
ΚΙΝΑ	3,71	6,6%	ΙΑΠΩΝΙΑ	3,39	5,1%
ΕΛΒΕΤΙΑ	3,23	5,8%	ΚΙΝΑ	2,67	4,1%
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	2,57	4,6%	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	2,26	3,4%
ΤΑΪΛΑΝΔΗ	2,39	4,3%	ΚΑΝΑΔΑΣ	2,13	3,2%
ΤΟΥΡΚΙΑ	1,91	3,4%	ΧΟΝΓΚ-ΚΟΝΓΚ	2,03	3,1%
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	1,82	3,2%	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	1,50	2,3%
ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ	1,56	2,8%	ΣΑΟΥΔ. ΑΡΑΒΙΑ	1,36	2,1%
ΜΑΛΔΙΣΙΑ	1,39	2,5%	ΣΙΓΚΑΠΟΥΡΗ	1,31	2,0%
ΧΙΛΗ	1,28	2,3%	ΤΟΥΡΚΙΑ	1,25	1,9%
ΙΝΔΙΑ	1,27	2,3%	ΗΝ. ΑΡ. ΕΜΙΡΑΤΑ	1,10	1,7%
ΜΑΡΟΚΟ	0,99	1,8%	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	1,08	1,6%
ΒΙΕΤΝΑΜ	0,95	1,7%	Ν. ΚΟΡΕΑ	1,07	1,6%
ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ	0,89	1,6%	ΑΛΓΕΡΙΑ	1,00	1,5%
ΝΟΤ. ΑΦΡΙΚΗ	0,86	1,5%	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	0,96	1,5%
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	0,86	1,5%	ΝΟΤ. ΑΦΡΙΚΗ	0,91	1,4%
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	0,86	1,5%	ΝΙΓΗΡΙΑ	0,84	1,3%
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	0,85	1,5%	ΚΡΟΑΤΙΑ	0,84	1,3%

Πηγή: IOBE, 2015

Σύμφωνα με την μελέτη του IOBE, (2015), από τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη, η Γερμανία, η Ολλανδία και Γαλλία καλύπτουν το 46,6% του συνόλου των εξαγωγών του ενδοκοινοτικού εμπορίου, η αξία των οποίων φθάνει κατά το 2014 τα 91 δισ. ευρώ. Συγκεκριμένα, το 17,8% των ενδοκοινοτικών εξαγωγών προέρχεται από την Γερμανία, ενώ η Γαλλία και το Ην. Βασίλειο κατέχουν από 16,3% και 12,6%. Σε σχέση με το 2013, το 2014 οι εξαγωγές και από τους τρεις αυτούς βασικότερους ενδοκοινοτικούς εξαγωγείς έχουν αυξηθεί κατά 5-6%. Από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, όλες σημείωσαν άνοδο στις εξαγωγές τους προς την υπόλοιπη Ευρώπη το 2014, με μόνη εξαίρεση την Μάλτα (-10,9%), ενώ τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσίασαν η Ρουμανία (63,8%), η Βουλγαρία (30,6%) και η Εσθονία (20,3%), χώρες οι οποίες ωστόσο κατέχουν μόλις το 1,1% των συνολικών εξαγωγών. Η Ελλάδα κατέχει το 0,9% των συνολικών ενδοκοινοτικών εξαγωγών, με τη άνοδό τους κατά το 2010 να φθάνει το 7,8%.

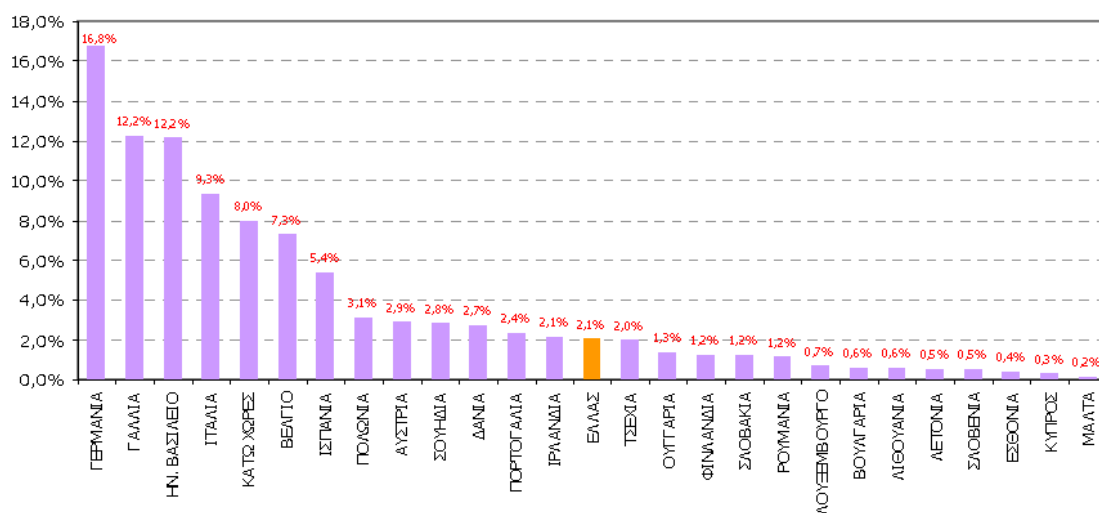
Διάγραμμα 2.6.: Συμμετοχή των χωρών της Ε.Ε. στις ενδοκοινοτικές εξαγωγές τροφίμων και ποτών, 2013

Πηγή: IOBE, 2014

Ως προς τις εισαγωγές των ενδοκοινοτικών εμπορικών συναλλαγών, η Γερμανία, η Γαλλία και το Ην. Βασίλειο πραγματοποιούν το 41,2% του συνόλου, ήτοι περί των 78,5 δισ. ευρώ. το 2010 . Η πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών καταγράφει άνοδο στις ενδοκοινοτικές της εισαγωγές το 2014. Μόνες εξαιρέσεις είναι η Μάλτα και η Ελλάδα, οι οποίες σημειώνουν πτώση των ενδοκοινοτικών τους εισαγωγών κατά 7,7% και 2% αντίστοιχα, απορροφώντας συνολικά μόλις το 0,8% των συνολικών εισαγωγών. Οι εμπορικές ροές στην εσωτερική αγορά της ΕΕ συνιστούν το μεγαλύτερο τμήμα των συνολικών εμπορικών συναλλαγών των ευρωπαϊκών χωρών. Οι ενδοκοινοτικές εξαγωγές αποτελούν το 74,7% των συνολικών εξαγωγών κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών και οι ενδοκοινοτικές εισαγωγές αντίστοιχα το 77,3% των συνολικών εισαγωγών, χωρίς να έχουν μεταβληθεί σημαντικά, καθιστώντας έτσι τη σημασία τους ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομία των επιμέρους κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Διάγραμμα 2.6.: Συμμετοχή των χωρών της Ε.Ε. στις ενδοκοινοτικές εισαγωγές τροφίμων και ποτών, 2013

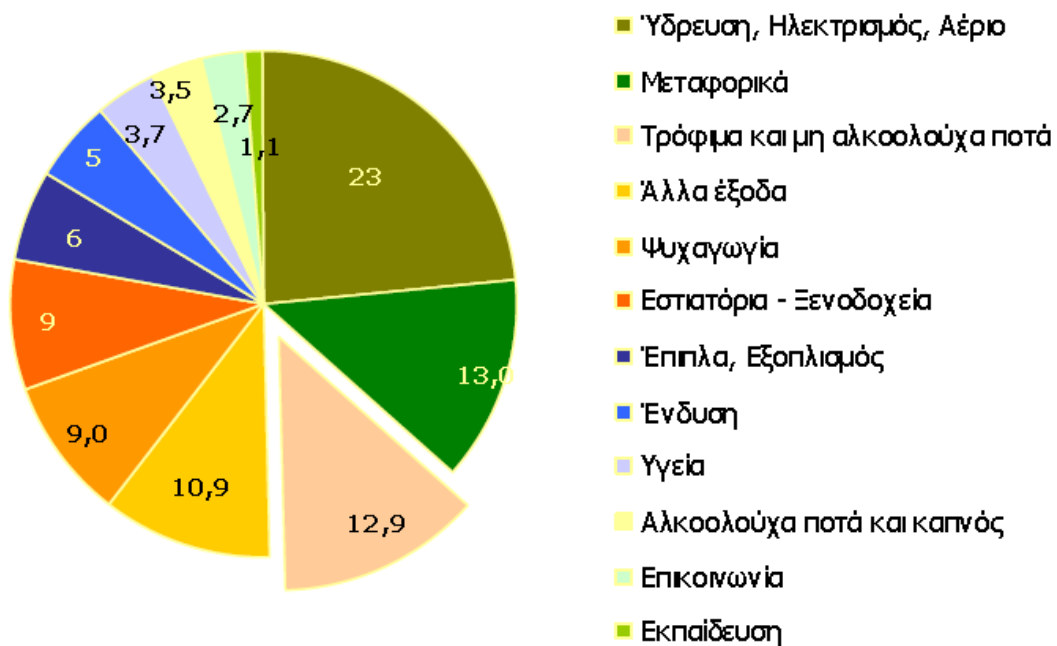

Πηγή: IOBE, 2014

2.5 Η εξέλιξη της καταναλωτικής δαπάνης σε τρόφιμα - ποτά

Όπως απεικονίζεται και παρακάτω, στο διάγραμμα 2.7., η κατανάλωση σε τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά ως ποσοστό των συνολικών δαπανών των ευρωπαϊκών νοικοκυριών περιορίζεται οριακά στο 12,9% το 2014 από 13,1% το 2013. Τα τρόφιμα και μη-αλκοολούχα ποτά για το 2010 κατατάσσονται και πάλι στην τρίτη κατά σειρά θέση ως προς τις προτιμήσεις των καταναλωτών μαζί με τα Μεταφορικά έξοδα, μετά τις δαπάνες για Ύδρευση, Ηλεκτρισμό και Αέριο, κατηγορία η οποία είναι σταθερά πρώτη και το 2014, καταλαμβάνοντας το 23% των συνολικών καταναλωτικών δαπανών.

Διάγραμμα 2.7.: Καταμερισμός καταναλωτικών δαπανών του μέσου νοικοκυριού, 2014

Πηγή: IOBE, 2015

Την τελευταία δεκαετία πάντως, το ποσοστό συμμετοχής της καταναλωτικής δαπάνης στα τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά έχει ελαφρώς μειωθεί, κατά 0,77%, όταν άλλες κατηγορίες δαπανών, όπως οι δαπάνες για ηλεκτρική ενέργεια, νερό και φυσικό αέριο, αλλά και για την υγεία έχουν αυξηθεί κατακόρυφα, κατά 15,6% σε αμφότερες τις κατηγορίες.

Η εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης για πολλά είδη στα τρόφιμα και ποτά είναι άλλωστε σχετικά μικρή στις περισσότερες εισοδηματικές κατηγορίες, με την έννοια ότι οι καταναλωτές, ανεξάρτητα από το πόσο χαμηλό είναι το εισόδημα τους, επιλέγουν να αγοράζουν μια σχετικά σταθερή ποσότητα από τα αγαθά αυτά πρώτης ανάγκης.

Όταν το εισόδημα αυξάνεται, το μερίδιο της δαπάνης για τα αγαθά πρώτης ανάγκης ως ποσοστού του εισοδήματος τείνει να μειωθεί, καθώς το καταναλωτικό πρότυπο αλλάζει και άλλες κατηγορίες αγαθών / υπηρεσιών απορροφούν όλο και μεγαλύτερο μέρος των καταναλωτικών δαπανών. Σε περιόδους κρίσης, όπου το εισόδημα μειώνεται ή παραμένει σταθερό, η ζήτηση αγαθών πρώτης ανάγκης, όπως πολλές κατηγορίες τροφίμων, αλλά και η ύδρευση και ο ηλεκτρισμός, διατηρείται σχετικά σταθερή, αλλά ως ποσοστό του εισοδήματος, η δαπάνη αυτή τείνει να αυξάνεται. Έτσι, όσο υψηλότερο είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μιας χώρας, τόσο χαμηλότερο τείνει να είναι το ποσοστό των δαπανών ως προς το εισόδημα, οι οποίες καταναλώνονται σε αγαθά πρώτης ανάγκης και το αντίστροφο.

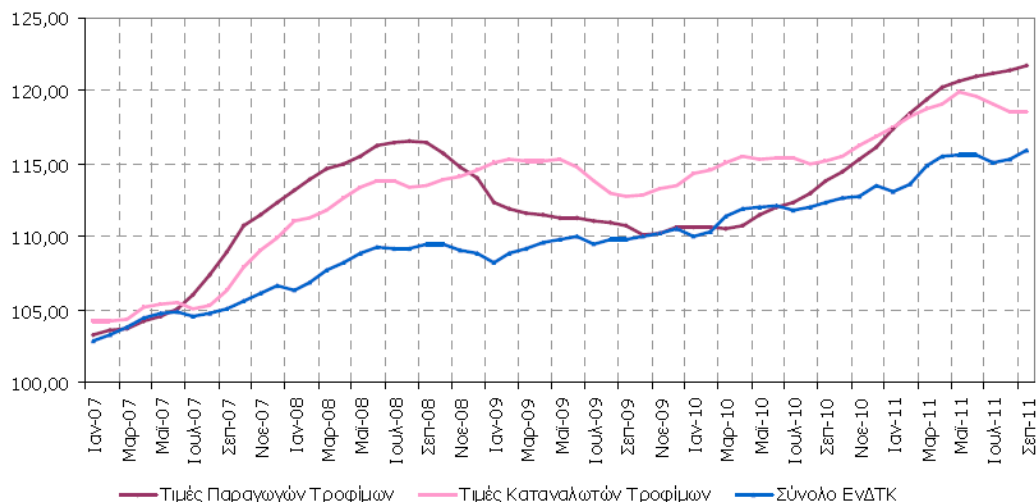
Σε επίπεδο επιμέρους χωρών-μελών της Ε.Ε. παρατηρείται κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών σημαντική ανομοιογένεια στις καταναλωτικές δαπάνες με κατεύθυνση τα τρόφιμα και τα μη-αλκοολούχα ποτά, η οποία βέβαια συνδέεται και με το κατά κεφαλήν εισόδημα και το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας. Σε πολλά νέα κράτη μέλη της Ε.Ε., καταγράφεται ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό καταναλωτικών δαπανών στα τρόφιμα και μη-αλκοολούχα ποτά, ενώ σε πολλές

χώρες το ποσοστό αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια σε βάρος άλλων καταναλωτικών δαπανών, λόγω της οικονομικής ύφεσης.

2.6. Η εξέλιξη στις τιμές τροφίμων και ποτών

Από τις αρχές του 2009 και μετά, οι τιμές των τροφίμων άρχισαν να υποχωρούν σημαντικά, μετά την έντονη άνοδο του 2008 και με ρυθμό υψηλότερο του αντίστοιχου της μείωσης στο σύνολο των τιμών καταναλωτή. Από τις αρχές του 2010, ο ρυθμός ανόδου των τιμών των τροφίμων και μη αλκοολούχων ποτών ήταν σημαντικά χαμηλότερος του αντίστοιχου του γενικού επιπέδου τιμών, σημειώνοντας έως και αρνητική μεταβολή έως και τα μέσα του 2010. Το 2011 και έως και το 2014, οι μεταβολές και στις τιμές παραγωγών τροφίμων διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τις τιμές τους στην αντίστοιχη περίοδο το 2010, με τις πληθωριστικές πιέσεις να συνεχίζονται μέχρι τα τέλη του 2011.

Διάγραμμα 2.8.: Εξέλιξη δείκτη τιμών στην αλυσίδα παραγωγής τροφίμων στην Ε.Ε.

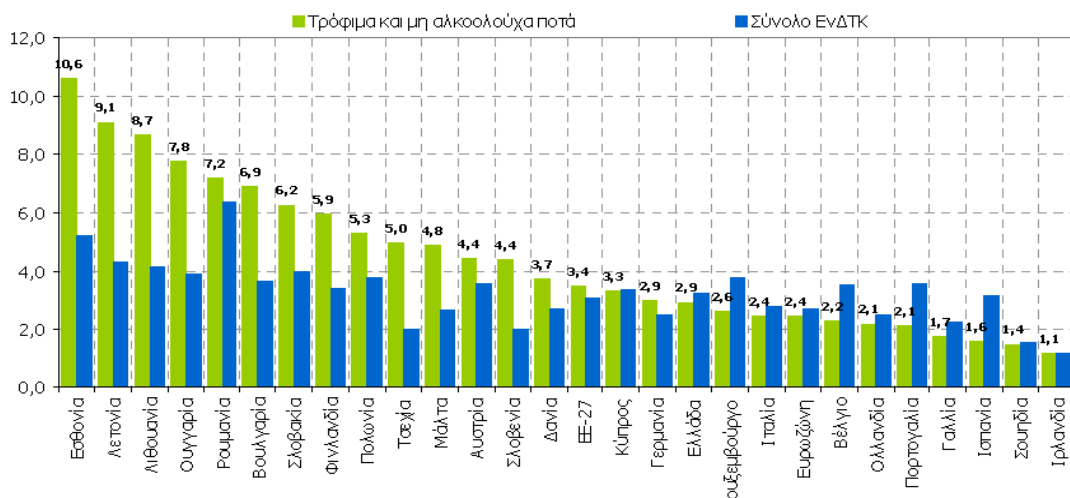

Πηγή: Eurostat Harmonised indices of consumer prices

Σε επίπεδο χωρών, από τη σύγκριση του πληθωρισμού στα τρόφιμα και του γενικού εναρμονισμένου δείκτη τιμών καταναλωτή, προκύπτει ότι όλα τα κράτη μέλη κατέγραψαν θετικούς ρυθμούς μεταβολής στα τρόφιμα το 2011 σε σχέση με το 2010, με υψηλότερη τη μεταβολή των τιμών τροφίμων στην Εσθονία (10,6%), την Λετονία (9,1%) και την Λιθουανία (8,7%). Οι υπόλοιπες χώρες καταγράφουν επίσης πληθωριστική τάση το 2011 κατά μέσο όρο σε σχέση με το 2010 στις τιμές των τροφίμων, ενώ στις περισσότερες από αυτές ο αντίστοιχος γενικός δείκτης τιμών σημειώνει θετική μεταβολή την ίδια περίοδο, αλλά χαμηλότερη σε σχέση με τον πληθωρισμό των τροφίμων.

Η Γαλλία, η Ισπανία, η Σουηδία και η Ιρλανδία είναι οι χώρες οι οποίες σημειώνουν τη χαμηλότερη άνοδο στις τιμές των τροφίμων (κάτω από 2%) ενώ στην Ελλάδα για την ίδια περίοδο, η μέση αύξηση στις τιμές των τροφίμων είναι χαμηλότερη (2,9%) σε σχέση με τη μέση μεταβολή του ΔTK (3,2%), χαμηλότερη σε σχέση με το σύνολο της ΕΕ-27 (3,4%), υψηλότερη όμως σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση στις τιμές των τροφίμων της Ευρωζώνης (2,4%).

Διάγραμμα 2.9.: Εξέλιξη δείκτη τιμών στην ΕΕ-27 σε προϊόντα τροφίμων και Διαφορά δεικτών σε ψωμί - δημητριακά και σύνολο τροφίμων

Πηγή: Eurostat Harmonised indices of consumer prices

Κεφάλαιο 3^ο

Η Ελληνική βιομηχανία τροφίμων-ποτών

3.1. Χαρακτηριστικά του κλάδου

Η βιομηχανία των τροφίμων και ποτών έχει μια θέση κυρίαρχη θέση στην ιεραρχική κλίμακα της ελληνικής οικονομία και στην ελληνική μεταποίηση καθότι όπως προκύπτει από τις μελέτες του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) παρουσιάζει την υψηλότερη συμβολή σε όλα τα βασικά μεγέθη της μεταποίησης όπως πωλήσεις, προστιθέμενη αξία, αριθμό επιχειρήσεων και απασχόληση.

Στη σημερινή εποχή παρά τη Διεθνή Οικονομική Κρίση, ο κλάδος των τροφίμων και των ποτών εμφανίζεται ως ο ανθεκτικότερος του ελληνικού μεταποιητικού τομέα. Σύμφωνα με την τελευταία μελέτη του IOBE η επιβράδυνση της παραγωγής του κλάδου των τροφίμων και των ποτών ήταν σε ετήσια βάση μόλις 2,6% όταν η παραγωγή της ελληνικής βιομηχανίας συνολικά επιβραδύνθηκε κατά 9,4%.

Στον κλάδο των τροφίμων και των ποτών σήμερα, δραστηριοποιούνται περίπου 16.300 επιχειρήσεις, που αντιστοιχούν περίπου στο 17,3% του συνόλου των μεταποιητικών επιχειρήσεων και απασχολούνται άμεσα 120.000 εργαζόμενοι, δηλαδή το 22% των συνολικά απασχολούμενων στη μεταποίηση, ποσοστό υψηλότερο από κάθε άλλον κλάδο.

Η ρευστότητα που παρουσιάζει ο κλάδος κρίνεται ικανοποιητική, με παρουσία μόνιμου κεφαλαίου κίνησης και καλή ροή χρήματος (εξόφληση πιστωτών σε σχεδόν διπλάσιο χρόνο από την είσπραξη των απαιτήσεων). Η χρηματοδότηση πάντως του κλάδου με ίδια κεφάλαια παρουσιάζεται ελαφρώς αμβλυμένη για την περίοδο έρευνας καθώς επιλέγεται σταθερά ο δανεισμός (μακροπρόθεσμος

όπου είναι εφικτό), χωρίς πάντως να επιβαρύνεται ιδιαίτερα ο δείκτης δανειακής επιβάρυνσης που παραμένει σημαντικά χαμηλότερος από το σύνολο της μεταποίησης (Broberg, 2008).

Όλα τα παραπάνω όμως δεν σημαίνουν ότι η οικονομική κρίση έχει αφήσει ανέπαφο τον εν λόγω κλάδο καθώς μια σημαντική μερίδα των καταναλωτών στρέφεται προς τα φθηνότερα προϊόντα και ειδικά στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας σήμανσης (Knowles et al., 2007). Η μείωση της αγοραστικής δυνατότητας των νοικοκυριών έχει οδηγήσει τους καταναλωτές να στρέφονται σε φθηνότερα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας, τα οποία όπως δείχνουν πρόσφατες έρευνες κερδίζουν ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα στο καλάθι της νοικοκυράς και μάλιστα και σε συνεχώς υψηλότερα οικονομικά και κοινωνικά στρώματα.

Ωστόσο παρά την κυρίαρχη θέση τους οι ελληνικές επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών παρουσιάζουν ακόμη υστερήσεις όσον αφορά την καινοτομική συμπεριφορά, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο μικρό τους μέγεθος καθώς και το μικρό μέγεθος της αγοράς, σε διοικητικές και οργανωτικές ανεπάρκειες που δεν επιτρέπουν τις αναγκαίες αναδιαρθρώσεις, στο χαμηλό επίπεδο δικτύωσης και εν τελεί σε μια γενικότερη νοοτροπία αποφυγής κινδύνου που περιορίζει την επιχειρηματικότητα (Broberg, 2008).

Εν συνεχεία, στις επόμενες παραγράφους του κεφαλαίου θα ακολουθήσει μια περαιτέρω αναλυτική παρουσίαση κάποιων εκ των κύριων οικονομικών μεγεθών του κλάδου όπως οι επενδύσεις, η απασχόληση, ο όγκος εμπορίου και το εμπορικό ισοζύγιο, τα προβλήματα της Ελληνικής βιομηχανίας τροφίμων και ποτών καθώς και η σημασία της έννοιας της ανταγωνιστικότητας.

3.2. Βασικά διαρθρωτικά μεγέθη

Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών υποδιαιρείται στους παρακάτω εννιά κλάδους (Chatzopoulou, 2011):

- «κρέας και προϊόντα κρέατος»
- «παρασκευασμένα και διατηρημένα ψάρια και προϊόντα ψαριών»
- «παρασκευασμένα και διατηρημένα φρούτα και λαχανικά»
- «ζωικά και φυτικά έλαια και λίπη»
- «γαλακτοκομικά προϊόντα»
- «προϊόντα μύλων, δημητριακών, άμυλα και αμυλώδη προϊόντα»
- «παρασκευασμένες ζωοτροφές»
- «αρτοποιήματα, σνακ, ζαχαρώδη, ζυμαρικά και άλλα είδη διατροφής»

Η ταξινόμηση των κλάδων λαμβάνει χώρα με γνώμονα το κύριο προϊόν που παράγουν οι επιχειρήσεις. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ο τελικός αριθμός των κλάδων στους οποίους ταξινομούνται οι επιχειρήσεις και μελετάται στην παρούσα εργασία είναι οχτώ (Knowles et al., 2007). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κάποιοι κλάδοι παρουσιάζουν μικρό αριθμό επιχειρήσεων, μη ικανό να αποτελέσει από μόνο του δείγμα για στατιστική ανάλυση. Η συγχώνευση αυτή πραγματοποιήθηκε με τρόπο ανάλογο με προγενέστερες έρευνες, με σκοπό καθένας από τους υπό μελέτη κλάδους να περιλαμβάνει έναν ικανό για εξέταση αριθμό επιχειρήσεων.

Πιο συγκεκριμένα οι κλάδοι οι οποίοι δεν περιλάμβαναν έναν ικανό για στατιστική ανάλυση αριθμό επιχειρήσεων ήταν ο κλάδος των «παρασκευασμένων ζωοτροφών» και ο κλάδος των «παρασκευασμένων ψαριών και προϊόντων ψαριών» και οποίοι συγχωνεύονται σε ένα κλάδο ο οποίος ονομάζεται «έτοιμα-προπαρασκευασμένα είδη διατροφής». Ως εκ τούτου η τελική μορφή της ταξινόμησης των κλάδων η οποία μελετάται στην παρούσα εργασία έχει ως εξής (Chatzopoulou, 2011):

- «κρέας και προϊόντα κρέατος»
- «έτοιμα παρασκευασμένα είδη διατροφής»
- «παρασκευασμένα και διατηρημένα φρούτα και λαχανικά»
- «ζωικά και φυτικά έλαια και λίπη» ο «γαλακτοκομικά προϊόντα»
- «προϊόντα μύλων, δημητριακών, άμυλα και αμυλώδη προϊόντα»
- «ζαχαρώδη, αρτοσκευάσματα, σνακ, ζυμαρικά και άλλα είδη διατροφής»
- «ποτά».

3.3. Όγκος εμπορίου και εμπορικό ισοζύγιο.

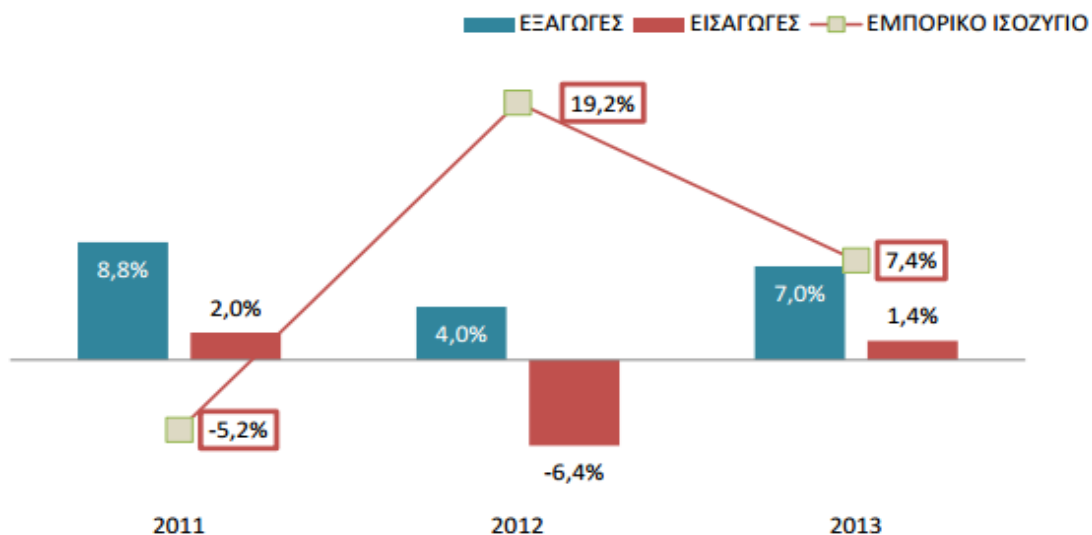
Σύμφωνα με μελέτη του IOBE (2010), η αξία των προϊόντων τροφίμων και ποτών που υπήρξαν αντικείμενο εξωτερικού εμπορίου το 2007 ξεπέρασε τα 7,2 δις. Ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 5,8% έναντι του έτους 2006, σαφώς βραδύτερη όμως από την αντίστοιχη η οποία είχε σημειωθεί το 2006 συγκριτικά με το 2005 (14,7%), Συνολικά την περίοδο 2000-2007 η σχετική αύξηση ήταν της τάξης του 46%. Το 2007 τα τρόφιμα και τα ποτά αποτελέσαν το 9,9% της εμπορικής ροής της χώρας σημειώνοντας μόνο οριακή πτώση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά.

Η υποχώρηση της συμμετοχής της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στο σύνολο του εξωτερικού εμπορίου οφείλεται στην ταχύτερη, σε σχέση με τα τρόφιμα-ποτά ποσοστιαία αύξηση του συνόλου των εμπορεύσιμων προϊόντων της χώρας το 2007 το οποίο διαμορφώθηκε σε 72,8 δις ευρώ, από 67.2 δις ευρώ το 2006. Το 2007 το εμπορικό ισοζύγιο συνεχίζει να είναι ελλειμματικό όπως και σε όλη την περίοδο 2000-2007 με εξαίρεση το έτος 2005 όπου και παρουσίασε κάποια βελτίωση. Το 2007 όμως, το έλλειμμα διογκώνεται κατά 29,7% καθώς ενώ οι εισαγωγές αυξάνονται κατά 10,7%, οι εξαγωγές μειώνονται κατά 2,5% (IOBE, 2009).

3.4. Εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου των τροφίμων και ποτών

Σύμφωνα με μελέτη που εκπόνησε ο ΙΟΒΕ, ΤΟ 2015, φαίνεται πως κατά τη διάρκεια του έτους 2013, σε όρους εξωτερικού εμπορίου, το 2013 ο κλάδος των Τροφίμων και των Ποτών είχε ποσοστιαία αύξηση της τάξεως του 7,4% του εμπορικού του ελλείμματος μέσα σε ένα έτος, με την αντίστοιχη ελάττωση που σημειώθηκε στο εμπορικό έλλειμμα και έφθανε στο 28%. Κατά τη διάρκεια του 2012, η αντίστοιχη μεταβολή του εμπορικού ελλείμματος στον κλάδο των τροφίμων και ποτών ήταν πολύ μεγαλύτερη, και πιο συγκεκριμένα της τάξης του 19,2% (Διάγραμμα 3.1.). Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του 2013 η αύξηση που σημειώθηκε στο εμπορικό έλλειμμα προέκυψε από τη μεγάλη αύξηση των εξαγωγών κατά το ποσοστό του 7%. Συνεπώς, ενώ το 2013 η άνοδος των εξαγωγών θεωρούνταν ιδιαίτερα ενισχυμένη από την αντίστοιχη του 2012 (4%), η παράλληλη άνοδος των εισαγωγών σε μικρότερο βαθμό (1,4%), δεν επέτρεψε μεγάλο ποσοστό μείωσης στο εμπορικό έλλειμμα.

Διάγραμμα 3.1.: Ροές εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στο σύνολο των τροφίμων

Πηγή: Eurostat, ComExt, συνδυασμένη ονοματολογία αγαθών. Επεξεργασία ΙΟΒΕ

Τα ποσοστά των εξαγωγών τροφίμων και ποτών, σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποίησε ο ΙΟΒΕ, (2015), κατά τη διάρκεια του 2013 έφθασαν τα €2.988 εκατ. (από €2.792 εκατ. το 2012), ενώ οι αντίστοιχες εισαγωγές τα €4.613 εκατ. (από €4.547 εκατ. το 2012). Έτσι, το εμπορικό έλλειμμα διαμορφώθηκε στο χαμηλότερο επίπεδό του από το 2007, στα €1.624 εκατ. (από €1.755 εκατ. το 2012) (Πίνακας 3.1.). Ο λόγος εξαγωγών -εισαγωγών τροφίμων και ποτών, δηλαδή το μερίδιο των εγχώριων εξαγωγών ως προς τις αντίστοιχες εισαγωγές, αυξάνεται από το 2010, φθάνοντας στο 64,7% το 2013. Η αντίστοιχη αναλογία στο σύνολο του εμπορικού ισοζυγίου φθάνει το 54% το 2013, έχοντας επίσης αυξηθεί από το 2010.

Πίνακας 3.1.: Ροές εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας στο σύνολο των τροφίμων

ΕΞΑΓΩΓΕΣ	2011	2012	2013
ΕΕ-28_εξωκοινοτικό	640,1	721,8	734,8
ΕΕ-28_ενδοκοινοτικό	2.045,5	2.070,8	2.253,6
ΣΥΝΟΛΟ	2.685,7	2.792,6	2.988,4
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	2011	2012	2013
ΕΕ-28_εξωκοινοτικό	668,3	589,3	614,6
ΕΕ-28_ενδοκοινοτικό	4.190,6	3.958,5	3.998,5
ΣΥΝΟΛΟ	4.859,0	4.547,9	4.613,0
ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ	2011	2012	2013
ΕΕ-28_εξωκοινοτικό	-28,2	132,5	120,3
ΕΕ-28_ενδοκοινοτικό	-2.145,1	-1.887,7	-1.744,9
ΣΥΝΟΛΟ	-2.173,3	-1.755,2	-1.624,7

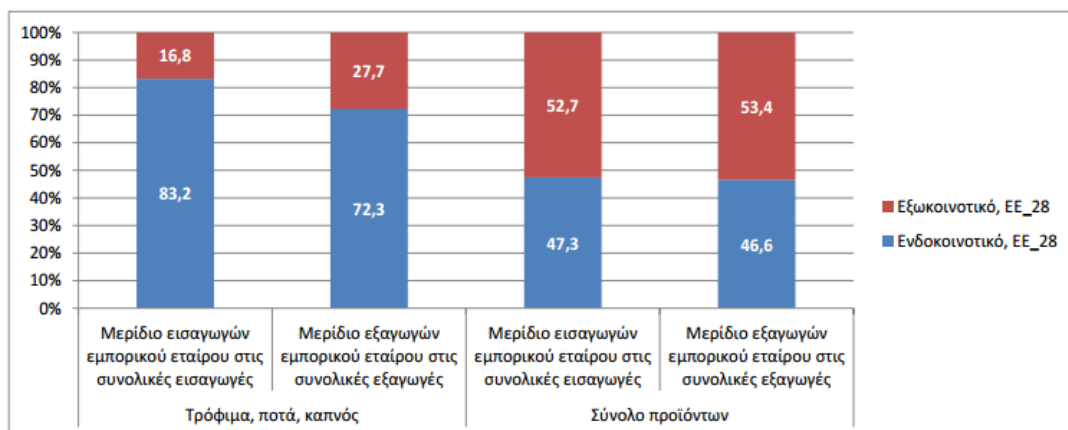
Πηγή: Eurostat, ComExt, συνδυασμένη ονοματολογία αγαθών. Επεξεργασία ΙΟΒΕ

Εκτός των άλλων, αναφορικά με το συνολικό ποσοστό των εξαγωγών τροφίμων και ποτών, η αναλογία ενδοκοινοτικού προς εξωκοινοτικού εμπορίου (EU-

ενδοκοινοτικό - EU -εξωκοινοτικό) είναι ίση με περίπου 75% - 25% διαχρονικά. Όσον αφορά στο σύνολο των εισαγωγών, η αντίστοιχη αναλογία είναι διαχρονικά υψηλότερη υπέρ του ενδοκοινοτικού εμπορίου, ήτοι αντίστοιχα περίπου 85% - 15%.

Ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία αναφορικά με την εξέλιξη και την πορεία του εξωτερικού εμπορίου Τροφίμων και ποτών παρέχει και η διαχρονική πορεία του όσον αφορά στο ποσοστό των εισαγωγών και εξαγωγών Τροφίμων, ποτών, καπνού στο σύνολο των εμπορεύσιμων προϊόντων. Αναλυτικότερα, το 2013, και όσον αφορά το ενδοκοινοτικό εμπόριο, το ποσοστό των εξαγωγών των Τροφίμων, ποτών, καπνού στο σύνολο των εγχωρίων εξαγωγών διαμορφώθηκε στο 72,3%, ενώ ανάλογο ήταν και το μερίδιο στις εισαγωγές Τροφίμων, ποτών, καπνού στο σύνολο των εγχωρίων εισαγωγών (83,2%) (Διάγραμμα 3.2.). Όσον αφορά το σύνολο των προϊόντων, το μερίδιο εισαγωγών σε ενδοκοινοτικό επίπεδο ανέρχεται στο 47,3%, ενώ το μερίδιο εξαγωγών διαμορφώνεται στις 46,6%.

Διάγραμμα 3.2.: Μερίδιο εισαγωγών και εξαγωγών τροφίμων, ποτών, καπνού και συνόλου εντός και εκτός ΕΕ- 28.

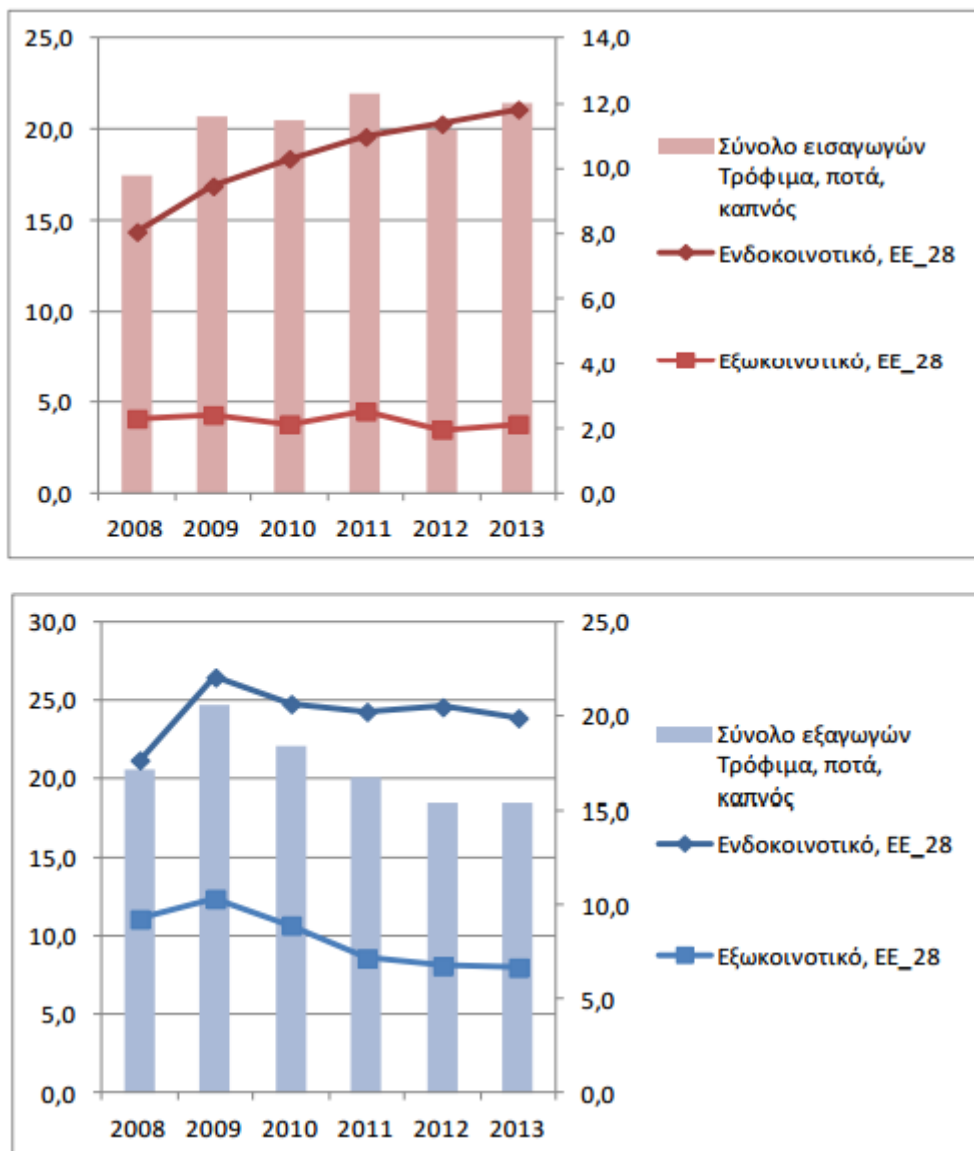

Πηγή: Πηγή: Eurostat, Intra and Extra-EU trade. Επεξεργασία IOBE

Τα επίπεδα των εισαγωγών και εξαγωγών τροφίμων και ποτών όσον αφορά στα πλαίσια του ενδοκοινοτικού εμπορίου, είναι μεγαλύτερα, όπως είναι άλλωστε αναμενόμενο σε σχέση με τα αντίστοιχα σε χώρες εκτός ΕΕ. Ωστόσο, όπως γίνεται φανερό και από το διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 3.3.), στις χώρες εκτός της ΕΕ τα τρόφιμα, ποτά αλλά και ο καπνός που εξάγονται από την Ελλάδα, υπολογισμένα ως ποσοστό στο σύνολο των εξαγωγών, είναι πολύ υψηλότερα συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσοστό εισαγωγών από χώρες εκτός ΕΕ. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι οι εξαγωγές τροφίμων, ποτών και καπνού καταλαμβάνουν ένα σημαντικό μερίδιο στις συνολικές εξαγωγές της χώρας, τόσο εντός, όσο και εκτός ΕΕ, ενώ οι εισαγωγές πραγματοποιούνται κυρίως από χώρες εντός ΕΕ.

Αναλυτικότερα κατά τη διάρκεια του 2013, η αναλογία των ελληνικών εξαγωγών όσον αφορά στον τομέα των τροφίμων και ποτών ποτά προς τις χώρες της ΕΕ και προς τις υπόλοιπες χώρες εκτός ΕΕ είναι 75% προς 25% (από 72% με 28% το 2007). Η αντίστοιχη αναλογία το 2013 των ελληνικών εισαγωγών στα τρόφιμα, ποτά και καπνό από τις χώρες της ΕΕ και τις υπόλοιπες χώρες εκτός ΕΕ είναι 85% προς 15% και είναι σχετικά σταθερή διαχρονικά.

Διάγραμμα 3.3.: Ποσοστό εγχώριων εισαγωγών και εξαγωγών τροφίμων, ποτών, καπνού στο σύνολο των εισαγωγών και εξαγωγών εντός και εκτός ΕΕ - 28

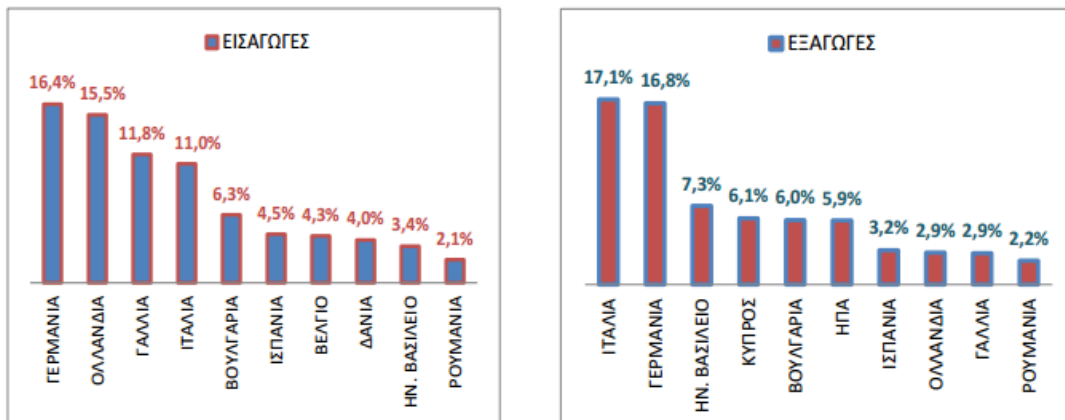

Πηγή: Eurostat, Intra and Extra-EU trade. Επεξεργασία IOBE

Σύμφωνα με στοιχεία του IOBE (2015), συγκριτικά με τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους (Διάγραμμα 3.4.) και όσον αφορά στις εισαγωγές της Ελλάδας ανά χώρα, η Γερμανία (16,4%), η Ολλανδία (15,5%), η Γαλλία (11,8%) και η Ιταλία (11%) βρίσκονται στην πρώτη πεντάδα, ενώ την πρώτη δεκάδα συμπληρώνουν χώρες αποκλειστικά από την ΕΕ. Από τις χώρες εκτός ΕΕ, ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος στις εισαγωγές προϊόντων τροφίμων το 2013 είναι στην 13η θέση η Αργεντινή, με μερίδιο της τάξης του 1,9% και η Μαλαισία (1,0%, 17η θέση).

Αναφορικά με τον τομέα των εξαγωγών, ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της χώρας σε προϊόντα τροφίμων και ποτών το 2013 είναι η Ιταλία, προς την οποία εξάγεται το 17,1% των αγαθών, η Γερμανία (16,8%), το Ην. Βασίλειο (7,3%), η Κύπρος (6,1%), η Βουλγαρία (6%), η ΗΠΑ (5,9%), η Ισπανία (3,2%), η Ολλανδία (2,9%), η Γαλλία (2,9%) και η Ρουμανία (2,2%).

Διάγραμμα 3.4.: Εισαγωγές - Εξαγωγές Ελλάδας ανά χώρα στο σύνολο των τροφίμων

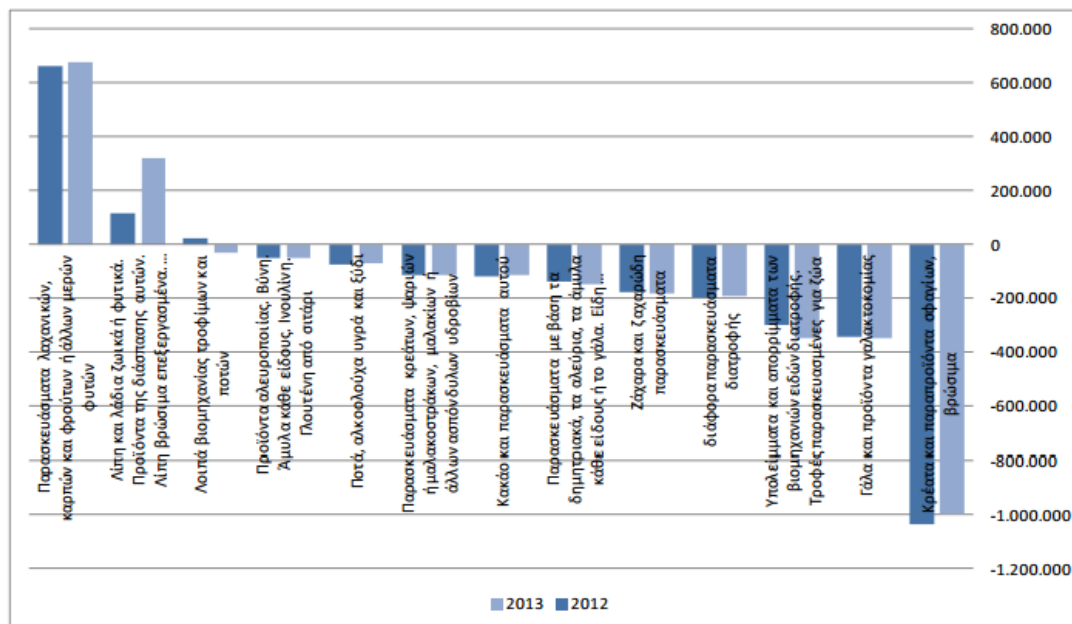
Πηγή: Eurostat, ComExt, συνδυασμένη ονοματολογία αγαθών. Επεξεργασία IOBE

Έχοντας ως σημείο αναφοράς τους εξαγωγικούς προορισμούς, φαίνεται ότι, στην πρώτη δεκάδα της Ελλάδας βρίσκεται και χώρα, εκτός ΕΕ, ήτοι οι ΗΠΑ στην 6η θέση, απορροφώντας το 5,9% των εξαγωγών, ενώ εκτός δεκάδας σε υψηλές θέσεις βρίσκεται και η Αυστραλία (12η θέση), στην οποία εξάγεται το 1,8% του συνόλου, αλλά και η Αλβανία και η Τουρκία (από 1,6% και 1,4% και αντίστοιχα στην 13η και 15η θέση).

Συνοψίζοντας, σχετικά με τα επιμέρους προϊόντα τροφίμων και ποτών, στο διάγραμμα που παρουσιάζεται παρακάτω (Διάγραμμα 3.5.) φαίνεται η ταξινόμησή τους έχοντας ως βάση το εμπορικό τους ισοζύγιο το 2013 και το 2012. Από την ανάλυση των προϊόντων της συνδυασμένης ονοματολογίας της βάσης ComExt - Eurostat, προκύπτει ότι το 2013, δύο κατηγορίες εμπορεύσιμων αγαθών τροφίμων είχαν πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο και έντεκα ελλειμματικό. Συγκεκριμένα, τα Παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων παρουσίασαν πλεόνασμα της τάξης των €675 εκατ. (από €664 εκατ. το 2012), και τα Λίπη, λάδια ζωικά ή φυτικά, λίπη βρώσιμα επεξεργασμένα και κεριά ζωικής ή φυτικής προέλευσης πλεόνασμα ίσο με σχεδόν €319 εκατ. (από €114 εκατ. το 2012). Τα Λοιπά προϊόντα βιομηχανίας τροφίμων ποτών παρουσίασαν έλλειμμα που έφθανε τα €34 εκατ. (από πλεόνασμα ίσο με €23,8 εκατ. το 2012).

Στα υπόλοιπα προϊόντα καταγράφεται ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο το 2013, αλλά και το 2012, με μεγαλύτερο εκείνο στα Κρέατα, παραπροϊόντα σφαγίων, βρώσιμα (€1 δις περίπου και στα δύο έτη) και τα Γαλακτοκομικά (€348 εκατ. το 2013 από € 343 εκατ. το 2012) και στα Προϊόντα αλευροποιίας, βύνη άμυλα, ινουλίνη και γλουτένη από σιτάρι (€53 εκατ. το 2013 από €50 εκατ. το 2012).

Διάγραμμα 3.5.: Εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας ανά εμπορεύσιμη κατηγορία τροφίμων

Πηγή: Eurostat, ComExt, συνδυασμένη ονοματολογία αγαθών. Επεξεργασία IOBE

3.5. Εξαγωγική δραστηριότητα ως συνιστώσα της Ελληνικής οικονομίας

Βάσει της μελέτης του IOBE, (2015), στον κλάδο τροφίμων και ποτών και της εξέτασης του βαθμού εξωστρέφειάς τους, τα στοιχεία που ακολουθούν αναφορικά με τη χρηματοοικονομική ανάλυση του κλάδου τροφίμων και ποτών βασίζονται σε δείγμα επιχειρήσεων το οποίο ελήφθη από τη βάση δεδομένων της HELLASTAT, με βάση την παλαιά κωδικοποίηση του κλάδου (ΣΤΑΚΟΔ - 03, Κλάδος 15: Τρόφιμα και Ποτά).

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω αφορούν τα έτη 2012 και 2013, λόγω του γεγονότος ότι αυτά τα έτη παρουσιάζουν πιο ολοκληρωμένα δείγματα, βασίζονται σε δείγμα πάνελ 1.118 επιχειρήσεων (panel data, διαστρωματικά και χρονοσειρά) από όλους τους υποκλάδους Τροφίμων και Ποτών.³

Βάσει της μελέτης του IOBE, (2015), οι επιχειρήσεις που είχαν διαθέσιμα στοιχεία όσον αφορά στη συγκεκριμένη βάση δεδομένων και για τα δύο πιο πρόσφατα έτη, 2012 και 2013, ήταν στο σύνολό τους 1.118 επιχειρήσεις από τον κλάδο Τροφίμων και Ποτών, εκ των οποίων οι περισσότερες προέρχονται από την Παραγωγή άλλων ειδών διατροφής (434 επιχ.), την Ποτοποιία (113 επιχ.) και την Επεξεργασία φρούτων και λαχανικών (150 επιχ.).

Στον πίνακα που παρατίθεται παρακάτω (Πίνακας 3.2.) παρουσιάζονται τα αθροιστικά στοιχεία ενεργητικού, ιδίων κεφαλαίων και κύκλου εργασιών των 1.118 επιχειρήσεων ανά υποκλάδο τροφίμων για το 2013, καθώς και οι ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές τους σε σχέση με το 2012. Ο «τζίρος» του συνόλου των εξεταζόμενων επιχειρήσεων το 2013 πλησίασε τα €11,3 δις, ενώ σε σχέση με το 2012 κατέγραψε άνοδο της τάξης του 1,7%. Σημαντικά θετική μεταβολή το 2013 σε όρους κύκλου εργασιών στο συγκεκριμένο δείγμα καταγράφει η Παραγωγή παρασκευασμένων ζωοτροφών (11,4%), και η Επεξεργασία και συντήρηση βρώσιμων αλευμάτων (10,3%), ενώ θετικά μεταβάλλονται και τα Φυτικά ζωικά έλαια και λίπη (3,8%), η Παραγωγή προϊόντων αλευρόμυλων (3,7%), καθώς και οι πωλήσεις στα Φρούτα και λαχανικά (2,4%).

³ Το δείγμα panel έχει το χαρακτηριστικό ότι «ακολουθεί» τις ίδιες επιχειρήσεις κατά τα ίδια έτη.

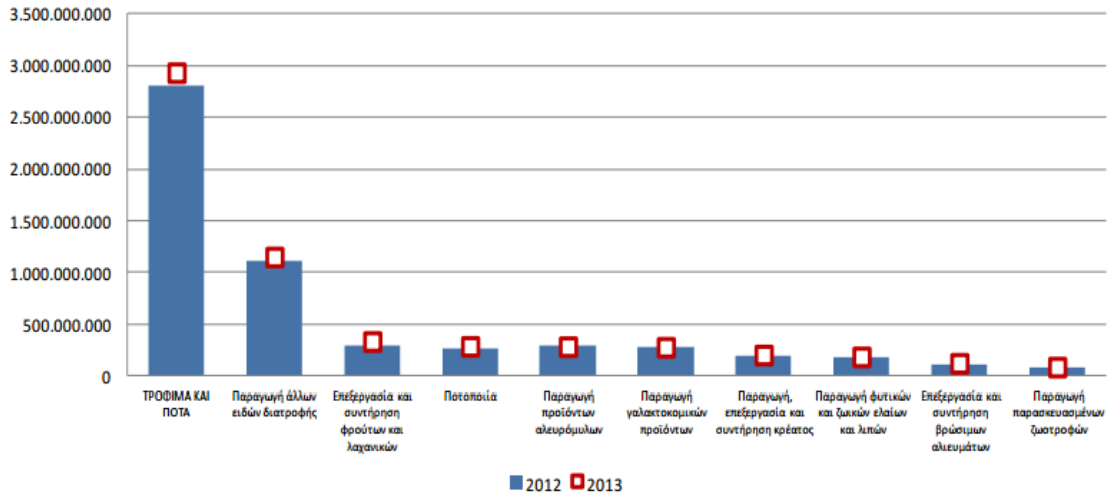
Πίνακας 3.2.: Σύνολο Ενεργητικού, ιδίων κεφαλαίων και κύκλου εργασιών στους υποκλάδους

	Σύνολο επιχειρήσεων δείγματος	Ενεργητικό		Ίδια κεφάλαια		Κύκλος εργασιών	
		2013/2012	2013	2013/2012	2013	2013/2012	2013
Παραγωγή, επεξεργασία και συντήρηση κρέατος	99	↓ -3,0%	1.123	↓ -7,3%	407	↑ 1,4%	884
Επεξεργασία και συντήρηση βρώσιμων αλευμάτων	33	↓ -0,9%	507	↑ 4,4%	237	↑ 10,3%	581
Επεξεργασία και συντήρηση φρούτων και λαχανικών	150	↑ 0,2%	1.734	↑ 2,3%	699	↑ 2,4%	1.594
Παραγωγή φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών	119	↓ -0,6%	931	↑ 10,3%	432	↑ 3,8%	967
Παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων	100	↓ -1,8%	1.504	↓ -2,0%	535	↑ 0,2%	979
Παραγωγή προϊόντων αλευρόμυλων	25	↓ -2,2%	593	↑ 11,4%	149	↑ 3,7%	680
Παραγωγή παρασκευασμένων ζωοτροφών	39	↑ 0,8%	397	↑ 6,2%	191	↑ 11,4%	354
Παραγωγή άλλων ειδών διατροφής	434	↓ -4,7%	4.853	↓ -5,8%	1.919	↓ -1,2%	4.232
Ποτοποιία	113	↓ -0,9%	1.158	↑ 4,5%	490	↑ 3,5%	1.030
Λοιπές, μη κατατασσόμενες σε τριψήφιο κωδικό	6	↓ -12,0%	39	↓ -16,4%	13	↑ 15,6%	27
ΤΡΟΦΙΜΑ ΚΑΙ ΠΟΤΑ	1.118	↓ -2,5%	12.840	↓ -1,0%	5.072	↑ 1,7%	11.328

Πηγή: Hellastat. Επεξεργασία στοιχείων: IOBE.

Παρατηρείται πως στο πεδίο του συνόλου των μικτών αποτελεσμάτων χρήσης (Διάγραμμα 3.7.), το 2013 και το 2012, τα Άλλα είδη διατροφής καταγράφουν συνολικά το υψηλότερο μέγεθος, €1,15 δισεκ. (από €1,10 δισεκ. το 2012), ενώ ακολουθούν τα Φρούτα και Λαχανικά (€334 εκατ. από €296 εκατ. το 2012) και τα Ποτά (€287 εκατ. από €263 εκατ. το 2012).

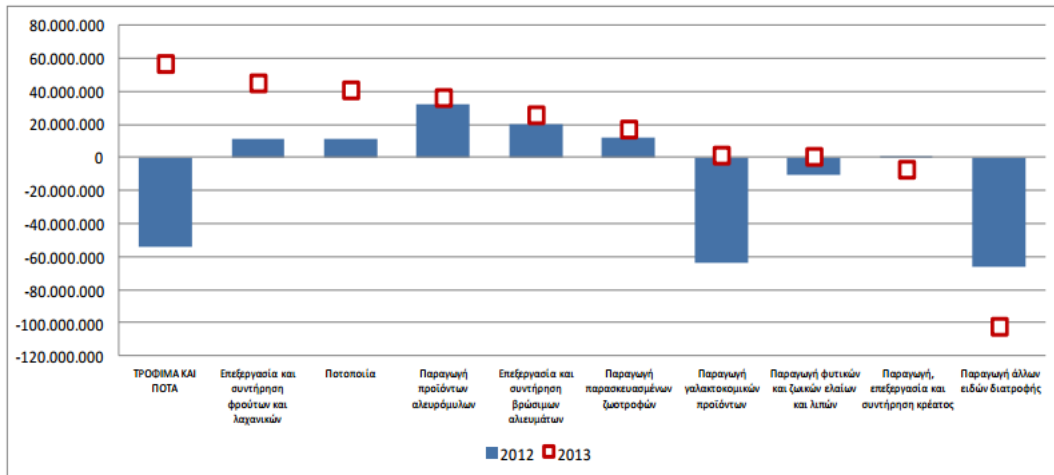
Διάγραμμα 3.7.: Σύνολο μικτών αποτελεσμάτων στους υποκλάδους των τροφίμων 2012-2013

Πηγή: Hellastat. Επεξεργασία στοιχείων: IOBE.

Πάλι αναφορικά με τα στοιχεία που προκύπτουν από μελέτη του IOBE, (2015), σε όρους καθαρών αποτελεσμάτων χρήσης προ φόρων (Διάγραμμα 3.8.), το 2013, τα Φρούτα και λαχανικά, τα Ποτά, τα Προϊόντα αλευρομύλων, τα Βρώσιμα προϊόντα, οι Ζωοτροφές, και τα Γαλακτοκομικά προϊόντα, καταγράφουν στο σύνολό τους κέρδη που φθάνουν κατ' αντιστοιχία τα €45,3 εκατ. (από κέρδη €11,1 εκατ. το 2012), τα €41 εκατ. (από κέρδη €11 εκατ. το 2011), τα €36,4 εκατ. (από κέρδη €32,5 εκατ. το 2012), τα €26 εκατ. (από κέρδη €20 εκατ. το 2012), τα €17,3 εκατ. (από κέρδη €12,4 το 2012) και €1,5 εκατ. (από ζημιά €64 εκατ. το 2012). Τα Άλλα είδη διατροφής καταγράφουν τις μεγαλύτερες ζημίες το 2013 (€102 εκατ. από ζημίες €66 εκατ. το 2012), ακολουθούμενες από το Κρέας (€7 εκατ. ζημίες από κέρδη €367 χιλ.).

Διάγραμμα 3.8.: Σύνολο καθαρών αποτελεσμάτων προ φόρων στους υποκλάδους των τροφίμων

Πηγή: Hellastat. Επεξεργασία στοιχείων: IOBE.

Από τις επιχειρήσεις που εξετάστηκαν, αυτές δηλαδή του panel δείγματος, ήτοι από τις 1.118 επιχειρήσεις, οι 729 ή το 65% (από 650 το 2012) υπήρξαν κερδοφόρες το 2013, έναντι των υπολοίπων 389 ή 35% (από 468 το 2012) του δείγματος που κατέγραψαν ζημίες στα καθαρά αποτελέσματα χρήσεως (Πίνακας 3.3.). Οι κερδοφόρες επιχειρήσεις αυξήθηκαν ως εκ τούτου κατά 12% το 2013 σε σχέση με το 2012, ενώ οι ζημιογόνες μειώθηκαν κατά 17%. Από το σύνολο των επιχειρήσεων, ζημιογόνων και κερδοφόρων, οι 715 (64%) βελτίωσαν τα αποτελέσματα χρήσεως το 2013, ενώ οι υπόλοιπες 403 (36%) παρουσίασαν επιδείνωση των αποτελεσμάτων τους.

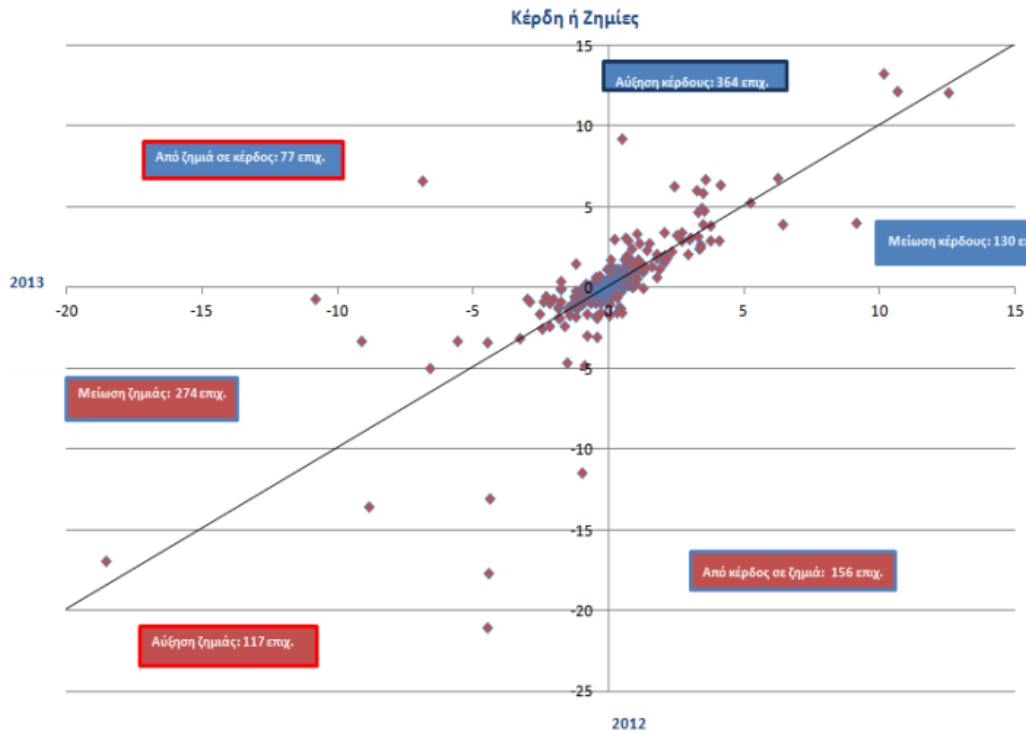
Πίνακας 4.3.: Κερδοφόρες και ζημιογόνες επιχειρήσεις

Επιχειρήσεις	2012	2013	Κατανομή 2012	Κατανομή 2013	Επιχειρήσεις	2013/2012	Κατανομή
Κερδοφόρες	650	729	58%	65%	Βελτίωση αποτελεσμάτων	715	64%
Ζημιογόνες	468	389	42%	35%	Επιδείνωση αποτελεσμάτων	403	36%
Σύνολο	1.118	1.118	100%	100%	Σύνολο	1.118	100%

Πηγή: Hellastat. Επεξεργασία στοιχείων: IOBE.

Συνοψίζοντας, από τη μελέτη προκύπτει το γεγονός που φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα διασποράς (σχήμα 3.1.), από τις 1.118 επιχειρήσεις του δείγματος, οι 312 (28%) υπήρξαν ζημιογόνες, τόσο το 2012, όσο και το 2013. Από αυτές, οι 274 μείωσαν τη ζημία τους το 2013, ενώ οι 117 την αύξησαν. Αντίθετα, 494 (44%) του δείγματος υπήρξαν κερδοφόρες, τόσο το 2012, όσο και το 2013. Από αυτές, οι 364 αύξησαν τα κέρδη τους το 2013, ενώ οι υπόλοιπες 130 τα μείωσαν. Επιπρόσθετα, υπάρχουν και άλλες δύο κατηγορίες επιχειρήσεων βάσει μεταβολών των αποτελεσμάτων χρήσης από το 2012 στο 2013, εκείνες που παρουσίασαν ζημία το 2013, ενώ το 2012 είχαν κέρδη (77 επιχειρήσεις ή 6,8% του δείγματος) και αυτές που αντίθετα, ενώ είχαν ζημίες το 2012, το 2013 παρουσίασαν κέρδη (156 επιχειρήσεις ή 14% του δείγματος).

Σχήμα 3.1.: Διασπορά επιχειρήσεων με βάση τη μεταβολή των καθαρών αποτελεσμάτων χρήσεως προ φόρων

Πηγή: Hellastat. Επεξεργασία στοιχείων: IOBE.

3.6. Οι νέες τάσεις στη βιομηχανία τροφίμων και ποτών

Οι ολοένα και πραγματοποιούμενες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές φέρουν τους καταναλωτές να επιζητούν την ποιότητα στα προς κατανάλωση προϊόντα, την υγιεινή διατροφή, την ευκολία στη χρήση σε συνδυασμό με τη φιλικότητα προς το περιβάλλον στοιχεία τα οποία επιφέρουν την εμφάνιση στην αγορά και καθιέρωση νέων κατηγοριών προϊόντων όπως τα φυσικά/παραδοσιακά προϊόντα, τα βιολογικά τρόφιμα, τα εθνικά τρόφιμα, τα λειτουργικά τρόφιμα καθώς και προϊόντα με περισσότερο εύχρηστη συσκευασία κτλ. (Rourke., 2005).

Αρχίζοντας από τα φυσικά/παραδοσιακά προϊόντα, η στροφή προς αυτά συνδυάζεται με την ανάγκη των επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις προτιμήσεις των καταναλωτών και στην επιστροφή τους στις ρίζες τους προσφέροντας τους προϊόντα που να ανακαλούν τις μνήμες του παρελθόντος σε κατάλληλη συσκευασία. Σε μια εποχή που τα διατροφικά σκάνδαλα κλονίζουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών η προώθηση και κατανάλωση στην αγορά των φυσικών/παραδοσιακών προϊόντων προσδίδει ένα χαρακτηριστικό διαφοροποίησης και παράλληλα ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις έναντι των προϊόντων ιδιωτικής ετικέτας (private label) τα οποία αυξάνουν συνεχώς το μερίδιό τους στην αγορά.

Σύμφωνα με τον Rourke, (2005), η παρουσία των εν λόγω προϊόντων ενισχύεται περαιτέρω και από διάφορες οικολογικές ομάδες και οργανώσεις οι οποίες αναγνωρίζονται πλέον από το καταναλωτικό κοινό και εναντιώνονται στην παραγωγή τροφίμων με τη χρήση πυρηνικής ενέργειας καθώς και στην κατανάλωση γενετικά τροποποιημένων προϊόντων προωθώντας τα φυσικά παραδοσιακά προϊόντα, παρά το γεγονός ότι συχνά πωλούνται σε υψηλότερες τιμές από τα συμβατικά τρόφιμα.

Τα βιολογικά προϊόντα συναστούν μια κατηγορία προϊόντων στα οποία παρατηρείται στροφή τα τελευταία χρόνια από τους Έλληνες καταναλωτές. Σύμφωνα με το IOBE οι προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη τους και καθιέρωσης τους στην αγορά είναι ευοίωνες τόσο εντός των ελληνικών τειχών όσο και διεθνώς. Σε αυτό συνηγορεί η ανάγκη των καταναλωτών για πιο ασφαλή και ποιοτικά προϊόντα χωρίς συντηρητικά και χημικά κατάλοιπα καθώς και η ολοένα αυξανόμενη ανησυχία τους για εξάπλωση των μεταλλαγμένων τροφίμων. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με στοιχεία της ΔΗΩ (Οργανισμός Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων), η Ελλάδα παραμένει τελευταία στις βιοκαλλιέργειες, ενώ υστερεί και στην τεχνογνωσία έναντι των υπολοίπων Ευρωπαϊκών χωρών. Μόλις το 0,91% του συνόλου των αγροτικών εκτάσεων αξιοποιούνται σε

βιολογικές καλλιέργειες ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat μόνο το 0,2% του συνόλου των γεωργών επιδίδονται σε βιολογικές καλλιέργειες.

Μια ολοένα και συνεχώς αυξανόμενη τάση των καταναλωτών να γεύονται ιδιαίτερα ως προς τη γεύση τρόφιμα αυξάνει τη ζήτηση για κατανάλωση τροφίμων από διάφορες τοπικές κουζίνες καθιστώντας μια ανερχόμενη κατηγορία προϊόντων στο χώρο της βιομηχανίας τροφίμων τα αποκαλούμενα «εθνικά τρόφιμα» (Oustapassidis & Vlachvei, 1999).

Συνεχίζοντας με τα λειτουργικά τρόφιμα, θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί ότι ως λειτουργικά ορίζονται τα τρόφιμα τα οποία πέρα από τις συνήθεις διατροφικές παροχές επιδρούν ευνοϊκά κατά ειδικό τρόπο στην υγεία. Τα τρόφιμα αυτά πρέπει να έχουν μια η περισσότερες επιστημονικά αποδεδειγμένες ιδιότητες οι οποίες έχουν γίνει αποδεκτές από κοινά αποδεκτή επιστημονική αρχή. Μαζί με τα παραδοσιακά τρόφιμα τα λειτουργικά έρχονται να καλύψουν τις ανάγκες των καταναλωτών για προϊόντα υψηλής διατροφικής αξίας με οφέλη για την υγεία των καταναλωτών

Παρόλο το γεγονός ότι στην Ελλάδα η αγορά των λειτουργικών τροφίμων βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης η αξία της αγοράς των εν λόγω τροφίμων έφτασε το 2007 τα 83 δισεκατομμύρια δολάρια όταν το 2003 ήταν 56 δισεκατομμύρια δολάρια. Σε αυτήν την ανάπτυξη συνηγορεί σε μεγάλο βαθμό η μεγάλη ποικιλία των λειτουργικών τροφίμων αλλά και η μεγάλη εξειδίκευση τους όπως η παραγωγή προϊόντων για ειδικές κατηγορίες καταναλωτών όπως οι έφηβοι, οι αθλητές, οι ηλικιωμένοι, οι γυναίκες σε κύηση κτλ). Από τα παραπάνω βέβαια γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η περαιτέρω ανάπτυξη και καθιέρωση στην αγορά των λειτουργικών τροφίμων συνεπάγεται από την πλευρά των επιχειρήσεων και την επένδυση δαπανών για έρευνα και τεχνολογία προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι ανάλογες μελέτες και να διαμορφωθούν τα προϊόντα και ο σκοπός τον οποίο θα επιτελούν.

Τέλος η ζήτηση για χαμηλού βάρους εύκαμπτες συσκευασίες οι οποίες παράγονται γρήγορα και οικονομικά σε συνδυασμό με την ανάγκη για αυξημένη διατηρησιμότητα των τροφίμων, με στόχο την ευκολία χρήσης από τον καταναλωτή οδηγεί τις επιχειρήσεις στη δημιουργία νέων διαφοροποιημένων προϊόντων. Περιβαλλοντικοί και οικονομικοί λόγοι έχουν οδηγήσει στην τάση να μειωθεί η ενέργεια και ο όγκος των υλικών που συμμετέχουν στη συσκευασία. Η σύγχρονη τάση για ελαχιστοποίηση καθιστά τη λύση της εύκαμπτης συσκευασίας που ξανακλείνει περισσότερο επίκαιρη καθώς η βιομηχανία απομακρύνεται από τις παραδοσιακές μεθόδους συσκευασίας όπως τα μεταλλικά κουτιά, τα γυάλινα βάζα, κτλ.

Κεφάλαιο 4^ο

Η πορεία της επιχειρηματικότητας στην Κρήτη πριν και μετά την κρίση

4.1. Οικονομική κρίση και επιχειρηματικότητα

Το πλαίσιο της ελληνικής οικονομική κρίση δεν μπορεί να γίνει αντιληπτό ως ένα μεμονωμένο γεγονός. Ξεσπά στο μέσο δύο συστημικών κρίσεων συνιστά επακόλουθο της χρηματοπιστωτικής κρίσης των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ) του 2008 και θρυαλίδα της κρίσης της ζώνης του ευρώ. Είναι πιθανό ότι, αν δεν ήταν η Ελλάδα θα ήταν κάποιο άλλο εύαλωτο κράτος μέλος στη θέση της και η κρίση της ευρωζώνης δε θα είχε αποφευχθεί. Η κρίση στις ΗΠΑ έδρασε σαν καταλύτης.

Αναφορικά με την διαδικασία της διάγνωση της ελληνικής κρίσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι η παραπάνω παρατήρηση καθώς πέρα από τις εγγενείς θεμελιώδεις αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, εντοπίζονται αίτια που συνδέονται άρρηκτα με τις παραπάνω δύο κρίσεις. Στην Ελλάδα η κρίση αλλάζει χαρακτήρα και από χρηματοπιστωτική μετατρέπεται σε κρίση χρέους, καθώς το υψηλό δημόσιο χρέος της γίνεται στόχος των αγορών ως το αδύναμο σημείο της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, αυτός ο χαρακτηρισμός δεν την προσδιορίζει απόλυτα δεδομένου ότι η ελληνική κρίση έχει ποικίλες εκφάνσεις.

Τα αίτια της ελληνικής κρίσης διακρίνονται σε ιθαγενή (ελληνικά), συστημικά περιφερειακά, αφού αφορούν στην αρχιτεκτονική της ευρωζώνης και συστημικά διεθνή, δεδομένου του τρόπου που λειτουργεί το παγκόσμιο σύστημα και δη, οι διεθνείς κεφαλαιαγορές. Η διάκριση αυτή έγινε γιατί και στα τρία επίπεδα εντοπίζονται τρωτά σημεία ο συνδυασμός των οποίων συνέβαλε στο ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης. Άλλωστε η Ελλάδα δεν είναι ένα απομονωμένο κράτος• είναι πλήρες μέλος της ΕΕ, μοιράζεται με άλλα δεκαέξι κράτη ένα κοινό

νόμισμα και όλα αυτά λαμβάνουν χώρα μέσα σε ένα παγκόσμιο σύστημα που διέπεται από τους κανόνες της παγκοσμιοποίησης.

Στα ιθαγενή αίτια της κρίσης εντάσσονται τα παρακάτω:

➤ **Η διεθνής επενδυτική θέση της Ελλάδος**

Στην χώρα μας, η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση, εμφανίζεται επιδεινούμενα αρνητική με τα κυρίαρχα συστατικά της μέρη (υποχρεώσεις στο εξωτερικό) να είναι οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου και τα δάνεια ενώ η πολυεθνικοποίηση της ελληνικής οικονομίας (Άμεσες Ξένες Επενδύσεις) εμφανίζει αναιμικές επιδόσεις. Κατά συνέπεια, τα αυξανόμενα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χρηματοδοτούνται από εξωτερικό δανεισμό και όχι από επενδύσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, τα δάνεια που εισέρρευσαν στη χώρα έως το 2009 ανήλθαν σε 400 δισεκ. ευρώ, από τα 70 δισεκ. το 1999.

Πράγματι, η Ελλάδα καταγράφει χαμηλές επιδόσεις στην προσέλκυση επενδύσεων αλλά διαθέτει σημαντικές δυνατότητες για την προσέλκυση αυτών.

⁴Έχει σημειωθεί ότι η μείωση του εργατικού κόστους δεν αποτελεί βιώσιμη

⁴ Σύμφωνα με την Έκθεση «World Investment Report 2012» της Διάσκεψης του ΟΗΕ για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD) στην κορύφωση της κρίσης στην Ελλάδα (2011) οι εισροές επενδυτικών κεφαλαίων ΑΞΕ ήταν αισθητά μειωμένες (από 4,499 δισεκ. δολάρια. το 2008 στο 373 εκατ. δολ. το 2010 και 1,823 δισεκ. δολάρια το 2011) και η χώρα βρισκόταν, σύμφωνα με το δείκτη απόδοσης από πλευράς προσέλκυσης ΑΞΕ της UNCTAD (Inward FDI Attraction Index), στην 142η θέση μεταξύ 181 χωρών του ΟΗΕ. Ένα χρόνο πριν η Ελλάδα κατείχε λίγο υψηλότερη θέση (134η) αλλά η γενική εικόνα της δείχνει ότι διαθέτει ένα σχετικά αφιλόξενο επενδυτικό περιβάλλον. Σε ότι αφορά το δείκτη Inward FDI Potential Index που αποτυπώνει 4 κατηγορίες οικονομικών χαρακτηριστικών, δηλαδή ελκυστικότητα της εγχώριας αγοράς, ποιότητα και κόστος εργατικού δυναμικού, παρουσία φυσικών πόρων και ποιότητα υποδομών η Ελλάδα βρίσκεται στην 59η σε σύνολο 177 χωρών. Η συμβολή των ΑΞΕ στην ανάπτυξη της χώρας υποδοχής υπολογίζεται με το δείκτη Inward FDI Contribution και η Ελλάδα κατέχει την 67η θέση στις 79 χώρες που μελετώνται.

πολιτική προσέλκυσης επενδύσεων, αντίθετα χρειάζεται να διορθωθούν οι αγκυλώσεις στην αγορά εργασίας, να ενισχυθεί η παραγωγικότητα και να αξιοποιηθεί το ανθρώπινο δυναμικό της χώρας. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, που επίσης υπόκεινται σε αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία, η πρώτη βρίσκεται μέσα στους δέκα πρώτους δημοφιλέστερους προορισμούς επενδύσεων και η Πορτογαλία μεταπήδησε από την 116η θέση στην 68η (UNCTAD, 2012).

➤ Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Η βασική διαχρονική ιδιομορφία του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στην περίπτωση της Ελλάδος εντοπίζεται στο χρόνιο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου και στο πλεόνασμα στο ισοζύγιο υπηρεσιών, μεταβιβάσεων και χρηματοοικονομικών συναλλαγών με μεγάλη εξάρτηση από τις υπηρεσίες, κυρίως τον τουρισμό και τις μεταβιβάσεις τόσο τις δημόσιες όσο και τις ιδιωτικές (Μπαμπανάσης, 2004). Ωστόσο, παρατηρείται έλλειμμα στο ισοζύγιο εισοδημάτων καθώς οι πληρωμές για τόκους, μερίσματα και κέρδη υπερβαίνουν τις αντίστοιχες εισπράξεις.

Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου αντικατοπτρίζει την αυξημένη εγχώρια ζήτηση εξαιτίας της υπερκυκλικής δημοσιονομικής και της χαλαρής νομισματικής πολιτικής, της εισροής σημαντικών πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ και τον υπερδανεισμό των νοικοκυριών και επιχειρήσεων (Οικονόμου, 2010).

Περαιτέρω, το παθητικό εμπορικό ισοζύγιο της χώρας εκφράζει το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Σε περίπτωση που ο ρυθμός ανόδου των αμοιβών των συντελεστών παραγωγής είναι υψηλότερος από το ρυθμό βελτίωσης της παραγωγικότητας, τότε το κατά μονάδα κόστος παραγωγής των εγχωρίων παραγομένων προϊόντων αυξάνεται. Αν αυτή η αύξηση, εκφρασμένη σε κοινό νόμισμα, είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση του κατά μονάδα

κόστους παραγωγής στις ανταγωνίστριες χώρες, τότε η ανταγωνιστικότητα της εγχώριας οικονομίας επιδεινώνεται» (Μπαμπανάσης, 2004).

➤ **Το ελληνικό δημοσιονομικό πρόβλημα και τα «δίδυμα ελλείμματα»**

Τα έσοδα από τη φορολογία και οι αποταμιευτικοί πόροι συνιστούν την κύρια πηγή κάλυψης των δημοσίων ελλειμμάτων και του χρέους. Το άνισο και παλαιωμένο φορολογικό σύστημα, μη βασιζόμενο σε καθολικές και ενιαίες αρχές φορολόγησης συνιστά «ανοιχτή πληγή» της ελληνικής οικονομίας (Δρεττάκης, 2011). Τα φορολογικά έσοδα στην Ελλάδα αντλούνται κυρίως από την επιβολή έμμεσων φόρων και δη του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας ενώ η άμεση φορολογία προέρχεται κυρίως από τη φορολόγηση μισθών και συντάξεων (Σταθάκης, 2011).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, τα δημόσια έσοδα κυμαίνονταν την περίοδο 1995-2009 κατά μέσο όρο στο 39.3% του ΑΕΠ έναντι των δημοσίων δαπανών στο 45.3% του ΑΕΠ, εμφανίζοντας σε σταθερή βάση ένα δημοσιονομικό έλλειμμα της τάξεως του 6% (μέσος όρος ευρωζώνης 2,5-3%). Η αιτία της υστέρησης των εσόδων έναντι των δημοσίων δαπανών βρίσκεται στη μη διευρυμένη φορολογική βάση και την εκτεταμένη φοροδιαφυγή. Η μη φορολόγηση των ατομικών εισοδημάτων και των επιχειρηματικών κερδών εδράζεται στο καθεστώς ειδικής μεταχείρισης εκατοντάδων επαγγελματιών και επιχειρήσεων διαφόρων κλάδων.⁵

Επιπλέον, το σημερινό φορολογικό σύστημα χαρακτηρίζεται κατακερματισμένο, πολύπλοκο και σύνθετο ενθαρρύνοντας έτσι τη διαφθορά και τη φοροδοτική

⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι με τεκμαρτό τρόπο φορολογούνται μηχανικοί και δικηγόροι, ιδιοκτήτες ταξί και φορτηγών, πιλότοι και βενζινοπώλες και μια πληθώρα επαγγελματιών. Επίσης στο δημόσιο τομέα, τα επιδόματα σε κατηγορίες καλά αμειβόμενων, συχνά φορολογείται με ειδικό τρόπο. Ομοίως, οι τράπεζες, οι κατασκευαστικές εταιρείες, οι ναυτιλιακές και άλλες φορολογούνται με ειδικό καθεστώς.

ασυνέπεια. Η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία είναι κεφαλαιώδους σημασίας διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και η κύρια ευθύνη επιρρίπτεται στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση, η οποία με την ανοχή που έχει επιδείξει συμβάλλει στη διόγκωση του προβλήματος και όχι στην εξάλειψή του (Δρεττάκης, 2011).

➤ **Διαχρονικές στρεβλώσεις στην ελληνική διακυβέρνηση και τη διαμόρφωση πολιτικής**

Η ανάπτυξη της Ελλάδος βασίζεται σε μια επιχειρηματική και εθνική στρατηγική παρωχημένη, μη προσαρμοσμένη στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας και την επένδυση στη γνώση, την καινοτομική επίδοση των επιχειρήσεων και τη διάχυση νέων τεχνολογιών (Μπαμπανάσης, 2004). Από την άλλη πλευρά, η ελληνική επιχειρηματικότητα χαρακτηρίζεται από τη ροπή προς την παραοικονομία, τη φοροδιαφυγή, την εισφοροδιαφυγή, την ελαστική και παράνομη εργασία και την έλλειψη κινήτρων για τεχνολογικό και θεσμικό εκσυγχρονισμό και οράματος για μακροπρόθεσμα οφέλη (Αργείτης, 2011). Ενδεικτικός της χαμηλής ανταγωνιστικής θέσης της ελληνικής οικονομίας στον τομέα της επιχειρηματικότητας είναι ο Δείκτης Ευχέρειας Επιχειρηματικής Δραστηριότητας (Ease of Doing Business Index), όπου στη λίστα των εκατό χωρών η Ελλάδα απουσιάζει.

Η δεύτερη κατηγορία των αιτίων που φαίνεται να προκάλεσαν την οικονομική κρίση είναι τα λεγόμενα συστημικά αίτια περιφερειακής και παγκόσμιας φύσεως.

Τα πλαίσια της ελληνική κρίσης φαίνεται πως δεν έχουν προηγούμενο. Η σύγκρισή της με την κρίση της Αργεντινής του 2002, όταν η χώρα εγκατέλειψε τη σταθερή ισοτιμία με το δολάριο, υποτιμώντας το πέσο κατά 300%, δεν ευσταθεί απόλυτα. Η Ελλάδα ως κράτος-μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ONE), «μετέχει σε ένα νομισματικό πλαίσιο πολύ πιο

δεσμευτικό από την πρόσδεση του πέσο με το δολάριο, γεγονός που κάνει την ύφεση βαθύτερη» (Λαπαβίτσας, 2012).

Ο De Grauwe (2011) σημειώνει ότι οι χώρες μέλη μίας νομισματικής ένωσης αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα με τις αναδυόμενες χώρες καθώς και τα δύο σύνολα «αναγκάζονται» να εκδίδουν ομόλογα (και κατά συνέπεια το χρέος τους αποτιμάται) σε ένα νόμισμα, στο οποίο δεν μπορούν να ασκήσουν κανέναν έλεγχο. Ωστόσο, για τα μέλη της νομισματικής ένωσης διακρίνει μία επιπλέον δυσκολία οι χρηματοπιστωτικοί τομείς των κρατών μελών εμφανίζουν σημαντικό βαθμό ολοκλήρωσης, το οποίο σημαίνει ότι οι κάτοχοι των κρατικών ομολόγων (ενός κράτους) είναι διάσπαρτοι μέσα στην Ένωση. Συμπεραίνει λοιπόν ότι, σε περίπτωση που ένα κράτος βρεθεί, όπως και συνέβη, σε έντονη οικονομική δυσχέρεια τότε είναι πολύ πιθανό να υπάρξουν εξωτερικές επιδράσεις (externalities), με κίνδυνο διάχυσης της κρίσης στο εσωτερικό της Ένωσης (spill over effects).

Συμπερασματικά, η ευρωζώνη δε συνδυάζει τα κριτήρια εκείνα που προσδιορίζουν μία άριστη νομισματική περιοχή γεγονός το οποίο έχει ως αποτέλεσμα ο αντίκτυπος μίας κρίσης να μη γίνεται το ίδιο αισθητός στις χώρες που απαρτίζουν την εν λόγω περιοχή.

Αναφορικά με τα πλαίσια της ανάλυσης του αστικού περιβάλλοντος, είναι σαφές ότι η οικονομική κρίση που πλήττει την χώρα μας έχει επηρεάσει το χώρο της απασχόλησης και πιο συγκεκριμένα τις εργασιακές σχέσεις που τον διέπουν. Στα αστικά κέντρα πια, έχει δημιουργηθεί ένα κλίμα ιδιαίτερα ανασφαλές και αβέβαιο για όλους λόγω κάποιων συγκεκριμένων αλλαγών που επέφερε η κρίση. Κάποιες από αυτές μπορεί να σχετίζονται με πρακτικές όπως (Λαμπίρη - Δημάκη, 1990):

- η αμφισβήτηση της αξίας και της κοινωνικής αποτελεσματικότητας των δημόσιων πολιτικών

- η απώλεια κεκτημένων κοινωνικών και εργασιακών δικαιωμάτων,
- η κατάργηση θέσεων απασχόλησης,
- η μείωση των μισθολογικών απολαβών,
- η υπαγωγή χιλιάδων υπαλλήλων σε καθεστώς διαθεσιμότητας και μετακίνησης,
- οι αλλαγές στο πλαίσιο που ρυθμίζει τις εργασιακές σχέσεις για το καθεστώς των συλλογικών διαπραγματεύσεων, τις απολύσεις, τις αποζημιώσεις και τις διαδικασίες συνταξιοδότησης

Οι επιπτώσεις οι οποίες προκύπτουν από τις προαναφερθείσες αλλαγές, αν α εξαιρέσουμε τους ψυχολογικούς παράγοντες όπως το στρες που προκαλεί η κρίση σε συνδυασμό με τους γρήγορους ρυθμούς των αστικών κέντρων, εντείνουν το αίσθημα της φοβίας αλλά και της ανασφάλειας αναφορικά με την μελλοντική πορεία τους, έχοντας ως άμεση συνέπεια το άγχος και η απαισιοδοξία να κυριεύουν τη ζωή των ανθρώπων (Λαμπίρη - Δημάκη, 1990). Την ίδια στιγμή, η απασχόληση μετατρέπεται σ' έναν ανταγωνιστικό χώρο στον οποίο δημιουργούνται πρόσφορες συνθήκες αναφορικά με την ευδοκίμηση φαινομένων νοσηρού ανταγωνισμού και εκμετάλλευσης έχοντας ως επίπτωση την απώλεια της κοινωνικής αλληλεγγύης εντός των χώρων εργασίας (Παπασαραντόπουλος, 2012).

Πλέον έχει καταστεί σαφές το γεγονός πως η διαδικασία της εσωτερίκευσης του συγκεκριμένου αρνητικού πλαισίου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί ψυχραιμία και ορθολογισμό όσον αφορά στην αντιμετώπισή της. Δυστυχώς πολλοί συμπολίτες μας και κυρίως οι κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά ασθενέστεροι, δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν με δυναμικό τρόπο στους περιορισμούς και στις κοσμογονικές αλλαγές που επιβάλλει η κρίση με συνέπεια την εξώθησή τους στο κοινωνικό περιθώριο, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Παπασαραντόπουλος, 2012).

Επίσης, γεγονός αποτελεί ότι, εντός του πλαισίου τέτοιων τεχνικών, κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολο να αναπτυχθούν υγιείς επιχειρηματικές δυνάμεις που θα συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη (Λαμπίρη - Δημάκη, 1990). Τα συγκεκριμένα φαινόμενα συνδυασμένα με την αύξηση της ανεργίας, την αδυναμία των νέων να βρουν απασχόληση αντίστοιχη των προσόντων τους, τη μετανάστευση των πτυχιούχων, αλλά και τις αρνητικές εκτιμήσεις για την πορεία συνολικότερα της ελληνικής οικονομίας, συνθέτουν το πλαίσιο ενός προβληματικού κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο οι πολίτες δυσανασχετούν καθημερινά. Αν λάβουμε υπόψη και τις φορολογικές επιβαρύνσεις των εργαζομένων οι οποίες έχουν ως βάση το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, είναι ευνόητο πως το φορτίο που έχουν επωμιστεί οι Έλληνες εργαζόμενοι είναι εξαιρετικά βαρύ (Μαυρίδης, 2004).

Στα πλαίσια της συγκεκριμένης ενότητας διερευνάται το ευρύτερο θεσμικό περιβάλλον που αφορά στην εξέλιξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Αποτελεί γεγονός πως οι συνιστώσες της επιχειρηματικότητας επηρεάζονται ουσιαστικά από τα χαρακτηριστικά ενός τόπου. Όσον αφορά σε επίπεδο χώρας, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα τα οποία είναι συνδυασμένα με τις αξίες, τις συμπεριφορές και το γενικότερο κλίμα που επικρατεί σε μια περιοχή. Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά είναι αυτά που δημιουργούν τις βάσεις αναφορικά με την ανάπτυξη της εγχώριας επιχειρηματικότητας (Παπασαραντόπουλος, 2012). Αυτό προκύπτει άμεσα ως αποτέλεσμα των ευκαιριών επιχειρηματικότητας που δημιουργούν οι δεδομένες συνθήκες σε μια χώρα.

Η έκθεση που διεξήχθη από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) αναφορικά με την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, χρησιμοποιεί έξι διαστάσεις, στο σύνολο, οι οποίες έχουν συντεθεί από συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες αλλά και άτομα τα οποία, ως βασικό αντικείμενο ενασχόλησής

τους, έχουν την επιχειρηματικότητα. Συνολικά οι έξι διαστάσεις που βασίστηκε η έρευνα ήταν οι εξής (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2013):

- γενικότερο πλαίσιο εθνικών πολιτικών
- εθνικές πολιτικές-νομοθεσία
- εκπαίδευση μετά-δευτεροβάθμια
- κυβερνητικά προγράμματα
- παιδεία και μόρφωση (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια)
- χρηματοδοτική υποστήριξη

Βάσει των απαντήσεων και αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την έρευνα που διεξήχθη, η Ελλάδα προσεγγίζει μόνο δύο από τις έξι διαστάσεις που προαναφέρθηκαν (εκπαίδευση και βασική εκπαίδευση) σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες καινοτομίας. Επιπλέον, τα χαμηλότερα σκορ γίνονται αισθητά στο πεδίο των κυβερνητικών πολιτικών αναφορικά με την επιχειρηματικότητα αλλά και τα επίπεδα της χρηματοδότησης της εφαρμοσμένης έρευνας όσον αφορά στο πεδίο της ανάπτυξης καινοτομιών. Αφορά σ' ένα για εύρημα το οποίο εμφανίζει άμεση σύνδεση με την οικονομική κρίση τόσο σε επίπεδο δημοσιονομικής κρίσης όσο και σε επίπεδο ρευστότητας (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2013). Από την μία πλευρά, το επίπεδο της ιδιαίτερα μεγάλης αβεβαιότητας και, από την άλλη, η μείωση των επιπέδων της συνολικής προσφοράς χρήματος έχει οδηγήσει στην πτώση της στάθμης των προοπτικών χρηματοδότησης της επιχειρηματικότητας αλλά και της διευκόλυνσης αναφορικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Κυριότερα, λόγω της οικονομικής ύφεσης που επικρατεί, έκαναν την εμφάνισή τους επιχειρήσεις οι οποίες έκλεισαν λόγω της πτώσης των εσόδων τους. Συνολικά, πρόκειται για 180.000 άτομα, τα οποία λειτουργούσαν ως μικρομεσαίες ή ατομικές επιχειρήσεις και οδηγήθηκαν στην έξοδο (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2013). Η συγκεκριμένη διάσταση, αποτελεί μια άλλη πλευρά της επιχειρηματικότητας στην χώρα, και, χωρίς αμφιβολία, οδηγεί στην ενίσχυση

ενός κλίματος αρνητικής ψυχολογίας. Η σύνδεση του συγκεκριμένου ευρήματος της έρευνας του IOBE, με τα παραπάνω μπορεί να γίνει κατανοητή αναφορικά με τη ρευστότητα αλλά και όσον αφορά τη δυσχέρεια λήψης άμεσων αποφάσεων.

Ακόμη ένα πεδίο το οποίο μπορεί να αποτελέσει μια αρνητική συνιστώσα αναφορικά με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητα κάτω από συνθήκες ύφεσης, σχετίζεται με την σύνδεση του πλαισίου των εθνικών πολιτικών και της νομοθεσίας με την επιχειρηματικότητα (Παπασαραντόπουλος, 2012). Από τη μία πλευρά, είναι οι πολιτικές, ενώ από την άλλη, το ευρύτερο νομοθετικό πλαίσιο τα οποία επιδρούν με έμμεσο ή άμεσο τρόπο στην οικονομία. Από το γεγονός αυτό προκύπτει πως, η συγκεκριμένη επίδοση έχει σημασία βαρύνουσα. Αυτό εξηγείται υπό την έννοια ότι χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό των στρεβλώσεων και των ασυμμετριών οι οποίες εντοπίζονται σε επίπεδο θεσμικό και λειτουργούν ως εμπόδιο αναφορικά με την ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικότητας.

Συνεπώς, από τα προαναφερθέντα, προκύπτει το γεγονός πως, οι συνθήκες ανάπτυξης επιχειρηματικότητας σε εθνικό επίπεδο, αξιολογούνται θετικά όσον αφορά στο πεδίο των εμπορικών αλλά και υλικών υποδομών και, σχετικά με τις περισσότερες χώρες καινοτομίας, ενώ, αντίθετα, βρίσκονται οι κυβερνητικές ρυθμίσεις, η εκπαίδευση πρώτης και δεύτερης βαθμίδας και η Έρευνα και Ανάπτυξη (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2013). Θεωρώντας δε, ότι η επίδοση του «τριγώνου της γνώσης» (Παιδεία - Έρευνα - Καινοτομία) καθορίζει, σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό, τη μακροχρόνια ανταγωνιστική και οικονομική επίδοση μιας χώρας. Υπογραμμίζεται η ανάγκη αναφορικά με την αλλαγή κατεύθυνσης των πολιτικών της χώρας, όχι μόνο από την πλευρά της πολιτείας, αλλά και από τους διάφορους εμπλεκόμενους στους τομείς της Παιδείας και της Έρευνας.

Εκτός των άλλων, ένα ακόμη στοιχείο που έχει ουσιαστική σημασία αναφορικά με την πορεία της επιχειρηματικότητας σε περίοδο οικονομικής ύφεσης που

πρέπει να αναλυθεί είναι, από τη μία πλευρά, το σχετικά περίπλοκο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο λειτουργεί ως εμπόδιο αναφορικά με την εξέλιξη νέων επενδύσεων οι οποίες θα εκμεταλλευτούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας. Από την άλλη πλευρά, η ανυπαρξία ενός φορολογικού συστήματος το οποίο να διέπεται από δίκαιους κανόνες και δομές, αποθαρρύνει πολλούς επίδοξους επιχειρηματίες να προχωρήσουν. Εν τέλει, δεν πρέπει να παραβλεφθεί η ουσιαστική σημασία που έχει η απουσία σύνδεσης της λειτουργίας των ανώτατων εκπαιδευτικών και τεχνολογικών ιδρυμάτων με την επιχειρηματικότητα και την αγορά εργασίας (Κώτσιος, 2013). Πρόκειται ίσως για το μεγαλύτερο κενό, καθώς δεν συνδέει την εφαρμοσμένη έρευνα με την επιχειρηματικότητα ώστε να μπορούν να παραχθούν καινοτομικά προϊόντα και υπηρεσίες.

Ωστόσο, ένα ακόμη στοιχείο που δεν μπορεί να παραλειφθεί είναι η σημαντική πτώση του βαθμού δυσκολίας αναφορικά με την ίδρυση νέων επιχειρήσεων. Παρ' όλο που ο ρυθμός αυτής της πτώσης κινείται με αργά, συνδέεται με την οικονομική κρίση υπό την έννοια ότι αποτελεί απόρροια της. Ακόμη και τα δεδομένα σχετικά με τη δυσκολία ανάπτυξης μιας επιχείρησης, είναι ενδεικτικά ότι μειώθηκαν οι αρνητικές απαντήσεις. Και εδώ ο βαθμός μεταβολής είναι αργός, όμως δεν παύει να μειώνεται (Κώτσιος, 2013).

Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα είναι δυνατόν να συνδεθούν με την ενίσχυση της δραστηριοποίησης που έχουν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τα πανεπιστήμια, λειτουργώντας σαν μονάδες αριστείας, παραγωγής γνώσης και καινοτομίας ενέχουν τη δυνατότητα της ουσιαστικής συμβολής στην ανάδειξη αλλά και στην εκμετάλλευση νέων επιχειρηματικών ευκαιριών. Υπό αυτή την οπτική, η εκπαίδευση, μπορεί να διαδραματίζει ιδιαίτερα καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας εφόσον παρέχει τις βάσεις αναφορικά με τη βελτίωση των δεξιοτήτων αλλά και την ενίσχυση των γνώσεων των νέων επιχειρηματιών. Όπως έχει αποδειχθεί, η πανεπιστημιακή ή/και η τεχνολογική

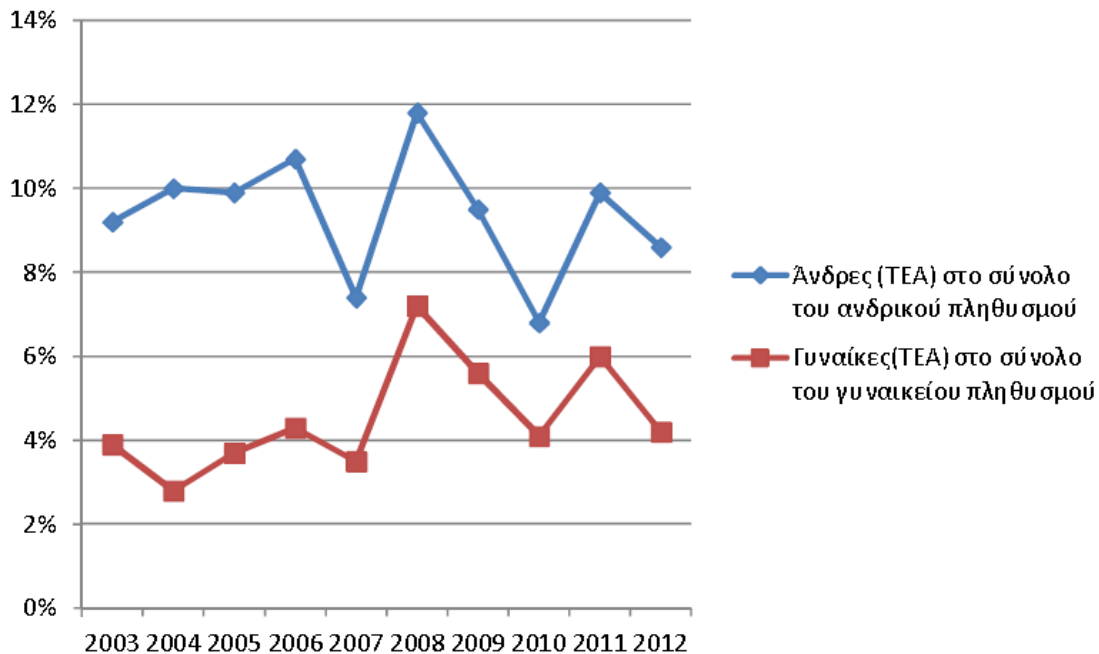
εκπαίδευση αποτελούν σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες στον σχηματισμό αποτελεσματικής επιχειρηματικότητας, μετά την αποφοίτηση.

4.2. Συνθήκες πριν και μετά την κρίση

Από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, αποδείχθηκε πως αποκτούν ουσιαστική υπόσταση σε περίπτωση που προστεθεί και το δεδομένο αναφορικά με το ότι η θετική απάντηση περί πολλών επιχειρηματικών ευκαιριών έχει τριπλασιαστεί μέσα σε ένα χρόνο. Χωρίς αμφιβολία λοιπόν, η κρίση δημιουργεί ιδιαίτερα σημαντικές ευκαιρίες για τους νέους επιχειρηματίες και μάλιστα με αυξανόμενο ρυθμό μεταβολής σε σύγκριση με τις χρήσεις προ της οικονομικής κρίσης.

Αναλύοντας την πορεία της επιχειρηματικότητα κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10 ετών, δηλαδή πριν και μετά την οικονομική ύφεση και των επιδράσεων που αυτή ασκεί στην οικονομία, για τους άνδρες και τις γυναίκες που συμμετέχουν στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ως ποσοστό του πληθυσμιακού φύλου, διαφαίνεται μετά την έναρξη της κρίσης μία σημαντική κάμψη του ποσοστού και των δύο φύλων, όπως αναλυτικότερα παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 4.1 (IOBE, 2013).

Διάγραμμα 4.1.: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατά πληθυσμιακό φύλο

Πηγή: IOBE, επεξεργασία στοιχείων GEM

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, τα ποσοστά συμμετοχής ανδρών και γυναικών στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων μεταβάλλονται διαχρονικά σχεδόν απόλυτα παράλληλα. Τα συγκεκριμένα δεδομένα σχετίζονται με την Ελλάδα, ωστόσο, το ίδιο φαινόμενο εμφανίζεται σε όλες τις χώρες καινοτομίας. Παρ' όλο που η ροπή του γενικού πληθυσμού προς το επιχειρείν επηρεάζεται από την οικονομική συγκυρία, η σχετική συμμετοχή των δύο φύλων μοιάζει να εξελίσσεται μάλλον ανεξάρτητα από την εξέλιξη των παραμέτρων του οικονομικού περιβάλλοντος (IOBE, 2013). Φαίνεται λοιπόν ότι λειτουργούν εδώ βαθύτεροι πολιτισμικοί παράγοντες που καθορίζουν έναν άτυπο καταμερισμό ανάμεσα στα φύλα, ως προς την ροπή προς επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

4.3. Η κοινωνική και οικονομική κατάσταση στην Κρήτη - περιγραφή

Από την δεκαετία του '80 και κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, η οικονομική ανάπτυξη της Κρήτης ξεπερνά τον εθνικό μέσο όρο. Βασικό χαρακτηριστικό της είναι ο δυϊσμός που προκύπτει από την συνύπαρξη δύο ανεπτυγμένων τομέων, του τουρισμού και της γεωργίας. Οι δύο αυτοί κυρίαρχοι τομείς προσδίδουν και τα δύο άλλα χαρακτηριστικά της οικονομίας που είναι ο εξαγωγικός προσανατολισμός στις διεθνείς αγορές και ιδιαίτερα στις ευρωπαϊκές και η κυκλικότητα που οφείλεται στις ετήσιες διακυμάνσεις του τουρισμού και της ελαιοκαλλιέργειας (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Οι αδυναμίες - προβλήματα της τοπικής οικονομίας αφορούν εγγενή χαρακτηριστικά των δύο ανεπτυγμένων τομέων αλλά και το μικρό βαθμό των διατομεακών συνεργιών.

Ωστόσο, η ισχυρή αναπτυξιακή δυναμική της Κρήτης δεν θα συνοδευτεί με την ανάλογη άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Σημαντικά προβλήματα εντοπίζονται στις ορεινές ζώνες και τις ζώνες της ενδοχώρας. Αυτά αφορούν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των κατοίκων, στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και στην μετακίνηση του πληθυσμού των περιοχών αυτών στα αστικά κέντρα του νησιού. Ενώ στο πλαίσιο των ΜΟΠ Κρήτης και του Α' ΚΠΣ οι χρηματοοικονομικοί πόροι στον τομέα του τουρισμού κατευθύνθηκαν κυρίως στα ιδιωτικά τουριστικά καταλύματα και στην ανάδειξη των τουριστικών πόρων, στο Β' ΚΠΣ η πλειοψηφία των πόρων για τον τουρισμό - πολιτισμό διατίθεται σε ειδικές τουριστικές υποδομές (μαρίνες), παρεμβάσεις σε ιστορικά κέντρα πόλεων, αναδείξεις μνημείων και περιοχών με αξιόλογα στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των παρεμβάσεων είναι η ανάδειξη ειδικών τουριστικών πόρων· ανάδειξη που σχετίζεται με την πρόθεση αναβάθμισης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος.

Εκτενείς αναφορές στην άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων έχουμε και στο ΕΣΠΑ 2007-2013. Οι τελευταίες ευελπιστείται ότι θα αμβλυνθούν από την υλοποίηση αρχικά σταθεροποιητικών και στη συνέχεια εστιασμένων «επιταχυντικών αναπτυξιακών πολιτικών» που θα οδηγήσουν στην πραγματική σύγκλιση των ελληνικών περιφερειών στον ευρωπαϊκό μέσο όρο με όρους κοινωνικής, οικονομικής και χωρικής συνοχής.

Σύμφωνα με μελέτη του ΚΕΤΑ Κρήτης, (2015), σε εθνικό επίπεδο το πρόβλημα των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων συνδέεται με δράσεις ανάπτυξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και του νησιωτικού χώρου με την εφαρμογή ενός πολυλειτουργικού προτύπου ανάπτυξης. Ιδιαίτερα για το νησιωτικό χώρο κύρια στοιχεία αυτής της στρατηγικής αποτελούν η ανασυγκρότηση ενός βιώσιμου παραγωγικού προτύπου που θα στηρίζεται στην ενίσχυση της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, στην επίλυση των κρίσιμων ζητημάτων προσπελασιμότητας και υποδομών των νησιών και στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τους περιβάλλοντος.

Το πρόβλημα των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων στην Κρήτη δε σχετίζεται τόσο με ζητήματα προσπελασιμότητας όσο «στη μειωμένη δυνατότητα πρόσβασης από το χωρικό σύστημα του νοτίου τμήματος της προς τον άξονα της βόρειας ακτής και κατά συνέπεια προς τους άξονες ανάπτυξης του ελληνικού χώρου.

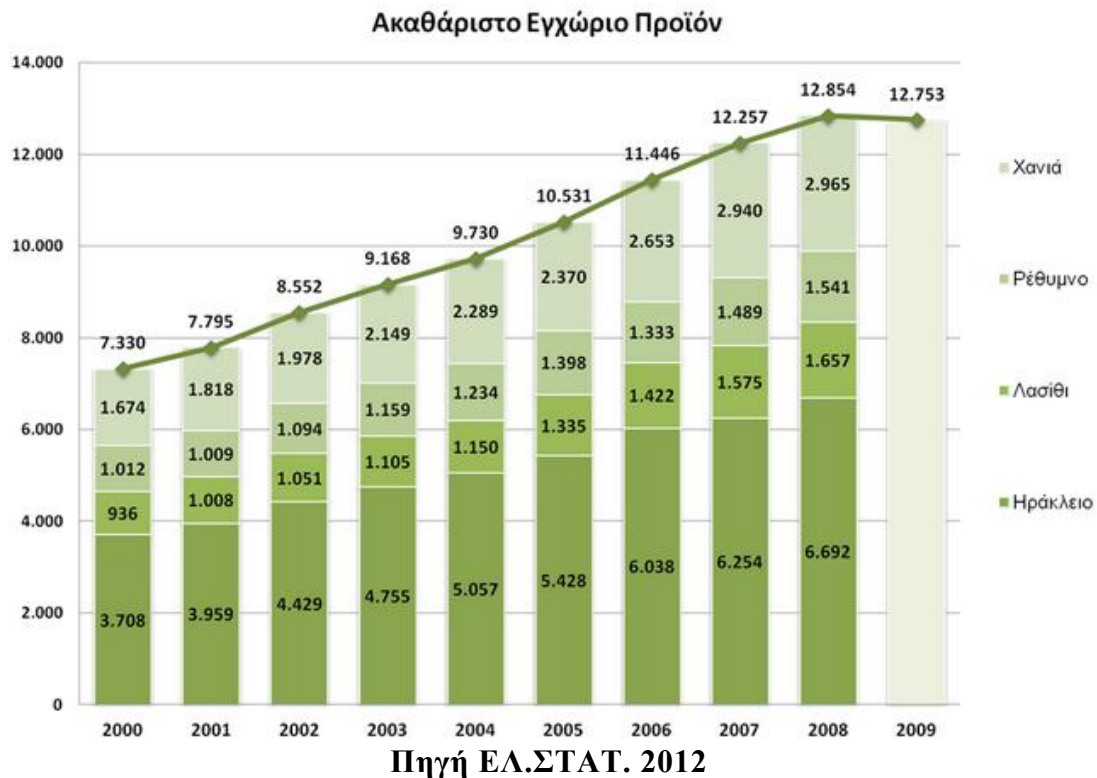
Όσον αφορά τις διανομαρχιακές ανισότητες βασικό χαρακτηριστικό είναι η κυριαρχία του Ν. Ηρακλείου μιας και εκεί συγκεντρώνεται ο μισός πληθυσμός της Περιφέρειας. Οι Ν. Ηρακλείου και Λασιθίου είναι οι πιο ανεπτυγμένοι νομοί της Περιφέρειας. Έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ αισθητά πάνω από το μέσο εθνικό όρο, ενώ τα τελευταία χρόνια και ο Νομός Χανίων, που έχει φτάσει το επίπεδο του εθνικού μέσου κατά κεφαλήν ΑΕ, δείχνει τάσεις υπέρβασής του (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Ο Νομός Ρεθύμνης είναι ο μόνος της Περιφέρειας Κρήτης που

έχει μείνει κάτω από τον εθνικό μέσο όρο αν και δείχνει και αυτός κάποιες τάσεις βελτίωσης της θέσης του.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των Περιφερειακών Λογαριασμών της ΕΛ. ΣΤΑΤ., το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Κρήτης διατηρείται διαχρονικά σε επίπεδα της τάξης του 5% ως προς το αντίστοιχο της χώρας και διαμορφώθηκε το 2011 στα 10.197 εκατομμύρια ευρώ. Ο νομός Ηρακλείου κατέχει την πρώτη θέση (49,05%), ως προς τη συμμετοχή του στο περιφερειακό προϊόν· ακολουθείται από το νομό Χανίων (25,14%), ενώ σε χαμηλότερα επίπεδα διαμορφώνεται η αντιπροσώπευση των νομών Λασιθίου (12,17%) και Ρεθύμνου (130,64%).

Κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών, η διαχρονική κίνηση του ΑΕΠ των νομών της Κρήτης παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 4.2.: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της Περιφέρειας Κρήτης

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, ο πρωτογενής τομέας στην Κρήτη συνεχίζει να έχει σημαντική συμμετοχή στη διαμόρφωση όλων των μακροοικονομικών μεγεθών της, αν και εμφανίζει σημεία σημαντικής υποχώρησης.

Η μέση έκταση του αγροτεμαχίου είναι μόλις 5,8 στρέμματα ανά εκμετάλλευση. Οι αρδευόμενες εκτάσεις αντιστοιχούν περίπου στο ένα τρίτο των καλλιεργούμενων εκτάσεων ή στο ένα τέταρτο της γεωργικής γης. Αναφορικά με τη διάρθρωση των καλλιεργειών, οι διαφοροποιήσεις σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα είναι σημαντικές και αναδεικνύουν την «παραδοσιακή» εξειδίκευση της Κρήτης στην ελαιοκαλλιέργεια και στην αμπελοκαλλιέργεια. Αυτές οι δύο καλλιέργειες αντιστοιχούν περίπου στο 60% της γεωργικής γης, ενώ στο σύνολο της χώρας δεν ξεπερνούν το 22%. Τα κηπευτικά αν και καλύπτουν μόνο το 3% της καλλιεργούμενης γης, αποτελούν για την Κρήτη μια πολύ σημαντική πηγή εισοδήματος και, επιπλέον, οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες καλύπτουν το 50% (ή 20.000 στρέμματα) του συνόλου της χώρας (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015).

Η κτηνοτροφία έχει κατά κύριο λόγο εκτατικό χαρακτήρα, με μικρό αριθμό οργανωμένων κτηνοτροφικών μονάδων. Το μεγαλύτερο τμήμα του ζωϊκού κεφαλαίου αποτελείται από αιγοπρόβατα ελευθέρως βοσκής. Σημαντικές είναι όμως οι προοπτικές ανάπτυξης στην παραγωγή σκληρών τυριών, όπου η κρητική κτηνοτροφία συμμετέχει κατά 25% στην εγχώρια παραγωγή (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Παρά το νησιωτικό χαρακτήρα της Περιφέρειας, η αλιεία αντιμετωπίζει προβλήματα που εντοπίζονται κυρίως στην έλλειψη υποδομών, διαχείρισης και εμπορίας των αλιευμάτων, εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης του αλιευτικού στόλου και των μεθόδων αλιείας. Τέλος, στη μελισσοκομία υπάρχουν προοπτικές ανάπτυξης τόσο λόγω του κλίματος όσο και λόγω της υπάρχουσας γλωρίδας.

Η μεταποίηση στην Κρήτη συνδέεται κύρια με την επεξεργασία προϊόντων του πρωτογενή (τρόφιμα - ποτά) αλλά και με κλάδους των δομικών υλικών και των

πλαστικών. Στις επιχειρήσεις της αναλογεί το 1,7% του κύκλου εργασιών των μεταποιητικών και κατασκευαστικών μονάδων της χώρας, το 3,4% του κύκλου εργασιών των εμπορικών και το 2,9% του κύκλου των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Η Κρήτη συγκεντρώνει μόνο το 2,8% των μεγάλων επιχειρήσεων βιομηχανίας (ΑΕ και ΕΠΕ) με περισσότερες από τις μισές να είναι εγκατεστημένες στο νομό Ηρακλείου.

Ο μέσος αριθμός απασχολούμενων ανά επιχείρηση είναι 31 άτομα ενώ η ακαθάριστη αξία της βιομηχανικής παραγωγής ανέρχεται στο 1,3% της εθνικής παραγωγής. Τα μεγέθη των κυριότερων μεταποιητικών κλάδων της Κρήτης σε σχέση με την αντίστοιχη εθνική παραγωγή είναι: βιομηχανία τροφίμων και ποτών, κλωστοϋφαντουργικές ύλες, κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και κατασκευή άλλων προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά.

Αναφορικά με το σύνολο των μεταποιητικών επιχειρήσεων στην Κρήτη δραστηριοποιούνταν περισσότερες από 2.000 επιχειρήσεις. Τέλος, σε σχέση με τα οικονομικά μεγέθη του κλάδου σε επίπεδο επικράτειας (μη συμπεριλαμβανομένου του κλάδου επεξεργασίας πετρελαίου) για το έτος 2013 το εργατικό κόστος ανά επιχείρηση αυξήθηκε κατά 0,7% σε σχέση με το έτος 2012, οι πωλήσεις κατά 8,8% και τα προ φόρου κέρδη κατά 14,2%. Εντυπωσιακό είναι επίσης το γεγονός ότι οι ακαθάριστες επενδύσεις ανά επιχείρηση αυξήθηκαν κατά 18,6% (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015).

Ο δευτερογενής τομέας συνεισφέρει το 19,4% της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της χώρας σε σύγκριση με το 4% του πρωτογενούς τομέα. Η Περιφέρεια Κρήτης συνεισφέρει το 3,5% της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της χώρας σε αυτόν τον τομέα και είναι μόλις στην όγδοη θέση στην περιφερειακή συμμετοχή. Παρόλα αυτά η μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενή τομέα εμφανίζει προβλήματα οργάνωσης, ποιότητας, σχεδιασμού, τυποποίησης, καθώς και εκσυγχρονισμού των παραγωγικών υποδομών (ΚΕΤΑ Κρήτης, 2015). Τα προβλήματα συνδέονται επίσης και με την

αδυναμία οργάνωσης εμπορικών δικτύων για την προώθηση της τοπικής παραγωγής στις διεθνείς αγορές. Η σύνδεση μεταποίησης και υπηρεσιών, η δικτύωση καθώς και η σύνδεση με τα ερευνητικά κέντρα βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Ανεπαρκής χαρακτηρίζεται και η χωροταξική οργάνωση της μεταποίησης με αποτέλεσμα να προκαλεί περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις και να δέχεται πιέσεις από την οικιστική επέκταση και την ανάπτυξη των άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας.

Ο τουρισμός είναι ο πιο αναπτυγμένος κλάδος. Το ΑΕΠ του τομέα σημειώνει συνεχή αύξηση. Ωστόσο, ο κλάδος παρά τη δυναμικότητά του, αντιμετωπίζει προβλήματα με κυριότερο αυτό της έντονης εποχικότητας. Συνοψίζοντας θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Κρήτη, στις αρχές του 21ου αιώνα, παράγει το 8,2% της αγροτικής παραγωγής, το 1,1% της μεταποιητικής και το 5,8% των υπηρεσιών. Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζεται το σύνολο του παραγόμενου τομειακού ΑΕΠ κατά νομό ως προς το σύνολο τόσο του κρητικού ΑΕΠ όσο και του συνόλου της χώρας.

Στις μελέτες που εκπονήθηκαν κυρίως από το ΚΕΠΕ και αφορούν στον τομέα του τουρισμού διαπιστώνουμε ότι εμφανίστηκαν δύο τύποι τουριστικών περιοχών. Η πρώτη αφορά στις αστικές τουριστικές περιοχές και η δεύτερη στους τουριστικούς οικισμούς που προήλθαν από την επένδυση των κερδών στον αγροτικό χώρο. Το μοντέλο που ακολουθήθηκε ήταν αρχικά η δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων κοντά στη θάλασσα και κατόπιν σε προϋπάρχοντες παραδοσιακούς οικισμούς, οι οποίοι όμως δέχτηκαν χωροταξικές παρεμβάσεις για να καλύψουν τις ανάγκες της τουριστικής κίνησης.

4.4. Κλάδοι δραστηριοποίησης επιχειρήσεων

Αναφορικά με την εξέλιξη των τομέων της οικονομίας, η ανάλυση έχει ως εξής (Επιμελητήριο Χανίων, 2015):

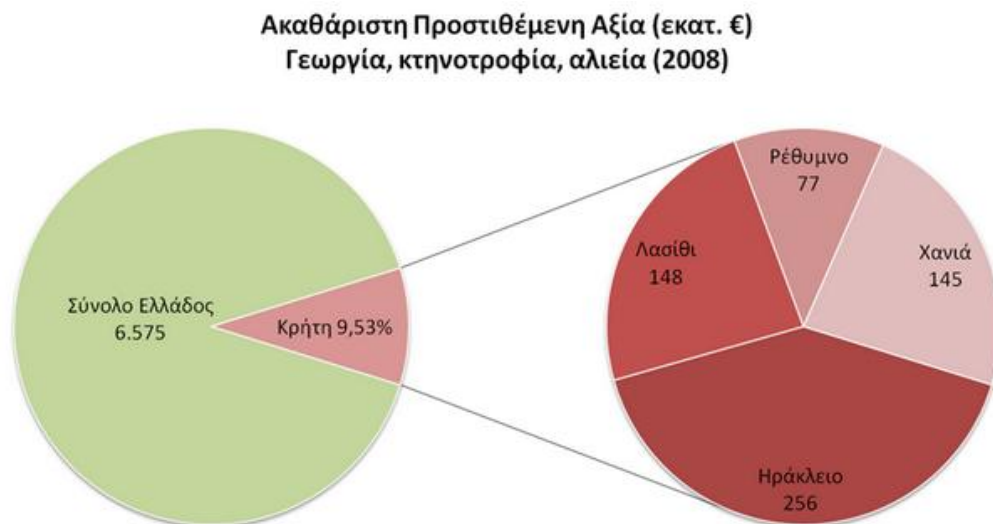
- Στα πλαίσια του πρωτογενούς τομέα, απασχολείται το 16% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Τα κύρια προϊόντα του νομού είναι τα εσπεριδοειδή, το ελαιόλαδο, το γάλα, τα κηπευτικά και τα τυροκομικά. Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται μεγάλο ενδιαφέρον στον τομέα της οργανικής - βιολογικής καλλιέργειας και στην τυποποίηση των προϊόντων αυτής.
- Στα πλαίσια του δευτερογενούς τομέα (βιομηχανία-βιοτεχνία) απασχολείται το 12% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Η οικονομική δραστηριότητα επικεντρώνεται στην βιομηχανία τροφίμων και ποτών, στη βιομηχανία ξύλου και στις κατασκευαστικές επιχειρήσεις.
- Στα πλαίσια του τριτογενούς τομέα (υπηρεσίες) απασχολεί το 72% του πληθυσμού που κατά κύριο λόγο ασχολούνται με την παροχή ξενοδοχειακών και τουριστικών υπηρεσιών και το εμπόριο. Ο τουρισμός γνώρισε τεράστια ανάπτυξη την δεκαετία του 1970 και έκτοτε αναπτύσσεται διαρκώς, με τον εναλλακτικό τουρισμό (αγροτουρισμός, συνεδριακός τουρισμός, κτλ.) να αυξάνεται σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

Πιο συγκεκριμένα, στον Πρωτογενή τομέα, η περιφέρεια της Κρήτης συμβάλλει με ποσοστό (9,53%) στην προστιθέμενη αξία του κλάδου σε επίπεδο χώρας (Γράφημα 2.3.). Υπάρχουν, όμως, ακόμα σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της παραπάνω τιμής, εστιάζοντας σε θέματα τυποποίησης, προβολής και προώθησης των ποιοτικών αγροτικών προϊόντων της Κρήτης.

Η πτώση της προστιθέμενης αξίας στη γεωργία εξηγείται σε ένα βαθμό από την εγκατάλειψη κάποιων παραδοσιακών καλλιεργειών, όπως η αμπελοκαλλιέργεια, σε συνδυασμό με τη συνεχή πτώση των τιμών του ελαιολάδου και ορισμένων κηπευτικών προϊόντων. Οι περιοχές στις οποίες σημειώνεται πτώση στη γεωργία είναι εκείνες που παρατηρείται η μεγαλύτερη ανάπτυξη στον τουρισμό. Ο μαζικός τουρισμός αυξάνει μεν τα έσοδα, αλλά συμβάλλει, επίσης και στη

δημιουργία ανισοροπιών. Ενώ οι πλέον αναπτυγμένες περιοχές κατά μήκος των βορείων, κυρίως, ακτών του νησιού εξακολουθούν να αναπτύσσονται, οι αγροτικές περιοχές στην ενδοχώρα φθίνουν και η οικονομική τους κατάσταση επιδεινώνεται (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Γράφημα 4.1.: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στον κλάδο «Γεωργία και Κτηνοτροφία»

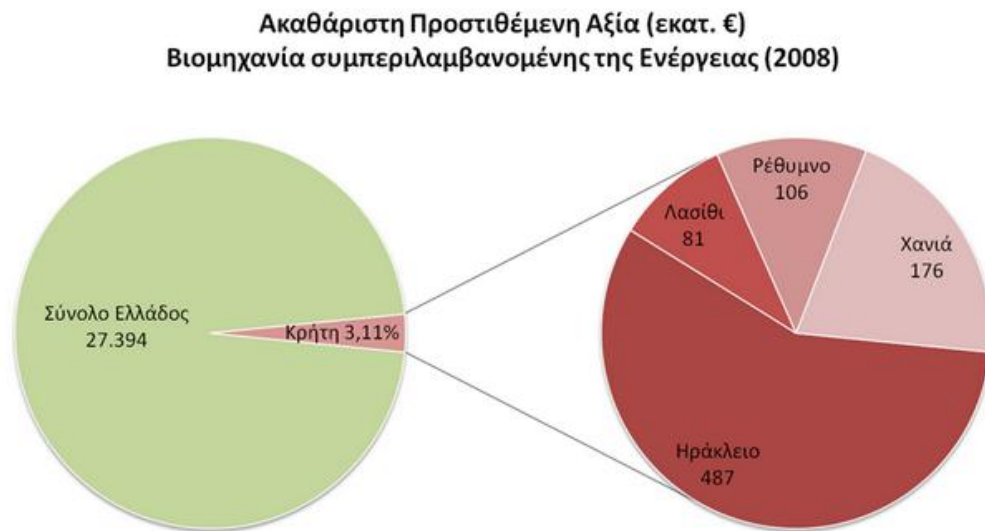
Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2012

Αναφορικά με την ανάλυση της οικονομίας των Χανίων, οι δραστηριότητες που εντάσσονται στα πλαίσια του πρωτογενούς τομέα κατέχουν δεσπόζουσα θέση τόσο από απόψεως προϊόντος, όσο και απασχόλησης, αλλά χαρακτηρίζεται από μικρό και διάσπαρτο κλήρο, από την εξάρτηση από παραδοσιακά πρότυπα και καλλιέργειες και διαρθρωτική υστέρηση με ατελείς υποδομές, παραγωγικά συστήματα σε μεγάλο βαθμό παρωχημένα και με χαμηλή μεταπαραγωγική προστιθέμενη αξία. Επίσης, το ποσοστό αρδεύσιμων εκτάσεων στην Κρήτη είναι πολύ χαμηλότερο του αντίστοιχου μέσου όρου της Ελλάδας, ενώ η δομή των καλλιεργειών χαρακτηρίζεται από έμφαση σε παραδοσιακές καλλιέργειες (Περιφέρεια Κρήτης, 2015). Οι κηπευτικές καλλιέργειες καλύπτουν το 3% του συνόλου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, αλλά η Κρήτη διαθέτει το 50% των θερμοκηπίων στην Ελλάδα, με πλεονεκτήματα στην παραγωγή λαχανικών και ανθέων. Διάσπαρτη είναι επίσης και η κτηνοτροφία, με ελάχιστες οργανωμένες κτηνοτροφικές μονάδες, ενώ υπάρχουν σημαντικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τυροκομικών προϊόντων.

Σχετικά με τον κλάδο «Βιομηχανία και Ενέργεια» είναι ιδιαίτερα εμφανές το χαμηλό ποσοστό (3,11%) συμμετοχής της Κρήτης στο εθνικό σύνολο (Γράφημα 2.4.). Η Περιφερειακή Ενότητα Ηρακλείου, ως η πλέον ανεπτυγμένη στο Δευτερογενή τομέα, συγκεντρώνει το 57,30% της παραγόμενης προστιθέμενης αξίας (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του δευτερογενούς τομέα παρατηρούνται διαρθρωτικά προβλήματα που έχουν να κάνουν με το μικρό κατά κανόνα μέγεθος και την οικογενειακή μορφή των επιχειρήσεων. Το μικρό μέγεθος αλλά και ο οικογενειακός χαρακτήρας των περισσότερων επιχειρήσεων λειτουργεί στις πλείστες των περιπτώσεων αρκετές περιπτώσεις ανασταλτικά στην εν γένει πρόοδο τους, ερμηνεύει δε σε μεγάλο βαθμό τις οργανωτικές και οικονομικές αδυναμίες τους και την παρεπόμενη χαμηλή ένταση καινοτομίας (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Γράφημα 4.2.: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στον κλάδο «Βιομηχανία και Ενέργεια»

Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2012

Ο κλάδος της μεταποίησης συνδέεται περισσότερο με την επεξεργασία των προϊόντων του πρωτογενή τομέα (τρόφιμα και ποτά), με τον κατασκευαστικό και τον τομέα των πλαστικών. Οι μεταποιητικές επιχειρήσεις είναι σχετικά μικρού μεγέθους, με εξαίρεση τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις.

Οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους κλάδους της μεταποίησης και των υπηρεσιών, δικτύωσης και διασύνδεσης με τα ερευνητικά κέντρα βρίσκονται σε χαμηλό επίπεδο. Ο βαθμός αλλά και ο ρυθμός εγκατάστασης της μεταποίησης σε οργανωμένους χώρους δεν είναι ικανοποιητικός, γεγονός που δημιουργεί επιπρόσθετα περιβαλλοντικά προβλήματα και πιέσεις από την επέκταση της

δόμησης και την ανάπτυξη άλλων τομέων στην τοπική οικονομία (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

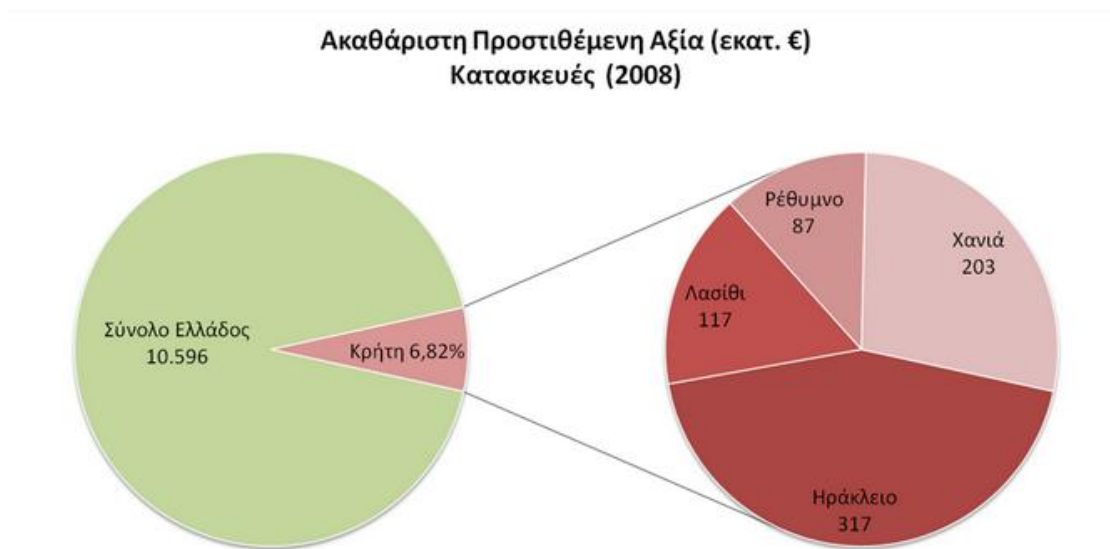
Ο τομέας της Ενέργειας και ειδικότερα οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) μπορούν να αποτελέσουν σημαντική πηγή μεγέθυνσης της οικονομικής δραστηριότητας και της απασχόλησης στο νησί, αλλά και άμβλυνσης της εξάρτησης από ορυκτά καύσιμα. Η δυναμική του τομέα παραμένει ισχυρή και υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες στο πεδίο των υβριδικών συστημάτων. Η ευρύτερη δυνατή χρήση τεχνολογιών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, συμβάλλει στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, αλλά και στην ανάπτυξη νέων οικονομικών τομέων, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας.

Ο τομέας της Πράσινης ενέργειας, μπορεί επίσης να αποτελέσει μοχλό Ανάπτυξης, προωθώντας την οικονομική μεγέθυνση με μεγάλες «καθαρές» επενδύσεις, την κοινωνική συνοχή με τη δημιουργία πολλών νέων και αποκεντρωμένων θέσεων εργασίας και συμπληρωματικών εισοδημάτων, την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη τοπικής τεχνογνωσίας και τεχνολογίας (Περιφέρεια Κρήτης, 2015).

Στον Κατασκευαστικό κλάδο η Κρήτη συμμετέχει με ικανοποιητικό ποσοστό (6,82%). Στις 4 Περιφερειακές Ενότητες η παραγόμενη αξία είναι ισόρροπα κατανεμημένη (Γράφημα 2.5.).

Αν και συνολικά ο κλάδος διανύει φάση ισχυρής ύφεσης είχε ευνοηθεί κατά την προηγούμενη περίοδο κυρίως από την ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου.

Γράφημα 4.3.: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στον κλάδο «Κατασκευές»

Πηγή ΕΛ.ΣΤΑΤ. 2012

Στον ισχυρότερο κλάδο της Κρητικής οικονομίας, «Εμπόριο και τουριστικές υπηρεσίες», οι ΠΕ Ηρακλείου και Χανίων παρουσιάζονται ισχυρότερες των υπολοίπων, με σημαντικές τουριστικές περιοχές του νησιού αλλά και τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα.

Τα παραπάνω σχηματίζουν ένα προφίλ έντονα αναπτυξιακό για την περιφέρεια Κρήτης.

4.5. Διαχρονική πορεία των επιχειρήσεων

Το πλέον σημαντικό γεγονός που παρατηρείται κατά την πρώτη ανάγνωση των ομογενοποιημένων στοιχείων της δημογραφίας των επιμελητηρίων είναι ότι ο απόλυτος αριθμός των εγγραφών έχει αυξηθεί στη διάρκεια του 2007 κατά 16,8% σε σχέση με το 2006. Θα πρέπει να προσθέσουμε επίσης ότι ο αριθμός των διαγραφών των επιχειρήσεων μελών των επιμελητηρίων έχει μειωθεί εντυπωσιακά κατά το έτος αναφοράς: Το 2006 διαγράφηκαν 2007 επιχειρήσεις ενώ το επόμενο έτος, το 2007 δηλαδή μειώθηκαν οι διαγραφές σε 1680 (ΚΕΤΑ, 2015).

Έτσι, ο πολύ σημαντικός δείκτης που είναι το ισοζύγιο των μεταβολών δημογραφίας, δηλαδή το ποσοστό των διαγραφών ως προς τις εγγραφές, διαμορφώνεται στο πολύ ευνοϊκό 37,6%. Το πόσο ευνοϊκός είναι ο δείκτης αυτός γίνεται εύκολα αντιληπτό αν παραθέσουμε τον αντίστοιχο δείκτη της διετίας 2005-06, όπου οι συνολικές διαγραφές αντιπροσώπευαν το 54,4% των εγγραφών (ΚΕΤΑ, 2015).

Αυτό που γίνεται φανερό από την ανάλυση των δεδομένων του παρακάτω πίνακα είναι μια αύξηση του αριθμού των εγγραφών νέων επιχειρήσεων κατ' έτος, για όλους τους νομούς της Κρήτης, αλλά κύρια για τους Νομούς Ρεθύμνης και Λασιθίου και αρκετά σημαντική για τον νομό Ηρακλείου, ενώ για τον Ν. Χανίων καταγράφεται μία σταθεροποίηση των εγγραφών μεταξύ των ετών 2005 και 2006. Συνολικά, για την Κρήτη καταγράφεται μια αύξηση στις εγγραφές σε ποσοστό 16,8% σε σχέση με τον περυσινό αριθμό εγγραφών (που αντίστοιχα είχε αυξηθεί κατά 5,64% σε σχέση με το 2005).

Ξεκινώντας την ανάλυση της δημογραφίας και της δυναμικής της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων ανά νομό της Κρήτης, δεν μπορούμε παρά να διαπιστώσουμε την κυριαρχία του νομού Ηρακλείου σε ότι αφορά στην ίδρυση νέων επιχειρήσεων. Κατά το 2007 αλλά και κατά την τελευταία τριετία, περισσότερες

από τις μισές εγγραφές νέων επιχειρήσεων στην Κρήτη πραγματοποιούνται στο επιμελητήριο Ηρακλείου. Η διαχρονική τάση του ποσοστού που εκπροσωπεί ο νομός αυτός φαίνεται μάλιστα να είναι αυξητική (ΚΕΤΑ, 2015).

Το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό νέων επιχειρήσεων επί του συνόλου, καταγράφεται, ακολουθώντας την πληθυσμιακή βαρύτητα του νομού, στα Χανιά. Μολαταύτα, παρατηρούμε μία οπισθοχώρηση στο ποσοστό του, ως προς το σύνολο: από 28,3% που κατέγραφε την διετία 2005-06, οι εγγραφές στο ΕΒΕ Χανίων το 2007, περιορίζονται στο 24,5% του συνόλου εγγραφών στο νησί. Εάν η υποχώρηση αντισταθμίζονταν από ένα επίσης χαμηλό ποσοστό διαγραφών των επιχειρήσεων του Νομού, δε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένδειξη οπισθοχώρησης της καθαρής δημιουργίας επιχειρηματικότητας όπως συμβαίνει τώρα (ΚΕΤΑ, 2015).

Δυστυχώς δε συμβαίνει κάτι τέτοιο: Από 22,2% που ανέρχονταν οι διαγραφές επιχειρήσεων του νομού επί του συνολικού αριθμού διαγραφών της περιφέρειας κατά το 2006, το ποσοστό ανήλθε το 2007 στο 31%. Μια σχετικά ήπια αύξηση της συμμετοχής τους στην συνολική δημιουργία νέων επιχειρήσεων στην περιφέρεια, παρουσιάζουν αντίστοιχα οι νομοί Ρεθύμνης και Λασιθίου.

Ολοκληρώνοντας τέλος την εισαγωγή μας στο τμήμα για την ανάλυση της επιχειρηματικής δημογραφίας ανά νομό της περιφέρειας Κρήτης, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο σημαντικότερος δείκτης δεν είναι ο απόλυτος αριθμός των εγγραφών η διαγραφών επιχειρήσεων ενός νομού, ούτε καν το ποσοστό τους επί του συνόλου: είναι αυτός του καθαρού ισοζυγίου δημιουργίας επιχειρηματικότητας δηλαδή αυτό των εγγραφών, μείον τις διαγραφές. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, την καλύτερη επίδοση παρουσιάζει ο νομός Ηρακλείου με τον καθαρό αριθμό νέων επιχειρήσεων να ανέρχεται στο 54,5% της συνολικής αύξησης των εγγραφών σε όλο το νησί, και αντίστοιχα, με το λόγο διαγραφών προς εγγραφές για το 2007 να περιορίζεται στο 33,8% (ΚΕΤΑ, 2015).

4.6. Οι επιχειρήσεις πριν την κρίση

Σε ότι αφορά το περιεχόμενο, η διαχρονική διαπίστωση σχετικά με την αντιφατικότητα που χαρακτηρίζει την οικονομία της Κρήτης και η οποία εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους πρέπει να συζητηθεί διεξοδικά από τους φορείς και να διαμορφωθούν πολιτικές για την άρση τους, ο δυναμισμός της Κρητικής οικονομίας δεν αρκεί για να τις ξεπεράσει.

Η ενίσχυση της μείωσης στην ποσοστιαία συνεισφορά του νησιού στο σύνολο του Α.Ε.Π. της επικράτειας και η μεγέθυνση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων αποτελούν ανησυχητική εξέλιξη (ΚΕΤΑ, 2015).

Ενθαρρυντική είναι η εξέλιξη της παραγωγικότητας του τριτογενούς τομέα, αποτελεί όμως και «αντιστάθμιση» στην ανησυχητική διολίσθηση της ανταγωνιστικότητας των άλλων τομέων.

Ο δείκτης επιδόσεως στον τομέα των Ακαθάριστων Επενδύσεων Πάγιου Κεφαλαίου, (131% ως προς την επικράτεια) αναδεικνύει μια υψηλή επιχειρηματική εμπιστοσύνη (business confidence) στις αναπτυξιακές δυνατότητες της Κρητικής οικονομίας.

Ένα άλλο θετικό στοιχείο αποτελεί η αύξηση των απασχολούμενων αποφοίτων ΑΕΙ/ΤΕΙ από 14,98% σε 21,43% στην επταετία 1999-2006 (ΚΕΤΑ, 2015).

Θετικό στοιχείο είναι επίσης η ενσωμάτωση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) από τις επιχειρήσεις, η θετικά αναμενόμενη αύξηση της απασχόλησης από πλευράς επιχειρήσεων με βάση τις απαντήσεις των στελεχών τους, όπως και το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις του δείγματος αναμένουν βελτίωση των θεμελιωδών μεγεθών, τόσο του κλάδου τους όσο και των ιδίων, ενώ εξαιρετικά αρνητικό κρίνουμε το στοιχείο του μικρού ενδιαφέροντος στις επενδύσεις στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού.

Ευνοϊκός είναι ο πολύ σημαντικός δείκτης ισοζυγίου μεταβολών δημογραφίας, δηλαδή το ποσοστό των διαγραφών ως προς τις εγγραφές επιχειρήσεων, που βελτιώθηκε κατά το προηγούμενο έτος όπως επίσης τη γενική αύξηση του αριθμού των μεταποιητικών επιχειρήσεων που ξεκίνησαν τη λειτουργία τους στην περιφέρεια το 2007 (ΚΕΤΑ, 2015).

2000 ο νομός Ρεθύμνης έχει την πρωτιά στο κατά κεφαλή Α.Ε.Π. με 1.03 με βάση το Κρητικό κατά κεφαλή Α.Ε.Π. και ακολουθούσαν ο νομός Ηρακλείου με δείκτη 1.00, ο νομός Χανίων με δείκτη 0.99 και ο νομός Λασιθίου με δείκτη 0.97. Το 2005 την πρωτιά την καταλαμβάνει ο νομός Ηρακλείου με δείκτη 1.03 και ακολουθούν ο νομός Ρεθύμνης με 1.00, ο νομός Χανίων με 0,98 και ο νομός Λασιθίου με 0.94. Η νομαρχιακή κατανομή του κατά κεφαλή Α.Ε.Π. την περίοδο 2000-2005 δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ανισότητες σε σύγκριση με το κατά κεφαλή Α.Ε.Π. σε όλο το νησί, με μόνο ανησυχητικό σημείο την ποσοστιαία πτώση του κατά κεφαλή Α.Ε.Π. του νομού Λασιθίου από 97% το 2000 στο 94% το 2005 σε σύγκριση με το Α.Ε.Π. της περιφέρειας (ΚΕΤΑ, 2015).

Ο πιο αδύναμος τομέας της Κρητικής οικονομία είναι ο δευτερογενής αλλά ταυτόχρονα είναι κι αυτός που έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης αν μπορέσει και συνδεθεί πιο επιτυχημένα με τον αρκετά ισχυρό στην Κρήτη πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα τη μεταποίηση αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων.

Ένα άλλο σημείο το οποίο πιθανόν έχει αρνητικές συνέπειες στο δευτερογενή τομέα, είναι η νησιωτική μορφή της περιφέρειας που της δημιουργεί συγκριτικό μειονέκτημα σε σχέση με τις ηπειρωτικές περιφέρειες της χώρας, καθώς έχουν ευκολότερη πρόσβαση στις εγχώριες αγορές και τις αγορές της αλλοδαπής και έτσι μπορούν να εκμεταλλευτούν ευκολότερα οικονομίες κλίμακας. Αυτό το συγκριτικό μειονέκτημα υποδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης των υποδομών του νησιού για να συνδεθεί καλύτερα με την υπόλοιπη χώρα, την ανάπτυξη των μεταφορικών υπηρεσιών του τριτογενή τομέα και πάνω από όλα την αύξηση της διασύνδεσης των τριών παραγωγικών τομέων της οικονομίας.

4.7. Χαρακτηριστικά επιχειρήσεων

Από την ανάλυση των δεδομένων, ύστερα από κατηγοριοποίηση ανάλογα με τον τομέα δραστηριότητας των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα (μεταποίηση, εμπόριο, ξενοδοχεία και υπόλοιποι κλάδοι παροχής υπηρεσιών), προκύπτει μία αξιοσημείωτη αντίφαση: από τη μία είναι φανερό η συνειδητοποίηση της σημασίας του ανθρώπινου δυναμικού για την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων, ενώ από την άλλη παρατηρείται επίσης μια υποτονικότητα στην αναβάθμιση των επαγγελματικών δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, κυρίως μέσω της υλοποίησης προγραμμάτων ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης (ΚΕΤΑ, 2015).

Σε ότι αφορά τα επιχειρηματικά σχέδια κατά το επόμενο χρονικό διάστημα, το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνουν: η ανάπτυξη νέων συνεργασιών με επιχειρήσεις - προμηθευτές και η διαφήμιση - ενέργειες μάρκετινγκ, ενώ τα μικρότερα ποσοστά καταλαμβάνουν η συμμετοχή σε κλαδικές εκθέσεις και δυστυχώς για μία ακόμη χρονιά, η κατάρτιση του απασχολούμενου προσωπικού.

Είναι εύλογο το γεγονός ότι μία σημαντική ένδειξη του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος για την πραγματοποίηση επενδύσεων είναι το ποσοστό των επιχειρήσεων που έχουν υποβάλλει αίτηση συμμετοχής σε προγράμματα που επιχορηγούν αντίστοιχες επενδύσεις. Τα δεδομένα της έρευνας του 2007, απλά επιβεβαιώνουν το αυξημένο ενδιαφέρον πραγματοποίησης επενδύσεων εκσυγχρονισμού αλλά και ανάπτυξης δραστηριοτήτων που καταγράφεται στην περιφέρεια εδώ και αρκετά έτη, κατατάσσοντας τις στις πρώτες θέσεις μεταξύ των περιφερειών με την μεγαλύτερη συμμετοχή και απορροφητικότητα κονδυλίων, στην πλειονότητα των σχετικών προγραμμάτων (ΚΕΤΑ, 2015).

Είναι γνωστό ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους για εξωστρέφεια και εξαγωγικό προσανατολισμό, υστερούν αρκετά σε θέματα

τυποποίησης και Πιστοποιημένης διασφάλισης ποιότητας διαδικασιών, προϊόντων και υπηρεσιών.

Στα θετικά στοιχεία του παρόντος τμήματος της έρευνας συγκαταλέγεται το γεγονός ότι ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό επιχειρήσεων υπέβαλλαν αίτηση για συγχρηματοδότηση απόκτησης συστήματος διασφάλισης ποιότητας (ISO, HACCP κλπ): συγκεκριμένα ποσοστό 10,7% του συνόλου των 150 επιχειρήσεων (13,2% όσων απάντησαν στην ακόλουθη ερώτηση: «Έχετε υποβάλει πρόταση χρηματοδότησης συστήματος πιστοποίησης ποιότητας από προγράμματα του Γ' ΚΠΣ;») (ΚΕΤΑ, 2015).

4.8. Προβλήματα των επιχειρήσεων

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις μέλη του επιμελητηρίου Ηρακλείου είναι δυνατόν να κατηγοριοποιηθούν σε πέντε κατηγορίες:

- Η πρώτη κατηγορία αφορά τα προβλήματα Εγκατάστασης και λειτουργίας των επιχειρήσεων δεδομένου ότι η Βιομηχανική περιοχή Ηρακλείου είναι πλήρης και δεν υπάρχει χώρος για την εγκατάσταση νέων επιχειρήσεων ή την επέκταση των ήδη υφιστάμενων (ΚΕΤΑ, 2015). Το πολύπλοκο νομικό πλαίσιο και οι ατελείωτες και δαιδαλώδεις διαδικασίες χωροθέτησης και αδειοδότησης των επιχειρήσεων εκτός των θεσμοθετημένων περιοχών σε συνδυασμό με τις απαγορευτικές αξίες γης δημιουργούν μεγάλα προβλήματα στην επιχειρηματικότητα εν γένει. Οι όποιες προσπάθειες για την εξεύρεση νέων χώρων δημιουργίας βιομηχανικών περιοχών χάνονται μέσα στο ατελείωτο και πολλές φορές αντιφατικό θεσμικό πλαίσιο.
- Η δεύτερη κατηγορία προβλημάτων προέρχεται από τη έλλειψη καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού στη στελέχωση των επιχειρήσεων. Παρόλο που το Επιμελητήριο Ηρακλείου είναι πρωτοπόρο στον τομέα αυτό με την ίδρυση και λειτουργία του μοναδικού επιμελητηριακού ΚΕΚ

στην Ελλάδα το οποίο αποτελεί μετεξέλιξη των τεχνικών σχολών του επιμελητηρίου ηρακλείου δεν μπορεί κανείς να παραγνωρίσει το γεγονός ότι η επαγγελματική εκπαίδευση στη χώρα μας δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς - εργασίας. Δεδομένου ότι δεν παρακολουθεί τις τοπικές ανάγκες της αγοράς εργασίας και τα απιμελητήρια δεν συμμετέχουν στον κεντρικό σχεδιασμό των δράσεων κατάρτισης όπως συνηθίζεται στις αναπτυγμένες χώρες του εξωτερικού (ΚΕΤΑ, 2015). Η κατάρτιση συνεπώς δεν παρακολουθεί τις αλλαγές και βασίζεται σε ακραίες είτε εμπειρικές μεθοδολογίες, είτε ακαδημαϊκού τύπου μεθοδολογίες. Είναι εξάλλου γνωστό ότι από τις βασικές δομές σχεδιασμού και πιστοποίησης της κατάρτισης απουσιάζει εντελώς ο μηχανισμός διάγνωσης των αναγκών της αγοράς εργασίας. Τα επαγγελματικά δικαιώματα δεν έχουν καθοριστεί με χάρτα επαγγελματικών δικαιωμάτων ώστε οι όροι και οι προδιαγραφές της άσκησης ενός επαγγέλματος να είναι καλά καθορισμένοι.

- Η Τρίτη κατηγορία προβλημάτων αφορά την φορολογία των επιχειρήσεων η οποία είναι από τις βαρύτερες της Ευρώπης. Αντί του εναλλασσόμενου συστήματος σύγκρισης λογιστικού και εξωλογιστικού αποτελέσματος, και τον τεκμαρτό προσδιορισμό στο εισόδημα των επιχειρήσεων είναι σωστότερο να γίνεται σαφής προσδιορισμός ενός συντελεστή καθαρού κέρδους ανά κλάδο, ώστε να μην δημιουργείται σύγχυση μεταξύ συναφών δραστηριοτήτων (ΚΕΤΑ, 2015).
- Η τέταρτη κατηγορία προβλημάτων αφορά τα ασφαλιστικά θέματα όπως για παράδειγμα την αναγκαιότητα εκπροσώπησης από τα οικεία Επιμελητήρια στις ΤΔΕ του ΙΚΑ όπου και θα πρέπει να επανέλθει το δικαίωμα ορισμού εκπροσώπων από τα οικεία Επιμελητήρια στις ΤΔΕ του ΙΚΑ αφού οι επιχειρήσεις μέλη μας είναι αυτές που προσέρχονται στις ΤΔΕ (ΚΕΤΑ, 2015).
- Η πέμπτη κατηγορία αφορά θέματα απομονωτισμού και χαμηλής ανταγωνιστικότητας η οποία οφείλεται στον απομονωτισμό που επιβάλλει

το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε νησιωτική περιφέρεια. Η δημιουργία διαμετακομιστικών σταθμών και συστημάτων logistigs θα μπορούσε να μεταβάλλει την αδυναμία αυτή σε πλεονέκτημα και για να γίνει αυτό χρειάζεται συντονισμένη πολιτική και επιχειρηματική βούληση από τους τοπικούς διαμορφωτές αποφάσεων σε θέματα ανάπτυξης (ΚΕΤΑ, 2015).

Κεφάλαιο 5^ο

Ανασκόπηση του κλάδου τροφίμων και ποτών στην Κρήτη

5.1. Βασικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών στην Κρήτη

Σύμφωνα με μελέτη Σύνδεσμου Εξαγωγέων Κρήτης, (2015), το ΑΕΠ του πρωτογενούς τομέα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, καταλαμβάνει το ποσοστό του 12% του ΑΕΠ του πρωτογενή της χώρας και το 31% του συνολικού περιφερειακού ΑΕΠ, ποσοστά τα οποία μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ιδιαίτερα σημαντικά, γεγονός που δείχνει την σπουδαιότητα του τομέα για την περιφερειακή και εθνική οικονομία.

Παρά τη σημαντική συμμετοχή του στα μακροοικονομικά μεγέθη, ο πρωτογενής τομέας χαρακτηρίζεται από μακροχρόνια δομική αδυναμία λόγω του μικρού και πολυτεμαχισμένου γεωργικού κλήρου. Εκτός των άλλων, η περιφέρεια της

Κρήτης υπολείπεται, σε μεγάλο βαθμό, του μέσου όρου της χώρας σε αρδευόμενες εκτάσεις. Η διάρθρωση των καλλιεργειών στην Περιφέρεια αναδεικνύει την εξειδίκευση σε παραδοσιακές καλλιέργειες όπως η ελαιοκαλλιέργεια και η αμπελοργία. Τα κηπευτικά καλύπτουν μόλις το 3% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης αλλά και στην Κρήτη συγκεντρώνεται περίπου το 50% των θερμοκηπίων της χώρας.

Η Περιφέρεια της Κρήτης, έχει ως συγκριτικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή νωπών λαχανικών και ανθέων. Η κτηνοτροφία στην Κρήτη έχει κατά κύριο λόγο εκτατικό χαρακτήρα με μικρό αριθμό οργανωμένων κτηνοτροφικών μονάδων. Το μεγαλύτερο τμήμα ζωικού κεφαλαίου αποτελείται από αιγοπρόβατα ελευθέρως βοσκής, σημαντικές είναι οι προϋποθέσεις ανάπτυξης στην παραγωγή σκληρών τυριών όπου συμμετέχει κατά 25% στην εγχώρια παραγωγή (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015). Παρά το νησιωτικό χαρακτήρα της Περιφέρειας η αλιεία αντιμετωπίζει προβλήματα που εντοπίζονται κυρίως στην έλλειψη υποδομών, εμπορίας των αλιευμάτων και εκσυγχρονισμού, και αναδιάρθρωσης του αλιευτικού στόλου και των μεθόδων αλιείας. Η Κρήτη, εκτός των άλλων, παρουσιάζει πλεονεκτήματα στη μελισσοκομία λόγω κλίματος και υπάρχουσας μελισσοκομικής χλωρίδας.

Αναφορικά με τη διάρθρωση της τομεακής παραγωγής, η περιφέρεια Κρήτης, στον πρωτογενή τομέα, εμφανίζει έντονη εξειδίκευση και κυρίως στην παραγωγή ελαιόλαδου, ντομάτας, εσπεριδοειδών, σταφυλιού καθώς και στην καλλιέργεια πατάτας και σιταριού. Επίσης εντοπίζονται προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας τα οποία είναι κυρίως η ελιά και το ελαιόλαδο, το οινοποιήσιμο αμπέλι και διάφορα εσπεριδοειδή (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015). Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής δεν έχει έντονη παρουσία ενώ η παραγωγή του σχετίζεται κυρίως με τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών, την κλωστοϋφαντουργία, τον ορυκτό πλούτο και κυρίως γύψο, την κατασκευή προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά και την παραγωγή προϊόντων από ελαστικό και πλαστικές ύλες. Ο τριτογενής τομέας

παραγωγής που είναι ο κυρίαρχος τομέας της οικονομίας της Κρήτης εξειδικεύεται κυρίως στον τουρισμό.

Ο κλάδος τροφίμων και ποτών, αποτελεί τον μεγαλύτερο σε μέγεθος κλάδο της οικονομίας στην περιφέρεια Κρήτης, εμφανίζοντας σημαντική εξαγωγική δραστηριότητα. Μέσα στις 10 μεγαλύτερες βιομηχανίες της Κρήτης, οι 5 είναι του κλάδου τροφίμων. Παρόλα αυτά πολλά αγροτικά προϊόντα εξακολουθούν να διακινούνται χωρίς τυποποίηση (π.χ λάδι, κρασί) και έτσι να χάνουν σημαντικό κομμάτι από την αρχικά άριστη εικόνα τους ως Κρητικού προϊόντος.

5.2. Εξέλιξη των μεγεθών κατά τα τελευταία χρόνια

Ο Πρωτογενής τομέας κατέχει δεσπόζουσα θέση τόσο από απόψεως προϊόντος, όσο και απασχόλησης, αλλά χαρακτηρίζεται από μικρό και διάσπαρτο κλήρο, από την εξάρτηση από παραδοσιακά πρότυπα και καλλιέργειες και διαρθρωτική υστέρηση με ατελείς υποδομές, παραγωγικά συστήματα σε μεγάλο βαθμό παρωχημένα και με χαμηλή μεταπαραγωγική προστιθέμενη αξία. Επίσης, το ποσοστό αρδεύσιμων εκτάσεων στην Κρήτη είναι πολύ χαμηλότερο του αντίστοιχου μέσου όρου της Ελλάδας, ενώ η δομή των καλλιεργειών χαρακτηρίζεται από έμφαση σε παραδοσιακές καλλιέργειες (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015).

Στο Δευτερογενή τομέα παρατηρούνται διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούν το μικρό κατά κανόνα μέγεθος και την οικογενειακή μορφή των επιχειρήσεων. Το μικρό μέγεθος και ο οικογενειακός χαρακτήρας των περισσότερων επιχειρήσεων λειτουργεί σε αρκετές περιπτώσεις ανασταλτικά στην εν γένει πρόοδο τους, ερμηνεύει δε σε μεγάλο βαθμό τις οργανωτικές και οικονομικές αδυναμίες τους και την παρεπόμενη χαμηλή ένταση καινοτομίας (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015).

Η μεταποίηση συνδέεται κυρίως με την επεξεργασία των προϊόντων του πρωτογενή τομέα (τρόφιμα και ποτά), με τον κατασκευαστικό και τον τομέα των πλαστικών. Οι μεταποιητικές επιχειρήσεις είναι σχετικά μικρού μεγέθους, με εξαίρεση τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις.

Η Κρήτη διαθέτει μόνο το 1,8% της βαριάς βιομηχανίας και ελάχιστες μονάδες δημιουργούν υψηλό κύκλο εργασιών. Η μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενή τομέα παρουσιάζει προβλήματα οργάνωσης, ποιότητας, σχεδιασμού και τυποποίησης, καθώς και πρόβλημα εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας. Δυσκολίες υπάρχουν, επίσης, στην οργάνωση εμπορικών δικτύων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων.

5.3. Εξωτερικό εμπόριο στους κλάδους τροφίμων και ποτών

Η δομή των εξαγωγών επιβεβαιώνει τις κλαδικές εξειδικεύσεις της περιφερειακής οικονομίας με κάποιες σημαντικές διαφοροποιήσεις. Οι εξαγωγές της Κρήτης αποτελούνται κυρίως από προϊόντα του πρωτογενή (59%) ενώ η μεταποίηση (30%) ενισχύει τη θέση της κυρίως λόγω της ισχυρής τοπικής βιομηχανίας πλαστικών (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015).

Τα προϊόντα του πρωτογενή επηρεάζονται από καιρικές συνθήκες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή προστιθέμενη αξία παραμένουν όμως μια σταθερή διαχρονικά πηγή εξαγωγών. Τα πλαστικά είναι υψηλότερης αξίας προϊόντα αλλά η παραγωγή τους προϋποθέτει σημαντικές εισαγωγές πρώτων υλών με τη τελική επίπτωση στο εμπορικό ισοζύγιο να είναι μικρότερη. Δύο χώρες (Γερμανία και Ιταλία) απορροφούν το 47,5% των εξαγωγών της Περιφέρειας ενώ 10 χώρες το

75%. Από τις αναδυόμενες χώρες, η Κίνα έχει αρχίσει να απορροφά ένα αξιοσημείωτο ποσοστό εξαγωγών (2%) με προοπτικές ανόδου, ενώ η Ρωσία συμμετέχει με χαμηλά ποσοστά (0,9%).

Πίνακας 5.1.: Εξαγωγή προϊόντα Κρήτης

Κατηγορίες προϊόντων	Αξία σε εκ. ευρώ			Ποσότητα σε τόνους		
	2014	2013	(%) Μεταβολή	2014	2013	(%) Μεταβολή
Τρόφιμα & Ποτά	32,486	40,263	-19,32%	20.521	20.660	-0,67%
Ελαιόλαδο	15,611	23,771	-34,33%	4.401	8.385	-47,51%
Κηπευτικά	8,188	7,658	6,92%	10.209	7.466	36,74%
Μηχανές & Συσκευές	1,661	1,154	43,93%	765	545	40,37%
Λαϊκή Τέχνη	299	1.758	-82,99%	80	163	-50,92%

Πηγή: INEMY - ΕΣΕΕ, 2015

Κάποιες από τις βασικότερες εξαγωγικές επιχειρήσεις τον κλάδο τροφίμων και ποτών της Κρήτης αναλύονται παρακάτω (Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015).

➤ **Agrocreta**

Η Agrocreta εξειδικεύεται στη παραγωγή και εμπορεία του ελαιόλαδου και πυρηνέλαιου. Προτεραιότητα της AGROCRETA είναι η επιλογή των κατάλληλων για συλλογή ελαιόλαδων. Αυτό επιτυγχάνεται με την βοήθεια χημικών και οργανοληπτικών αναλύσεων από το δικό μας αλλά και από συνεργαζόμενα εξωτερικά εργαστήρια δημόσια και ιδιωτικά.

Οι εγκαταστάσεις βρίσκονται στην καρδιά της παραγωγής του ελαιόλαδου και αυτό δίνει την δυνατότητα στην επιχείρηση να μπορεί να μεταφέρει να μεταφέρουμε την πρώτη ύλη έγκαιρα στους ειδικά διαμορφωμένους αποθηκευτικούς χώρους οι οποίοι διαθέτουν τις ιδανικές συνθήκες φύλαξης (διατήρησης, αποθήκευσης).

Εικόνα 5.1.: Σήμα της εταιρείας Agrocreta

Πηγή: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015

Το ελαιόλαδο “CERES” κατέκτησε ένα από τα βραβεία ανώτερης γεύσης 2007 που διοργάνωσε το International Taste and Quality Institute (Διεθνές Ινστιτούτο Γεύσης και Ποιότητας). Πρόκειται για διεθνές ινστιτούτο που αξιολογεί και

κατατάσσει προϊόντα διατροφής από όλο τον κόσμο με μοναδικό κριτήριο την γεύση.

➤ **Mediterra Οινοποιητική – Κρέτα Ολυμπιάς Α.Ε.**

Η Mediterra Οινοποιητική – Κρέτα Ολυμπιάς Α.Ε., εξειδικεύεται στη παραγωγή και εμπορεία του κρασιού. Η Mediterra Οινοποιητική – Κρέτα Ολυμπιάς Α.Ε. ιδρύθηκε το 1973 στον οικισμό Κουνάβοι του δήμου Νίκος Καζαντζάκης του Ηρακλείου Κρήτης και δραστηριοποιείται στην παραγωγή, εμφιάλωση και διακίνηση οίνων υψηλής ποιότητας.

Ο σύγχρονος εξοπλισμός, η συνεχής ενασχόληση με τον αμπελώνες και οι πιστοποιήσεις σε συστήματα ποιότητας (ISO 9001:2000, ISO 22000:2005, IFSVersion 6, ΔΗΩ για παραγωγή οίνων βιολογικής καλλιέργειας) σηματοδότησαν μια νέα εποχή για το οινοποιείο.

Εικόνα 5.2.: Σήμα της εταιρείας Mediterra Οινοποιητική – Κρέτα Ολυμπιάς Α.Ε.

Πηγή: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015

Η εταιρία διαθέτει δύο γκάμες: τη MEDITERRA που αποτελείται από εξαιρετικούς οίνους Μεσογειακού χαρακτήρα (επίσης και βιολογικής καλλιέργειας) και την CRETAOLYMPIAS που διαθέτει όλες τις κλασικές ελληνικές οινικές προτάσεις.

➤ **Creta farms**

Η Creta farms εξειδικεύεται στη παραγωγή και εμπορεία αλλαντικών, κατεψυγμένων προϊόντων, κρέατος και προϊόντων χωρίς γλουτένη. Η Creta Farms ξεκίνησε από την Κρήτη, μια εταιρία αμιγώς ελληνική και εξελίχθηκε στο μεγαλύτερο πλέον εξειδικευμένο όμιλο επιχειρήσεων κρέατος και αλλαντικών στην Ελλάδα.

Εδώ και 30 χρόνια, η Creta Farms προχωρά σε μία δυναμικά ανοδική πορεία η οποία ξεπερνά τα ελληνικά σύνορα και η ισχυρή παρουσία και οι συνεργασίες της στις διεθνείς αγορές, ενισχύουν το προφίλ της ελληνικής επιχειρηματικότητας παγκοσμίως.

Εικόνα 5.3.: Σήμα της εταιρείας Mediterra Οινοποιητική – Κρέτα Ολυμπιάς Α.Ε.

Πηγή: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015

Λαμβάνοντας πάντα υπόψη της τις σύγχρονες τάσεις για σωστή και ισορροπημένη διατροφή, δημιουργεί τα πιο γευστικά προϊόντα κρέατος και αλλαντικών. Η Creta farms έχει δεσμεύει να συνεχίσει με ακόμα ταχύτερους ρυθμούς τη δυναμική τροχιά της, μεταφέροντας παγκοσμίως τις ευεργετικές ιδιότητες της κρητικής διατροφής, ακολουθώντας τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης και με απόλυτο σεβασμό στο Περιβάλλον και τον Άνθρωπο.

➤ **Terra Creta ABEE**

Η Terra Creta ABEE, δημιουργήθηκε το 2001 και σήμερα λειτουργεί στο Κολυμβάρι Χανίων, σε ιδιόκτητες και υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις. Ως κύριο αντικείμενο εργασιών έχει την Παραγωγή, Τυποποίηση και Εξαγωγές ελαιολάδου ιδιαίτερα υψηλής ποιότητας και διατροφικής αξίας, κυρίως από την περιοχή Κολυμβαρίου. Παράγει εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο σε όλες τις κατηγορίες όπως Εξαιρετικό Παρθένο, ΠΟΠ Κολυμβάρι και Βιολογικό, και σε πρωτοποριακές συσκευασίες.

Η έκθλιψη και παραγωγή του ελαιολάδου, πραγματοποιείται στο σύγχρονο ελαιουργείο της εταιρείας που βρίσκεται στις εγκαταστάσεις της, στην καρδιά της ελαιοκομικής ζώνης των Χανίων. Το ελαιουργείο είναι υψηλής δυναμικότητας (εκθλίβονται 11 τόνοι ελαιοκάρπου ανά ώρα), με δυνατότητα ποιοτικού διαχωρισμού του ελαιοκάρπου πριν την έκθλιψη και αυτοματοποιημένο σύστημα ιχνηλασιμότητας.

Εικόνα 5.4.: Σήμα της εταιρείας TerraCreta

Πηγή: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015

Όλη η φιλοσοφία και οι πρακτικές της εταιρείας κινούνται γύρω από την υψηλή ποιότητα του τελικού προϊόντος που παράγει η TerraCreta. Στόχος είναι να διατηρηθούν αναλλοίωτα όλα εκείνα τα ωφέλιμα συστατικά του προϊόντος, η γεύση και το άρωμά του αλλά και η υψηλή διατροφική του αξία. Επίσης είναι σημαντικό να είναι απαλλαγμένο από όλα εκείνα τα στοιχεία που απειλούν την υγεία του καταναλωτή (πλαστικοποιητές, υπολείμματα φυτοφαρμάκων κλπ). Η συνεχής φροντίδα για όλα τα παραπάνω εγγυάται την παραγωγή ενός ασφαλούς, γευστικού και ωφέλιμου «λειτουργικού τροφίμου» όπως αποκαλείται το ελαιόλαδο.

➤ **ΒΟΤΟΜΟΣ Α.Ε.**

Η εταιρία ΒΟΤΟΜΟΣ Α.Ε. ιδρύθηκε το 1980 και ως έδρα της ορίζεται ο Ζαρός δήμου Φαιστού του Νομού Ηρακλείου.

Η εταιρία παράγει και διαθέτει με μεγάλη επιτυχία στην αγορά το εμφιαλωμένο φυσικό μεταλλικό και ανθρακούχο μεταλλικό νερό ZARO'S, σύμφωνα με την ΔΥΓ2 ΓΠ 41602/8.5.2008, καθώς και επιτραπέζιο νερό με διάφορες ιδιωτικές ετικέτες (private labels – φασόν).

Εικόνα 5.5.: Σήμα της εταιρείας ΒΟΤΟΜΟΣ Α.Ε

Πηγή: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, 2015

Το σύνολο των παραγωγικών εγκαταστάσεων της εταιρίας βρίσκεται εγκατεστημένο έξω από τον Ζαρό Δήμου Φαιστού στο Νομό Ηρακλείου σε οικόπεδο συνολικής επιφάνειας 15.850,8 m². Η εταιρία με την διαφοροποίηση των προϊόντων (μεγάλη ποικιλία συσκευασιών και προϊόντων) έχει πετύχει τα τελευταία χρόνια να εδραιωθεί στην αγορά της Κρήτης μεγαλώνοντας σημαντικά το μερίδιο που κατέχει σε αυτή την αγορά.

Ωστόσο, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, και σύμφωνα με μελέτη του ΣΕΒΕ, (2015), για την Κρήτη τα στοιχεία για τις εξαγωγές και την συμμετοχή των Περιφερειών της χώρας σε αυτές κατά το πρώτο εξάμηνο του 2012 και

συγκριτικά με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2008, είναι απογοητευτικά. Συγκεκριμένα, η Κρήτη συμμετέχει σε ποσοστό μόλις 2% στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας και κατατάσσεται στην 9η θέση μεταξύ των 13 Περιφερειών.

Διάγραμμα 5.1.:Εξαγωγικοί προορισμοί της περιφέρειας Κρήτης

Πηγή: ΣΕΒΕ, 2015

Επιπλέον η συμμετοχή της Κρήτης στο σύνολο των Ελληνικών εξαγωγών, στο πρώτο εξάμηνο του 2012 και για πρώτη φορά τα τελευταία τρία χρόνια, έπεσε κάτω από τα επίπεδα του 2008.

Πιο συγκεκριμένα (ΣΕΒΕ, 2015):

- Στα θετικά καταγράφεται πως το 2012 και για πρώτη φορά η Κρήτη εμφανίζει πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο, προφανώς λόγω μείωσης των εισαγωγών.
- Τα βασικά εξαγωγικά προϊόντα της Κρήτης προέρχονται από τους κλάδους τροφίμων-ποτών και χημικών-πλαστικών.
- Σε ότι αφορά στις χώρες στις οποίες εξάγονται τα Κρητικά προϊόντα, το 81% πάει σε Ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως σε : Γερμανία 26% - Ιταλία 20% - Τσεχία – Αυστρία 4% - Βουλγαρία 3%.
- Το υπόλοιπο 11% κατανέμεται ως εξής, Ασία 8% - Αφρική 5% - Βόρεια Αμερική 4% - Νότια Αμερική 1% - Αυστραλία 1%.

5.4. Επιρροή της κρίσης στους κλάδους

Το σημερινό επιχειρηματικό περιβάλλον του της περιφέρειας της Κρήτης επικεντρώνεται στην τουριστική δραστηριότητα. Όπως προκύπτει και από την ανάλυση το ποσοστό του 72% του πληθυσμού ασχολούνται με την παροχή ξενοδοχειακών και τουριστικών υπηρεσιών και το εμπόριο.

Παρ' όλα αυτά, οι εξαγωγές τροφίμων και ποτών, φαίνεται να διατηρούν τελευταία μια αυξητική πορεία, όπως προκύπτει από τα προσωρινά στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για τον Μάιο του 2015, σε σύγκριση με τον Μάιο του 2014.

Συγκεκριμένα, η αύξηση σε αξία είναι ίση με 83,85 % με τις Κρητικές εξαγωγές να φτάνουν σχεδόν τα 50.000.000 ευρώ για τον μήνα Μάιο (δεν περιλαμβάνεται ο εφοδιασμός πλοίων σε Ε.Ε. και Τρίτες Χώρες). Τον Ιανουάριο είχαμε αύξηση 95,67%, το Φεβρουάριο 96,57%, το Μάρτιο 96,95% και τον Απρίλιο 108,45% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Όσον αφορά στο 5μηνο του 2015, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2014, η αύξηση είναι ίση με 96,09% σε αξία και το σύνολο των Κρητικών εξαγωγών 275.744 χιλ. ευρώ, που υπολείπεται κατά 14.256 χιλ. ευρώ για να αγγίξει το α'

6μηνο του 2013. Προβλέπεται λοιπόν ότι το α' 6μηνο του 2015 οι εξαγωγές της Κρήτης θα ξεπεράσουν κατά πολύ τις εξαγωγές που πραγματοποιήθηκαν κατά το α' 6μηνο του 2013, από τις καλύτερες εξαγωγικές περιόδους για το νησί μας, που σε αξία άγγιξαν τις 290.000 χιλ. ευρώ (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

5.5. Προοπτικές

Ο πιο αδύναμος τομέας της Κρητικής οικονομίας είναι ο δευτερογενής αλλά και ταυτόχρονα είναι και αυτός που έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης αν μπορέσει και συνδεθεί πιο επιτυχημένα με τον αρκετά ισχυρό στην Κρήτη πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα τη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων.

Ένα άλλο σημείο το οποίο πιθανόν έχει αρνητικές συνέπειες στο δευτερογενή τομέα είναι η νησιωτική μορφή της περιφέρειας που της δημιουργεί συγκριτικό μειονέκτημα σε σχέση με ηπειρωτικές περιφέρειες της χώρας καθώς έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε εγχώριες αγορές και τις αγορές της αλλοδαπής και έτσι μπορούν να εκμεταλλευτούν ευκολότερα οικονομίες κλίμακας, αυτό το συγκριτικό μειονέκτημα υποδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης των υποδομών του νησιού για να συνδεθεί καλύτερα με την υπόλοιπη χώρα, την αύξηση της διασύνδεσης των τριών παραγωγικών τομέων της οικονομίας και την ανάπτυξη των μεταφορικών υπηρεσιών του τριτογενή τομέα.

Μια ενίσχυση της διασύνδεσης των τριών τομέων μπορεί αν απεγκλωβίσει τον πρωτογενή τομέα που βασίζεται σε προϊόντα τα οποία αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό παγκοσμίως (κηπευτικά, σταφίδα, ελαιόλαδο) ως τελικά προϊόντα. Αυτά μπορούν να ανέβουν την αξιακή αλυσίδα ως ενδιάμεσα αγαθά για τον τομέα της μεταποίησης, ταυτόχρονα μια τέτοια κίνηση μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τριτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού και μια διαφοροποίηση της δομής αυτού του τομέα που στηρίζεται κατά ένα μεγάλο βαθμό στον τουρισμό.

Η σύνδεση του πρωτογενή με το δευτερογενή τομέα μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τομέα των υπηρεσιών αφού μια τέτοια κίνηση θα αυξήσει την ζήτηση για πολλά είδη business to business υπηρεσιών όπως για παράδειγμα μεταφορικές υπηρεσίες, συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες marketing αλλά και να αυξήσει την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών του νησιού όπως παροχή ποιοτικότερων προϊόντων στα ξενοδοχεία και εστιατόρια του νησιού και γενικότερα την αύξηση της σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με την τοπική οικονομία.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Από τη συγγραφή της παρούσας εργασίας προκύπτουν κάποια συμπεράσματα, καίριας σημασίας, αναφορικά με τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών στην Κρήτη και η επίδραση τους στην οικονομία του νησιού κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Σε γενικότερο πλαίσιο, και αναφορικά με το σύνολο της Ελληνικής περιφέρειας, μέσα από τις έρευνες, των οποίων πραγματοποιήθηκε ανασκόπηση, προκύπτει πως, η ελληνική βιομηχανία τροφίμων και ποτών κατέχει κυρίαρχη θέση στην ελληνική μεταποίηση συμβάλλοντας με το υψηλότερο ποσοστό σε όλα τα βασικά της μεγέθη, αποτελώντας μια από τις ατμομηχανές της ελληνικής οικονομίας παρουσιάζοντας παράλληλα την υψηλότερη προσαρμοστικότητα και ταυτόχρονα τη χαμηλότερη πτώση συγκριτικά με τους υπόλοιπους κλάδους της μεταποίησης στη σημερινή εποχή, την εποχή της Διεθνούς Οικονομικής Κρίσης.

Η Κρήτη αποτελεί μια αγορά μικρού μεγέθους, με έλλειψη σε βασικές υποδομές και μια αγορά που κινείται έντονα γύρω από τον τουρισμό, προϊόντα τροφίμων, αγροτικά προϊόντα, τις κατασκευές και το εμπόριο. Ο πρωτογενής μάλιστα τομέας παίζει σημαντικό ρόλο για την Περιφέρεια Κρήτης από το μέσο όρο για την Ελλάδα, τόσο σύμφωνα με την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) όσο και σύμφωνα με την απασχόληση. Σε κάποιους τομείς μάλιστα όπως αυτό της παραγωγής βιολογικών προϊόντων ή της υδροπονίας είναι περισσότερο προηγμένος από τον μέσο όρο της Ελλάδας.

Το μεγάλο πρόβλημα του τομέα εστιάζεται στον πολυκερματισμό της γης σε πολύ μικρούς παραγωγούς με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν οι συνθήκες δημιουργίας οικονομικών κλίμακας και στην έλλειψη κατανομής ζωνών καλλιέργειας και προσδιορισμού της χρήσης γης ώστε να δημιουργηθούν σταδιακά προϊόντα με πιστοποίηση περιοχής ονομασίας προέλευσης. Σημαντικό ρόλο ανάπτυξης επίσης έχει παίξει η προώθηση της εικόνας της Κρητικής

διατροφής ως πλέον υγιεινής διατροφής. Γύρω από αυτήν την εικόνα έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες τόσο για την πιστοποίηση εστιατορίων όσο και για την ανάπτυξη προϊόντων.

Αναφορές – Πηγές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

- Allinson, R. E. (1993) *Global Disasters: Inquiries into Management Ethics*. Νέα Υόρκη: Prentice- Hall.
- Blanchard, O., (2012), «Μακροοικονομική», επιμέλεια Χρήστος Νίκας. - Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη
- Branstad, P., Jackson, B. & Banerji, S. (2009): *Rethink Your Strategy An Urgent Memo To the CEO*, by Booz & Company Inc.
- Broberg, M., (2008). *Transforming the European Community's Regulation of Food Safety*, Report No. 5, April, 2008, Publisher Swedish Institute for European Policy Studies.
- Calloway, L. & Keen, P. (1996): *Organizing for crisis response*, *Journal of Information Technology* (11) 13-26.
- Chatzopoulou, S., (2011). *The EU food regulatory policy making: Indirect effects on the food chain governance* Paper prepared to be presented at the F.USA, Boston, 3-6, March 2011
- Georgoutsos, C, (2010) “Du "miracle" au "maillon faible": la Grece s'est enfermee dans un modele peu competitif”, 8 fevrier, *Le Monde*
- James, E.; James, E. H. (2008). "Linking Crisis Management and Leadership Competencies: The Role of Human Resource Development". *Advances in Developing Human Resources* 10 (3): 352.
- Jarko F., (2005), *Trade Structure during Accession to the EU, Post-Communist Economies*, Vol. 17, No. 2, p. 232-233.
- Keller, Christopher; Stocker, Michael. "Executive Compensation's Role in the Financial Crisis". *The National Law Journal*. Retrieved January 7, 2014.
- Knowles, T., Moody, R . McEachern, M, G., (2007). *European food scares and their impact on EU food policy*. *British Food Journal*, Vol. 109 (1), pp.43-67.

- Krugman, P. R., (2009), «Μακροοικονομική», μετάφραση Αναστάσιος Μεταξάς, επιμέλεια Αθανάσιος Γκούνας, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη
- Kui-Wai Li, Siegfried B., (2007), Productivity and manufacture export causality among world regions: 1989-1999, The International Trade Journal, volume xxi, No 2, p. 141-143.
- Oustapassidis, K., Vlachvei, A, (1999). Profitability and Product Differentiation in Greek Food Industries Applied Economics Vol. 31. pp 1293-1298
- Ozdevecioglu, M. (2002): Krizin işletmelerin Yonetsel ve Orgutsel Yapisi üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Kayseri Sanayi işletmelerinde Yapılan Bir Araştırma (The Effects of Crisis on the Management and Organization Structure), Erciyes iversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakultesi Journal, 19, July-December, pp. 93-114.
- Reinhart, Carmen M. & Rogoff, Kenneth S. (2008) “This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises”, March, National Bureau of Economic Research, available: <http://www.nber.org/papers/w13882.pdf> (Ημ. πρόσβασης 28/12/14).
- Rodrik D., (1998), “Globalization in Perspective”, The Journal of Economic Perspectives 2, No 4, 3-7 2.
- Tsoukalis, L., (2012) "Greece in the Euro Area: Odd Man Out, or Precursor of Things to Come" in Cline, William R. & Wolff, Guntram B. Resolving the European Debt Crisis, Peterson Institute for International Economics
- Tully, S., (2006). "Welcome to the Dead Zone". Fortune. Retrieved March 17, 2008. This article classified several U.S. real-estate regions as "Dead Zones", "Danger Zones", and "Safe Havens".
- Ulrich, S., Rogovsky, N. & Lamotte, D. (2009): Promoting Responsible and Sustainable Enterprise-Level Practices at Times of Crisis: A Guide for Policy-Makers

- Vergiliel Tuz, M., (2004): Kriz Yonetimi: iletmelerde Uygulama igin Temel Adimlar (CrisisManagement), Alfa, Istanbul.

Ελληνική Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

- Αγαπητός Γ., (2006), «Νέα Μακροοικονομική», Σταμούλη Α.Ε., Αθήνα
- Αργείτης Γ., (2011), «Η Δημοσιονομική Κρίση της Ελληνικής Οικονομίας: Αποτυχία της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης» στο Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (ed.) Οικονομική Κρίση και Ελλάδα, Gutenberg, Αθήνα
- Βεντούρης Ν., Βασιλειάδης Μ., Βλάχου και Π., Τσακανίκας Α., (2012), «Μελέτη: Οι προοπτικές του κλάδου της μεταποίησης στην Ελλάδα», IOBE, Αθήνα
- Δρεττάκης Μ. Γ., (2010), «Οι δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα» στο Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, (2011) Οικονομική Κρίση και Ελλάδα, Gutenberg, Αθήνα
- Κτενίδης Ιωσήφ Γ., (1996), Μέτρα αντιμετώπισης αθέμιτων εμπορικών πρακτικών : ο δικαστικός έλεγχος των μέτρων αντιντάμπινγκ και αντεπιδοτήσεων στην κοινοτική έννομη τάξη, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη
- Κώτσιος, Παναγιώτης. (2013), Επιχειρηματικότητα και καινοτομία : Σύλληψη, σχεδιασμός, υλοποίηση και λειτουργία / Παναγιώτης Κώτσιος. - Λάρισα : Κώτσιος Παναγιώτης
- Λαμπίρη - Δημάκη Ι., (1990), «Η κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της», Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή
- Λαπαβίτσας Κ., (2010), 2010 Κρίση Ευρωζώνης, Νόβολι, Αθήνα
- Μπαμπανάσης Σ., (2004), «Νέα Διεθνής Οικονομία», Παπαζήση, Αθήνα
- Οικονόμου Γ. Ε., (2010), «Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών: τα συμπεράσματα της ανάλυσης και προτάσεις πολιτικής» στο Οικονόμου, Γεώργιος & Σαμπεθαί, Ισάακ & Συμιγιάννης, Γεώργιος Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες Ανισορροπιών και Προτάσεις Πολιτικής, Ιούλιος, σσ. 1-74,

- Παπασαραντόπουλος Π., (2012), «Μύθοι και στερεότυπα της ελληνικής κρίσης», Επίκεντρο, Θεσ/νικη
- Σταθάκης Γ., (2011), «Η Δημοσιονομική Κρίση της Ελληνικής Οικονομίας» στο Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας (ed.) Οικονομική Κρίση και Ελλάδα, Gutenberg, Αθήνα
- Στεφάνου Κ.Α., (2005), Διεθνές οικονομικό δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Διαδίκτυο

- UNCTAD (2012), World Investment Report 2012: “Towards A New Generation of Investment Policies”, <http://www.unctad-docs.org/UNCTAD-WIR2012-Full-en.pdf>
- ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2015 http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/greek_economy_17_04_2014.pdf
- Επιμελητήριο Χανίων, 2015, <http://www.chania-cci.gr/website/index.php/el/>
- Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2011: <http://naftemporiki.gr.s3.amazonaws.com/docs/2011/12/05/esee.pdf>
- IOBE, (2013), http://www.iobe.gr/docs/economy/ECO_Q4_13_REP_GR.pdf
- IOBE, (2015), file:///C:/Users/TOSHIBA/Desktop/%CE%95%CE%9E%CE%91%CE%93%CE%A9%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F/RES_01_20032015_REP_GR.pdf (Ημ. Πρόσβασης: 18-05-15)
- ΚΕΤΑ Κρήτης, (2007), «Αναπτυξιακή Φυσιογνωμία της Περιφέρειας Κρήτης - 2007», διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.chania.eu/docs/attachments/465_1_ketakritis_2007_final.pdf

- ΚΕΤΑ, 2008, <http://www.keta-kriti.gr/>
- Ο.Α.Σ.Α 2005, <http://www.oasa.gr/>
- Περιφέρεια Κρήτης, 2015, <http://www.crete.gov.gr/index.php?lang=el>
- ΣΕΒΕ, 2015, <http://www.seve.gr/default.aspx?lang=el-GR&loc=1&&page=611&pid=3314>
- Σύνδεσμος Εξαγωγέων Κρήτης, (2015)<http://www.crete-exporters.com/portfolio/agrocreta/>

